AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ • YIL: 10 • ARALIK'99 • 750.000 TL. (KDV DAHİL)

insancıl 110

- BİREY VE TOPLUM
- "MENDİLİMDE KAN SESLERİ..."
- TEMEL YAŞAMA KÜLTÜRÜMÜZ
- YANILGILARIMIZDAN "İDOLA FORİ" ÜZERİNE BİR DENEME
- META TİYATRO
- İKİZ FOTON DENEYİ
- SUNA ARAS İLE SÖYLEŞİ

İÇİNDEKİLER

Afşar TİMUÇİN	MERSİN FELSEFE GÜNLERİ AÇIŞ KONUŞMASI	1
İdris ATMACA	BULUŞMA (ŞİİR)	4
Cihan DURA	YANILGILARIMIZDAN "İDOLA FORI" ÜZERİNE BİR DENEME	5
İsmet ALICI	SÜREKLİ EBE OLACAK BİR ŞAİR (ŞİİR)	14
Temel DEMİRER	"MENDİLİMDE KAN SESLERİ"	15
Mustafa GÖKSOY	(ŞİİRLER)	19
Ali FİL	TEMEL YAŞAMA KÜLTÜRÜMÜZ	20
Charlotte MEW	İLKYAZ (ÇEVİRİ ŞİİR)	22
Sinan KUTLU	İKİZ FOTON DENEYİ	23
Bilal KARABAY	MASALAR (ŞİİR)	26
Cengiz GÜNDOĞDU	ŞU İNSANIN ETTİĞİNE BAK	27
S.Günay AKARSU	META TİYATRO	36
Fedor GLINKA	BAHAR (ÇEVİRİ ŞİİR)	37
Server ACİM	ÇAĞDAŞLIK-ÇAĞDIŞILIK	38
Mehmet AKKAYA	DÜŞ GÖRDÜM (ŞİİR)	39
Oktay ÇELİK	İKTİDARIN EĞLENCESİ, EĞLENCENİN İKTİDARI	40
Nevruz UĞUR	YOL DÜŞLERİ (ŞİİR)	43
Ekrem ATAER	MÜZİK ÜZERİNE	44
Berrin TAŞ	(ŞİİRLER)	45
Mehmet ESATOĞLU	BİR KURS ALIR MIYDINIZ?	46
Soner PARLA	İÇİMDE TAŞIDIĞIM (ŞİİR)	49
Zühtü BAYAR	'KURGU'SU PATLAYAN BİLİM!	50
Celal KARACA	ŞAİR-DERGİSİ METİN KÖKTEN	51
Aydın ŞİMŞEK	ALTIN VE SIM (ŞİİR)	53
	İNSANCIL'A MEKTUP	54
Ruhan MAVRUK	SUNA ARAS; "Ağlayan her çocuktan sorumluyum" (SÖYLEŞİ)	55
M.Akif TUTUMLU	KAZAK ATLILARI (ŞİİR)	58
Seçkin GÜNDÜZ	PASTIRMA YAZI (ÖYKÜ)	59
Cengiz GÜNDOĞDU	YILDIZ GÜNCESİ	61

İnsancıl'a gönderilen ürünler geri verilmez

Sahibi
BERRİN TAŞ

Kurum Yazmanı
ŞADİYE GÜLE

Kapak Tasarımı
YUSUF ASLAN

Genel Yayın Yönetmeni
CENGİZ GÜNDOĞDU

Sanat Danışmanı
MEHMET ESATOĞLU

Ofset Hazırlık
DENİZ SARAÇ

Yazı İşleri Sorumlusu
YILMAZ ELMAS

Kapak Resmi
Şahmeran-Alçı Heykel
M. İrfan BENLİ

Baskı
ILICAK MATBAASI

Adres: Istiklal Cad. İpek Sok. No.10 Zafer Han Beyoğlu-Istanbul Tel./Fax: (0212) 249 80 19
Atölye Adres: Istiklal Cad. Mustafa Katip Çelebi Mah. Tel Sk. No.20/4 Beyoğlu - Istanbul
İlan Koşulları: Arka kapak (Renkli) 150 milyon TL. Arka Kapak (iç) 140 milyon TL.
İç sayfalar 130 milyon TL. Kutu ila (5 cm.x5cm.) 20 milyon TL.

ABONE KOŞULLARI **ISSN 1300-4158**

Yurtiçi yıllık abone bedeli: 9.000.000 TL.
Yurtiçi ödemeler için
Yaşarbank Bayrampaşa-Istanbul Hesap No.148 6002323-6
T.İş Bankası Cağaloğlu-Istanbul Hesap No. 1095 437905
Posta Çeki: 666043

Yurtdışı yıllık abone bedeli: 225 DM. ya da 125 $
Yurtdışı ödemeler için
T.İş Bankası Ataköy-Istanbul 1137 30100317 9305 (Mark Hesabı)
Yaşarbank Bayrampaşa-Istanbul 6101756/6 (Dolar Hesabı)

Ödemeler Berrin TAŞ adına yapılacaktır.

MERSİN FELSEFE GÜNLERİ AÇIŞ KONUŞMASI

Afşar TİMUÇİN

Mersin Felsefe Günleri'nin beşincisi 22, 23, 24 ekim 1999 günleri yapıldı. 22 ekim cuma günü toplantı Prof. Dr. Afşar Timuçin'in açış konuşmasıyla başladı. Saat 10.00'da başlayan toplantıda daha sonra Mersin Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Uğur Oral Mersin Felsefe Günleri'nin önemini belirtti. Üçüncü olarak İçel Sanat Kulübü Başkanı Ertuğrul Karaoğuz konuştu. Mersin Felsefe Günleri'nin bu yılki konusu ***Birey ve toplum'du. Birey ve toplum açısından felsefenin önemi*** *adlı birinci oturumda Prof. Dr. Bedia Akarsu çağdaş toplumda bireyin yerini anlattı. Oturum sözcüsü Prof. Dr. Uluğ Nutku'ydu. Saat 14.00'de başlayan ikinci oturuma Prof. Dr. Afşar Timuçin başkanlık etti.* ***Etik açıdan birey ve toplum*** *adlı bu oturumda Prof. Dr. Uluğ Nutku ve Prof. Dr. Doğaz Özlem bildirilerini sundular.*

23 ekim cumartesi saat 10.00'da yapılan birinci oturuma Doç. Dr. Hasan Aslan başkanlık etti. Bu oturumda Prof. Dr. Sabri Büyükdüvenci ve Prof. Dr. Ünsal Oskay konuştular. Prof. Dr. Sabri Büyükdüvenci'nin yönettiği öğleden sonraki oturumda Prof. Dr. Afşar Timuçin ve Doç. Dr. Gülnihal Küken bildirilerini sundular. O günün sabahki konusu ***İnanç, bilgi ve kamusal yaşam****, öğleden sonraki konusu* ***Geleceğimiz açısından eğitim felsefesi****'ydi.*

24 ekim toplantısı bu yıl da yaylada, halkın geniş katılımıyla Uzuncaburç'da yapıldı. ***Birey, toplum ve medya*** *adlı panele Prof. Dr. Türker Alkan, Prof. Dr. Ünsal Oskay, Prof. Dr. Afşar Timuçin, Dr. Filiz Aydoğan ve Dr. Zeynep Çetin katıldılar. Paneli Prof. Dr. Uluğ Nutku yönetti. 15.00-16.30 arasında Mersin Devlet Opera ve Balesi sanatçıları bir dinleti sundular.*

Arkadaşımız Afşar Timuçin'in yaptığı açış konuşmasını ve sunduğu bildirinin ana metnini yayımlıyoruz.

Sayın Rektör,

Değerli öğretim üyesi arkadaşlarım,

Değerli öğrenci kardeşlerim,

Mersin felsefe günleri düşünce dünyamız için önemli bir etkinliktir, felsefeyi halka açan önemli bir penceredir. Beni her yıl aranızda görmek istemeniz beni sevindiriyor. Her yıl Mersin felsefe günlerinde arınıyor, bilgileniyor, mutlu oluyorum. Sizlerle olmak bana onur veriyor.

Bu yıl Mersin felsefe günleri çok ilginç bir konuyu işleyecek. Bu topraklar üzerinde yaşayan insanların bir eksiği var: insanı yakından tanımadan insanca bir yaşam düzeni kurmaya çalışmak. Toplumun ne olduğunu, bireyin ne olduğunu düşünmeden yaşıyoruz. Daha doğrusu, insan yaşamıyla ilgili temel kavramların sağlam içerikleri bizde yok. Salt sezgileriyle yaşayanlar salt içgüdüleriyle yaşayan varlıklara benzerler. Bu bir körü körüne yaşamdır. Ve ne yazık ki doğa içgüdüler için verdiği güvenceyi sezgiler için vermez.

Yaşam biçimimizdeki sıkıntılı görünümler bilgisizliğimizin tanığıdır. Bilgi eksikliği yaşamımızda öylesine belirleyici oluyor ki çok zaman birbiriyle bağlantılı kavramları birbiriyle çelişen kavramlar gibi değerlendiriyoruz. Birey ve toplum için de böyle bu. Biz bu iki kavramı birbirine karşıt kavramlar gibi görmeye alıştık. Bu bağlamda kimileri kendi kafasına göre topluma düşman olurken kimileri de kendi kafasına göre sözde kendini topluma adıyor.

İnsanın tarihini iyi bilmek gerekir. İnsanlığın tarihi insanın kendiyle savaşımının tarihidir. İnsanoğlu uzun yüzyıllar boyu kendini aşmaya hatta kendini yenmeye çalıştı. Onun bu çabası bugün de sürüyor. Sürüyor ve öyle görünüyor ki kolay kolay da bitmeyecek.

O bir yandan kendiyle yıkışırken bir yandan kendine yepyeni engeller yaratıyor. Gelişim ya da evrim olgusu sancılı bir olgudur. Yaşanılan sıkıntıların kaynağında bilinç yetmezlikleri var. Çoğumuz insana sırtımızı dönmüş yaşıyoruz. Aramızda insanlığın tarih boyu yarattığı değerlerle alay edenler var. Çok kişi yabancılaşmış bir bilinçle yaşamını sürdürüyor. Kalıp bilgilerle, temelsiz kurgularla, kökleşmiş saplantılarla yaşamını sürdürüyor.

Çok şey bilen yani hiçbir şey bilmeyen pekçok insan bir yandan gününü gün ediyor öte yandan toplumsal yaşama el koyuyor. Bildiği gibi davranmak neredeyse insan olmakla eşanlamlı oldu. İnsan evrenin zamanda ve uzamda sınırları var mı yok mu bilmezken bir başka dünyanın varolduğunu pek güzel biliyor, hatta o başka dünyayı ayrıntılarıyla tanıtlıyor.

Onun büyük sorunları yok: gündelik bilinçle, mahalle bilinciyle yaşamını sürdürüyor. Ne kadar az bilinçli olursa yaşama o kadar iyi yerleşeceğini sanıyor, kendi açısından bir bakıma yerleşiyor da. Ona sorarsanız o dünyada her türlü savaşımı kazanmış, bu arada doğanın da sırtını yere getirmiştir. Oysa doğanın sırtını falan yere getirmemiş, düpedüz doğanın canına okumuştur.

Eskiden ona korkular vermiş olan doğa bugün neredeyse onun kölesidir. Oysa önemli olan doğayı köleleştirmek değil, doğada etkin olmaktı, doğaya daha da yaklaşmaktı. İnsanoğlu aklı sıra doğayı köleleştirerek yaşamını kolaylaştıracaktı. Kolaylaşmış bir yaşamın zor bir yaşam olduğu görülüyor. İnsan doğaya kötü davrandı. Oysa doğa daha başlangıçta insanı sıcacık kollarında sarmış sarmalamış, daha baştan ona mağaralarını açmış, onu besleyip büyütmüştü.

Doğa insana hiçbir hayvanda bulunmayan bir yetiyi, düşünme yetisini verdi, ayrıca ona hiçbir hayvanda bulunmayan incelikli bedenini verdi, onu Prometheus kıldı, bir maymundan bir Prometheus çıkardı. Buna karşılık insan hiçbir zaman iyi bir evlat olmadı, kendindeki Prometheus'u öldürüp yerine o eski maymunu koymak istedi. İnsanın kendiyle savaşımı gerçekte sevimli maymunla Prometheus'un savaşımıdır.

Burada bir doğa tapınmacılığı geliştirmenin, doğayı yüceltirken insanı yerden yere vurmanın bir anlamı yok. Yaşam bir deney alanıdır, bir gelişim ortamıdır. Elbette Prometheus maymuna pabuç bırakmayı düşünmüyor. Bizler çok genç bir dünyanın çok yeni üyeleriyiz. İnsanoğlu kendini yeni yeni tanıyor, kendine yeni alışıyor. Ne var ki doğaya gerçek anlamda yerleşebilmek için, insan sıfatıyla yerleşebilmek için içimizdeki maymunu öldürmemiz gerekiyor. Ancak, besbelli, içindeki maymunu gezdirmekten onur duyanlar var.

İnsan ortaya koyduğu değerlerle güçlüdür. Onu güçlü kılan ne atom bombalarıdır ne çirkin otomobillerdir ne de borsalardır, onu güçlü kılan kendiyle ilgili olarak ortaya koyduğu amaçlardır. İnsan kendine egemen olduğu ölçüde güçlü olacaktır. Güçlü insan türdeşini öldüren ya da sömüren insan değil, türdeşinin daha güçlü bir biçimde varolmasına katkıda bulunan insandır.

Yazık ki insanın pek garip takıntıları var. Örneğin uzayda bir gezegene yerleşebildiği gün en yüce insanlık katına yükselmiş olacağına inanıyor. Bu korkunç bir yanılgıdır. Bağışlayın, oraya da dolandırıcılarla, kadın satıcılarıyla, işkencecilerle ve rüşvetcilerle mi gideceğiz? Orada da sefil insanları boğaz tokluğuna çalıştıracak mıyız?

Bunca eksiklik, dünyanın her yerinde, birey olamamış insanın, dolayısıyla toplumsallaşamamış insanın boşluklarından geliyor. İnsanın varlığında onu kendinden uzaklaştıran, onu kendine yabancı kılan nice engel var. Böylece insanlık bir yandan basitlikleri, bayağılıkları, değersizlikleri yüceltirken öte yandan onursuzluğun yerine onuru, kolaycılığın yerine çabayı, boşvermişliğin yerine direnci, boş duygusallıkların yerine yüksek heyecanları geçerli kılmak istiyor.

Bugün insan olmak yarı yolda olmaktır. Acıyı göze alamayanlar gelişimi gözden çıkarmış olurlar. Yarı yoldan daha öteye doğru ilerliyoruz. İçimizdeki maymun bir zaman sonra ormandaki yerini almış olacak. Bunun için gerçek anlamda birey olmayı, buna bağlı olarak da gerçek anlamda toplumsallaşmayı öğrenmemiz gerekiyor. Ancak yetkin bireylerden oluşan topluma gerçek anlamda toplum diyebiliriz. Yetkin olmak ama gene de herkes gibi olmak bu yeni insanın ilkesi olacaktır. İmparator-filozof Marcus Aurelius **"İmparator olarak Roma'da birinci kişiyim, ama insan olarak bütün insanlardan biri de benim"** diyordu.

İnsan bugün değer bildiği pekçok şeyi yitirmeyi göze almak zorunda. Köle-filozof Epiktetos **"Bilge kişi yaşamını yitirerek kazanır"** der. Yeni insan felsefenin yarattığı insan olacak. İnsanlık ileriye doğru yürürken kendine hep felsefeyle yol açtı. Yeni insan insanın en büyük yapıtı, en büyük başarısı olacak.

BİREY VE TOPLUM

"Birey" ve "toplum" kavramları birbirini dışlayan değil birbirini içleyen kavramlardır. Mantıksal olarak "toplum" kavramı "birey" kavramını içerir. Mantıksal olarak toplum bireylerin matematik toplamından oluşur. Mantıksal koşul varlıkbilimsel koşulla uyuşmaz. Varlıkbilmisel olarak her iki kavram biri öbürünü öncelemeksizin birbirinde açıklığa kavuşur ya da birbiriyle açıklanır. Bireyden baktık mı toplumu, toplumdan baktık mı bireyi görürüz. Çağdaş ruhbilim ve toplumbilim **toplum bireylerin toplamına eşittir** görüşünü dışlar. Toplum kendini oluşturan bireylerin toplamında daha değişik ya da daha çok bir şeydir. Onun kendine göre bir ruhsallığı, kendine göre bir bilinç yapısı vardır. Bu ruhsallık ya da bu bilinç yapısı özellikle toplumsal değerlerde ya da bu değerlerin somutlaştığı görenekler de belirginleşir.

Bu iki kavram çok zaman karşıt kavramlar olarak alındı. Çoklarının bilincinde toplumsallık bireyselliği dışlarken bireysellik de toplumsallığı dışlıyordu. Bu anlayış içinde insanlar "toplumcu" ve "bireyci" diye iki ayrı kümede toplanmakta sakınca görmediler. Toplumcular bireyselliklerini yokeder-

cesine kendilerini topluma adamış görünüyorlardı. Onlar tek kişilik değil çok kişilik bir dünyanın savunucularıydılar. Buna karşılık bireyciler toplum gerçeğini yadsıyan ya da en azından önemsemeyen kimseler olarak göründüler. Onlar herkesin kendinden sorumlu olduğu tek kişilik bir dünyanın savunucularıydılar. Böylesi bir toplumculuk ve böylesi bir bireycilik, kavramları yanlış değerlendirmekten gelen tekyanlı bakış açılarıdır.

Bizler sık sık bir yanlışa düşüyoruz: kavramların içeriklerini gerçeklikten getirecek yerde kavramlara gerçekliği karşılamayan içerikler yüklüyoruz. Bilinç yönelimlerini **gerçekliğe uyma** kaygısıyla değil de çeşitli heveslerle oluşturursa bu gibi yanlışları rahatlıkla yapar, bu tutumunu sürdürdüğü ölçüde de bozulmaya uğrar. Ayakları yerden kesilmiş bilinç gerçekliğe uymaz kavramlar üretirken bu kavramlarını gerçekliğe yansıtarak gerçekliğin görüntüsünü bozar, böylece gerçekliği zedeleyici olumsuz bir güç oluşturur. Böylesi bir bilinç gerçeklikle her ilişkisinde boş bilgiler elde edecektir, bu boş bilgilerden giderek yanlış fikirler üretecektir. Bilincimizin yapı taşları olan kavramlar doğru içerikler taşımadıkça doğru fikirler üretmemiz olası değildir.

"Birey" kavramının "toplum" kavramından koparılması ya da yalıtılması da bilincin yanılsamalı bir konumuna karşılıktır. "Birey" kavramının ve toplum kavramının içeriklerine ulaşamamış kişi onlara dayanarak elde edeceği her bilgide ya da onlara dayanarak ortaya koyacağı her yargıda bir başka yanlışın kapısını açacaktır. Bir takım insanlar bireyi toplumdışı bir varlık olarak düşünüyorlarsa, en azından toplumdan yalıtılabilir bir varlık olarak düşünüyorlarsa, hatta hiçlikten gelmiş bir varlık olarak düşünüyorlarsa onların ciddi bir bilinç sorunuyla karşı karşıya olduklarını söyleyebiliriz. İşe matematiksel açıdan bakarsanız yediden biri çıkarmak gibi basit bir işlemle bireyi toplumdan bir çırpıda yalıtabilirsiniz. İşte gerçeklik açısından ya da varlık açısından baktığımız zaman bu iki kavram sıkı sıkıya birbirine bağımlı görünür ve bunlardan biri öbüründen daha belirleyici görünmez.

Birey bir büyükevren niteliği gösteren toplumda bir küçükevren gibidir. Toplum tarihsel niteliklidir, birey toplumsal-tarihsel niteliklidir. Birey bir hiçliğe değil, doğrudan doğruya tarihsel nitelikli toplumsal bir ortama doğar. Dünyayla ilk ilişkisi ona toplumsal-tarihsel niteliğinin ilk ögesini kazandıracaktır. Daha bu ilk adımda o kendi bilinç özelliklerini, bu arada kendi bilinç renklerini oluşturmaya başlayacak, bu ilk adımda kendi özellikleriyle seçilen bilinçli bir varlık olmanın temellerini atmaya yönelecektir. Bu ilk adımda özellikli oluşun ilk biçimi kurulur ve o ilk özellik nesnelliğin kavranılmasında özel bir dayanak oluşturur. Bundan böyle her yeni bilgilenme ediminde bilinç kendini daha da özellikli kılarak nesnelliği kendi özel yapısına göre öznel özelliklerine göre belirler. O böylece nesnellik çerçevesinde başka bilinçlere kavuşurken başka bilinçlerden özellikli oluşuyla ayrılır. Demek ki birey için özellikli olmak bir zorunluluktur, özellikli olmak başkalarından kopmayı değil başkaları karşısında kişilikli olmayı getirir. Demek ki kendi özel özelliklerini oluşturmak başkalarından soyutlanmak değil başkalarına tutarlı bir biçimde kavuşmaktır. Bu yüzden gerçek anlamda bireyselliğin temel koşulu kişilikliliktir.

İnsan bilinçli bir varlık olduğu ölçüde insandır. Her bilinç oluşmaya başladığı anda toplumla bütünleşmeye başlar. Her insan başkalarının ve başkalarıyla ilgili ürünlerin oluşturduğu bir kültür ortamına doğar. Çocuk ilk bilinçlenme etkinliği içinde yavaş yavaş başkalarının oluşturduğu bir dünyada olduğunun sezgisine ulaşır. Kavramlarına ulaşmaya başladığı varlıklar onun yaşamının bir parçasıdır. O bu varlıklar dizgesinin hem bir parçası hem de merkezi olarak duyacaktır kendini. O bir parçadır, çünkü toplumsallık onun varlığını örter ya da kapsar. O bir merkezdir çünkü her şey onun kendi ben'ine göre vardır. Zamanla anlar ki ben olma bilinci başka varlıkların varlığını gerektirmektedir. Bu çerçevede bireysel bilinç toplumsal bilinçle çatışkı içinde kendini kurar. Birey topluma uyarlı olmaktan çok toplumla çatışkılı olma durumundadır. Bu çatışkılı durum sağlıklı bilinçlerin verimini sağlar. Bireysel bilinci kişilikli kılan uyumlardan çok çatışkılardır, bu çatışkılar bireysel bilinci toplumsal bilince uyarlı kılar, toplumsallığın içine yerleştirir. Toplum için değer olan pekçok şey birey için değer olmayacaktır. Bu çatışkı toplumsal gelişimin de bireysel gelişimin de varoluş nedenidir. Toplum bireye baskı yaparak bireyi geliştirir, birey de topluma baskı yaparak toplumu geliştirir.

Demek ki her yeni doğan bir kültür ortamına doğmuştur hatta bir uygarlık ortamına doğmuştur. İkinci yaşından sonra bireyin kavramlarını edinmeye başladığı şeyler, bu kalem, bu tarak, bu gazete, bilincini önceleyecek biçimde ama gene de onun oluşmakta olan bilinç koşulları çerçevesinde onundur. Çocuk büyüdükçe içine doğduğu dünyanın özel olarak kendisine ayrılmış bir dünya olmadığını, ortak bir dünya, herkesin dünyası, paylaşılan bir dünya olduğunu sezer. Sağlıklı bir birey erginlik ya da daha çok yetişkinlik dönemine eriştiğinde bu çerçevede kendini özü toplumsallık olan bir birey olarak algılayacak, toplumsallık dışında bir yaşam koşulunun kendisi için olası olmadığını görecektir. Elindeki kalemi, sırtındaki ceketi başkaları yapmış-

tır, yediği ekmek içtiği su başkalarının elinden geçmiştir. Bilincini yokladığında şunu görür: kendinde kavram diye taşıdığı bilgi birimleri uzamda ve zamanda toplumsala ya da evrensele uzanan genel insan gerçeğinin yapı taşlarıdırlar. O zaman anlar ki, kendisi, bilinçli bir varlık olarak insanlığın özgün bir parçasıdır.

"Toplum" kimileri için aileyle, kimileri için mahalleyle, kimileri için kentle, kimileri için ulusla sınırlı olabilir. Yetkin bir bilinç kendini bu sınırların ötesinde, evrende duyacaktır, evrensel bir varlık olarak duyacaktır. En geniş çerçevede toplum insanlığın kendisidir. Yetkin bilinç mahalleyle ya da kentle, aileyle ya da ulusla sınırlanmayan bilinçtir. insanlığın bilincidir. Gerçek birey en geniş çerçevede insanlığın özgün bir örneğidir. O hem en yüksek düzeyde toplumsallaşmış hem en yüksek düzeyde bireyselleşmiş varlıktır. Üst düzeyde bireyselleşme ancak üst düzeyde toplumsallaşmayla, üst düzeyde toplumsallaşma da üst düzeyde bireyselleşmeyle olasıdır. En üst düzeyde birey olmak insanlığın bir parçası olmaktır. O özel bir bilinçtir, bir kopya-bilinç değildir. O bütün bilinçlerin yansısını knedinde taşırken çok özel renkleriyle seçilir. Özgün bir fikir üreticisidir o. Onu bu niteliklerinden ötürü bir kalıp-ben olarak değil de bir aşkın-ben olarak görmek gerekir. Yetkin bilinç kendini zamanda ve uzamda evrensel genişlikte oluşturmuş bilinçtir.

Lütfen Not Edin!..

İnsancıl Dergisinin
e-mail adresi

insancildergi@yahoo.com

buluşma

ateş
dumandır biraz
ışıktır
sestir
küldür

ateş
soyumdur ta öte soylar ülkesinde
yalazlanan
...
ıslık
öte geceler çağırması
inadına
kanadımsı
acımsı

ıslık açmaktır
düşler söylencelerinde daha dolunay
...
yıldız
gece işıması

hafif
saydam
ışıltılı
yıldız
uzak ülkelerde çocuk şarkıları yansıması
...
tanyeri ki
şafak solukları durur duldasında

susesi
aysesi
yıldızsesi
öteki geleceği ta ötelerde düşleyen sızımız
tanyeri çığlığımız

İdris ATMACA

YANILGILARIMIZDAN "İDOLA FORİ" ÜZERİNE BİR DENEME

Cihan DURA

Dil; insanoğlunun, geliştirip kullandığı en önemli aletlerden biridir. Dil düşünceyi etkiler, onu boyutlandırır ve biçimlendirir. Hazır bir alet olarak, iyi ya da kötü, doğru ya da yanlış kullanılabilir. Dil ile düşünce ilişkisi üzerine ilk eğilenler; Occham'lı William (ölümü 1349), Francis Bacon (1561-1626), Hobbes (1588-1679), Locke (1632-1704) ve Berkeley (1685-1753) gibi İngiliz filozoflarıdır. Çalışmalar, asıl XX. yüzyılın ilk yarısında artmaya başlamıştır.

Bu yazıda Francis Bacon'ın "idola fori" (çarşı putları) adını verdiği "dil kaynaklı yanılgılar," doğal dilin neden olduğu yanılgılar üzerinde duracağım.

Çalışmanın ilk amacı söz konusu yanılgıların aydınlatılmasına bir katkıda bulunmaktır. Bunun yanısıra güttüğüm başka bir amacı da şöyle açıklayabilirim: Bugün Türkiye'de "kalburüstü aydınlarımız" "Demokrasi, demokrasi, olabildiğince demokrasi!.." diye yeri göğü sarsıyor. Oysa, bilimsel zihniyetin belirleyici olmadığı bir toplumda, ne denli uğraşırsanız uğraşınız, ileri düzeyde bir demokratik düzen kuramazsınız. "Demokrasi çıtası"nı istediğiniz kadar yükseltmeyi hedefleyin; buna koşut olarak "bilim çıtası"nı da yükseltmediyseniz, sonuç alamazsınız. Bu iki ögenin, yani bilim ve demokrasinin -başta yasa koyucular, yasayı uygulayanlar ve yasaları koruyanların kafaları olmak üzere- toplumun tüm dokularına, birlikte nüfuz etmesi gerekir. Bilim ve demokrasiden biri ne ölçüde ilerlerse, öbürü de o ölçüde ilerler. Türkiye'de yapılan ise, çok geniş ölçüde -çoğunlukla içtenlikli olmayan- bir demokrasi çığırtkanlığı, buna karşılık bilimsel gelişmeye karşı korkunç bir kayıtsızlıktır. Aydınlarımız; bugünkü Türkiye'de en hararetli "demokratik açılım" yaygaracılığı yapanların, bilim-dışı zihniyetin en ateşli savunucuları olan -örneğin, deprem gibi basit bir doğa olayını bile hâlâ "Allah'ın gazabı"na bağlamakta direnen- şeriatçılar olduğunun anlamı üzerinde çok düşünmek zorundadır. Bu çelişkiden alınacak çok yararlı dersler vardır. İşte, çalışmamızın ikinci amacı; okurlarımızın dikkatini, çok iyi bildikleri bu korkunç kayıtsızlık ve fırsatçılık üzerine çekmek, onlara bu alanda gözlem yapmanın, hipotez ve teori oluşturmanın ülkemize ne büyük yararlar sağlayacağını hissettirmeye çalışmaktır.

Önce iki teknik terimi açıklamam gerekiyor; biri "idola," öbürü "idola fori..."

İdola (önyanılgı); F. Bacon'a göre, "nesnelliği gölgeleyen şeyler" ya da "gerçeğe yönelmemizi engelleyen en derin ve en genel yanılgılar" (Timuçin, 1998:235), "kuruntular" yani "yanlış ve yersiz düşünceler"dir. Yanlış düşünce; anlatmak "istediği olguya uymayan, gerçeği yansıtmayan" düşüncedir. Bunlar yok edilmedikçe, doğru bilgiye ulaşmak olanaksızdır.

İdola fori ise, kaynağı dil olan bir "kuruntu" türüdür. Kuruntuların en kötüleridir; genellikle, "gündelik konuşmanın bozulmuş biçimlerinden" doğan yanılgılardır. Şöyle ki kullandığımız dil düşüncemizi etkiler ve bizi [nesnel gerçekte] "olmayan şeyler"e inandırır. Doğru diye alınan, ancak nesnel gerçekte karşılığı olmayan her görüş, insan zihnini bozar; ona kendine yabancılaştırır. Bilinç; kendinde barındırdığı yanlış bilgiler ölçüsünde, nesnel gerçeğe ters düşer (Timuçin, 1998:302).

Hüseyin Batuhan, aynı olgu için, "dilin düşünceye kurduğu tuzaklar, oynadığı oyunlar" anlamında "dilin tuzakları" terimini kullanmaktadır. Ona göre, olgularla ilgili görüşlerimizde dilin kötü kullanılması, yanılmalara yol açar. "Tuzaklar" nesnel gerçekle bilinç arasına girer ve düşünceyi çarpıtır. Genel bir deyişle "dil, düşünceyi çarpıtır."

Dil-kaynaklı yanılgılar çok çeşitlidir. Bunların toptan ele alınması, bir makalenin sınırlarını aşar. Dolayısıyla, inceleme alanımı önemli ölçüde sınırlandırdım. Etüd planım şöyle: Kalıplaşmış eski görüşler, "gerçek-dışı" kavramlar, dilin pragmatik ve sentaktik tuzakları, diğer dilsel yanılgılar... Bunları açıkladıktan sonra, bazı sonuçlara ulaşmaya çalışacağım.

I) Kalıplaşmış Eski Görüşler

"Değişen yaşam koşulları dile yeni özellikler kazandırır, onda bir şeyleri eskitir ve yok ederken, bir şeyler başlatır, doğurur, ortaya çıkarır. Her dil... özü gereği tarihseldir. Dil her zaman bir önceki çağın

kalıtı olarak görülür." (Timuçin, 1998:86). Kısacası, "insan, toplum ve kültür gibi dil de değişmektedir. Ne var ki [dil] kendini yenilerken, eskiyi içinde barındırmaya" devam eder (Bozkurt, 1994:69). İşte dilin bu özelliğinin bir sonucu olarak, geçmiş çağların görüşleri "dil kalıpları" halinde bize kadar gelir ve birer "önyargı"ya dönüşür. Örneğin, "Skolastik düşünce; her zaman bu tür yanılgılar içinde olmuş, canlı deneysel düşüncenin tam karşıtı olan, kuru, verimsiz, yanlış görüşler üretmiştir" (Timuçin). Başka bir anlatımla, kullandığımız kimi sözcükler, tahsis edildikleri anlamları karşılayamaz duruma geldikleri halde, "kalp paralar" gibi sözcük piyasasında tutunmaya devam ederler. Bunlar artık birer "boş kalıp", "içeriği olmayan kılıflar"dır. Bu halleriyle, nesnel gerçekle aramızda kalın bir perde gibidirler. Öyle ki muhakeme yaparken, somut gerçeklerin ayrıntılarını görmez oluruz; yalnızca soyut sözcük ve kavramlarla düşünür bir hale geliriz. Daha da kötüsü, bu eksikliğimizin farkına da varamayız (Kurtkan, 1982:66).

Karl Marx (1818-1883) aynı tehlikeyi daha geniş bir çerçevede şöyle dile getirir: İnsanın kendi ürünleri insandan kopar ve bağımsızlaşır; insanlara egemen olur, birer "put"a dönüşürler. Örneğin, din, devlet, türlü ideolojiler birer puttur.

A) Verbalizm

Verbalizm (boşsözcülük, lafziye), nesne ve eylemden, düşünceden çok, sözcüklerin kendilerini yeğler. özün içeriği gerçeğe uygun mu değil mi, ona bakmaz. Bilgi yalnızca kavramlara dayanırsa, eskilerin büsbütün kölesi olunur. Kuru sözlere dayalı bir bilgelik, insanı deneye başvurmaktan alıkoyar. "Boşsözcülüğe" şu örnek verilebilir (Timuçin, 1998:53):

Soru: Şarap niçin sarhoş eder?

Yanıt: *Sarhoş edici bir özelliği* vardır da ondan.

Paul de Cruif; "sözcüklerle tartışmaya girmeyip yalnızca deneylere yer veren" bir kitabın, Spallanzani'nin (1729-1799) yaşamını nasıl değiştirdiğini şöyle anlatır:

Bir gece Spallanzani'nin eline, küçük ve masum bir kitap geçti. Bu kitap ona yaşamın nasıl doğduğu problemini çözebilmek için, yepyeni bir yol gösteriyordu. Spallanzani "Tanrım, ne deneyler!... Ortaya koyduğu gerçekler ne denli açık ve ne aydınlık" diye düşündü. Kitap sineklerin üremesi hakkındaki bâtıl inançtan bahsediyor ve en zeki insanların bile sineklerin, bozulmuş etten ürediklerine inandıklarını anlatıyordu. Ardından, bu saçmayı sonsuza dek ortadan kaldıran küçük bir deney hakkındaki satırları okurken, Spallanzani'nin gözleri hayretten yuvalarından fırlayacakmış gibi oldu. Şöyle mırıldandı: "Bu kitabı yazan Redi gerçekten büyük bir insan, sorunu çözmek için apaçık, çok kolay ve herkesin yapabileceği bir deneye başvuruyor. Yaşamın kendiliğinden doğmadığını kanıtlıyor. Ne yazık ki insanlar binlerce yıldır bu konuyu *yalnızca tartışarak* nefeslerini tüketmişler; her şeyi bir anda çözecek bu deneyi yapmak, kimsenin aklına gelmemiş." (Cruif, 1965: 32).

İnsan felsefesinin hangi yöntemle oluşturulması gerektiğini açıklarken, T. Mengüşoğlu da "kuru sözlere dayalı bilgeliğin" kısırlığına dikkat çekmiştir : *"... İnsan felsefesi, kavramlara değil, ancak olup bitenlere dayanarak kendini var edebilir. İnsan felsefesi kendini kavram analizlerine kaptırmamalı, sürekli olarak dışdünyada varolanların (fenomenlerin) peşinden gitmelidir. Felsefe ancak bu şekilde, bulunması gereken yere layık bir bilgi olabilir; yoksa, yaşamdan ve insandan uzak bir 'laf-söz-yığını' olmaktan öteye geçemez"* (Çotuksöken, 1998:11).

B) İdealizm, Dinler ve Sözde Bilimler

1) Platon İdealizmi : Platon (M.Ö. 427-347) düşüncelerimizi (ideleri) gerçek varlıklar saymıştır. Aristoteles'e göre bu tutum, yanlıştı: Nesnel gerçekte "iyiler" ve "güzeller" somut olarak dururken, "iyiliği" ve "güzelliği" gerçek sayıp üzerinde kafa yormanın bir yararı yoktu. Aristo şöyle der: "İdeaların modeller olduğunu ve diğer şeylerin onlardan pay aldığını söylemek... *boş sözler* sarfetmek ve şiirsel benzetmeler yapmaktan başka bir şey değildir" (Gündoğdu, 1998: 94).

2) Dinler : Dinler de, binalarını, "nesnel karşılığı olmayan kavramlar" üzerine kurdu. Nesnel gerçekle ilgisiz tartışmalar ve uygulamalar kuşaklar boyu sürdü. İnsanlar; ömürlerini, hiçbir nesnel temeli olmayan sözler, görüşler üretmekle geçirip tükettiler.

Bu gözlemi, İslam dininden aldığımız bir örnekle somutlaştıralım. Bakınız, Nakşibendi tarikatı -Ribat dergisine göre- insanı ve dünyayı nasıl görüyor (Platon idealizminin etkisi burada kolayca farkedilecektir): İnsan madde ve ruh olmak üzere iki ögeden oluşur. Allah, evreni bu iki öge arasında denge sağlayacak şekilde yaratmıştır. Ancak insanlarda bu denge bozulmaya yatkındır.

(i) Madde, su ile toprağın bileşimidir. O nedenle çamur olabilir.

(ii) İnsan ruhunda ise, ilahi ruh vardır. Öyleyse insan, birbirine zıt iki yönden birinde ilerleyebilir: (a) Aşağıya doğru: Tüm canlıların altında bulunan çok alçaltıcı bir konuma doğru... (b) Yukarıya doğru: En tepeye, meleklerin konumunun da üzerinde bir makama doğru...

Birinci yöneliş şöyle açıklanıyor: İnsanın alçalmasının üç kaynağı vardır: (1) İnsan, psiko-sosyo-

lojik düzeyde, ten ile hayvan ruhunun bileşimidir. Maddenin ilk düzeyi, "nefs"dir. Bu; insanların zevke aşırı düşkünlüğünü belirtir. Hayvansal ruh; insanı, hep Allah'ın yaradılışdaki asıl amacına ihanet etmeye yöneltir. (2) İnsanın Allah'la ilişkilerini bozan ikinci madde biçimi, "maddi dünya"nın kendisidir. Maddi dünya, ilahi ruhun kapatıldığı bir hapishanedir. (3) Üçüncü tehlike ise, akıl aracılığı ile kötülük planlarını uygulayan, "vahiy"e meydan okumaya yeltenen Şeytan'dır (Ayata, 1993: 137-38).

Buradaki "dünya" anlaşıyı, günlük dilde, örneğin, "yalan dünya" deyiminde yaşıyor ve -her kullanışılında- zihinlere Platon idealizmini anımsatıyor.

3) Sözde Bilimler : Panopolisli Zosimos; "ana metallerin altına dönüştürülebileceğini" ileri sürerek (M.Ö. 300), binlerce araştırmacının ömrünün boşa geçmesine neden olmuş, kimya biliminin gelişmesini yaklaşık iki bin yıl engellemiştir. İznikli Hipparkhos burçlar kuşağını betimlemiş, onun insan yazgısı üzerinde etkisi olduğunu ileri sürmüştür (M.Ö. 130). Böylece "astroloji" denen, sözde bilim kurulmuş olur.

Başka örnekler gizemcilik (Kabala, mistisizm, tasavvuf), okültizmdir (İlmül gayb). Okültizmin kökleri Antik Yunan'a dayanır. XV. yüzyıl Avrupa'sının bilime yönelişiyle gelişmeye başlamıştır (Teozolfi). Bu çağda doğayı öğrenmek tutkusu, Kilise korkusu yüzünden gizliliği gerekli kılmıştır. İlk bilimciler; nesnel gerçeğin bilgisine bazı gizemli formüller ve bir tür büyücülükle ulaşılabileceğini sanmışlardır. Simya ve astroloji, bir yandan kimya ve astronomi biliminin doğuşuna kaynaklık ederken, bir yandan da kendi bağımsız varlıklarını sürdürerek, günümüzde "kuru sözlere dayalı bir bilgelik" alanı oluşturmuşlardır.

C) Boş Kavramlara Birkaç Örnek

1. Ruh : Felsefede ruh düşüncesi; Antikçağ Yunan filozoflarının (Thales, Anaksimandros, Anaksimenes ve Herakleitos'un) "arke" araştırması sırasında, Anaksimenes'in ilk neden olarak aldığı "hava",özdeğinden türemiştir. Anaksimenes'e göre nasıl bizi canlı kılan bir soluk (Psişe) varsa, evreni de canlı kılan bir öge, yani "hava, ruh" vardır. Bu ruh, özdekseldir (maddidir). Daha sonra gelen Anaksagoras, ruhu, özdekten büsbütün ayırdı. Onu, özdeğin *canlandırıcısı* saydı. Üçüncü adımı Platon attı. Ruhları sınıflandırdı; en tepelerine Tanrı düşüncesini oturttu. En aşağıya özdeği yerleştirdi. Bu anlayış tek-tanrılı dinlere de geçti (Bir örneğini yukarda, bir İslam tarikatında gördük).

Oysa materyalist psikoloji "ruh yaşamı"nı nesnel gerçeğe dayandırır: İnsanın ruh hayatı yani manevi yanı fizyolojik olaylara, özellikle fiziksel ve kimyasal etkileşimler sonucu meydana gelen beyin titreşimlerine bağlıdır (Gündoğdu, 1998:161).

"Ruh" sözcüğü din ve felsefe sınırları içinde kalmamış; doğal dillere de girmiş, kök salıp bir aile kurmuştur. Örneğin Türkçe'de, bu sözcüğün yer aldığı birçok deyime rastlarız. İşte bunlardan birkaçı: Ruh hastası, ruh vermek, ruhu duymamak, ruhu şad olsun, ruhunu teslim etmek, ruhbilim, ruhsuz... Bu sözcük ve deyimler; kuşkusuz her kullanıldığında -başta genç kuşaklarınki olmak üzere- insan düşüncesini, eski anlayış yönünde etkilemektedir. Eski insanlar "insan neden canlı, neden yaşar, neden ölür?" sorusunu "ruhdan dolayı!.." diye yanıtladılar. Bugün bir genç de dilin baskısıyla, zamanla aynı yanıtı öğrenmek zorunda kalıyor.

2. Mucize : "Mucize" sözcüğü de modern toplumlarda bile çok sık kullanılan, ancak eski görüşü yansıtan bir sözcüktür. A. Timuçin'in anlatımıyla "mucize inancı, insanları Tanrı'ya ya da tanrısal güçlere bağlamakta en kısa ve dolaysız yoldur... Bizim bildiğimiz nedenler dışında, Tanrı'nın yaptığı şeyleri mucize diye adlandırırız. Buna göre mucizede de nedenlere dayalı bir açıklama vardır; ancak bu açıklama ne kadar ussal görünürse görünsün, tam anlamında bilinç dışı bir açıklamadır. İnsanlar yalnızca dinsel doğruların belirleyiciliğinde değil, bilimsel açıklamalara ulaşamadıkları durumda da mucizeyle açıklama yolunu tutmuşlardır. XVII. yüzyılda gökkuşağını oluşturan doğal nedenler bilinmiyordu. Bu yüzden gökkuşağının görünmesi bir mucize sayılıyordu. Bilim; getirdiği açıklamalarla mucizenin anlamını ne ölçüde daraltmış olsa da, insanlar inandıkları sürece mucizeye bel bağlayacaklardır" (Timuçin, 1998:220).

3. Diğer Örnekler: "Irk, üstün ırk" kavramları da kalıplaşmış, bilimsel olmayan kavram ve görüşlere örnek olarak verilebilir. Materyalist bakış açısından, töz (cevher, substance) kavramı; "eski felsefenin spekülatif bir kurgusundan başka bir şey değildir." Çünkü doğada her şey sürekli olarak değişir.

Türkçe'deki şu gibi sözcükler de eski düşünce kalıplarını günümüze, yeni kuşaklara, çocuklara, gençlere taşımaktadır: Kıyamet, uğur (uğursuzluk), talih, cin (şeytan, ifrit, azrail), nazar, fal, sihir, büyü, burç... Bunların çoğu dilimizde yalnız tek başlarına değil, aynı zamanda birçok deyime yerleşmiş olarak da kullanılıyor. Bu nedenle -ne yapılırsa yapılsın- dilden sökülüp atılmaları hemen hemen olanaksızdır. Burada, bir topluma bilimsel zihniyeti aşılamanın en büyük engellerinden biriyle karşı karşıyayız.

İşte söz konusu deyimlere birkaç örnek: Kıyamete kadar, kıyameti koparmak, talihine küsmek, cin çarpmışa dönmek, in cin yok, şeytan azapta

gerek, bir işe şeytan karışmak, şeytanın bacağını kırmak, Azraile bir can borcu olmak, Azrail ile burun buruna gelmek [TRT-1 spikeri; 20 kişinin olduğu, bir tankerle bir otobüsün çarpıştığı, Havza yakınındaki trafik kazasını anlatıyor (25.12.1998, Saat: 7.30): "... İki araç da *Azrail'in* planından habersiz birbirine yaklaşıyordu..."]

II) "Gerçek-Dışı" Kavramlar

"Gerçek-dışı" kavram ya da terim demek, nesnel gerçeklikte bir karşılığı olmayan kavram demektir.

Doğal dillerde bir yandan, hiç olmayan şeyler için sözcükler (terimler) vardır; öbür yandan, deney dünyasını bütün çeşitliliği ve genişliğiyle kavrayacak sözcükler eksiktir. Bu yüzden, "nesnel karşılığı olmayan" sözcükler üzerinde sonu gelmez tartışmalar yapılır. Bunlar bizi, "var-olmayan"a inandırabilecek yanılgılardır.

Doğal dillerdeki "var-olmayan" kavramlar, esas itibariyle insanlığın bilimsel olarak düşünmediği, deney yapmadığı dönemlerinin ürünüdür. Yüzyıllarca önce Roger Bacon (1214-1294) bu gerçeği şöyle dile getiriyordu: *"Deneyiniz, deneyiniz!... Denemeden hiçbir şeye inanmayınız."* Nicolas d'Autreccourt da 1348 de şunları yazıyordu: *"Doğayı incelemeliyiz. Geriliğimizin nedeni yüzyıllar boyunca o koca ve zengin doğayı bir yana bırakıp Aristoteles'le, Platon'la boşuna vakit geçirmemizdir. Doğayı incelemek bizi kesin bir bilime götürür."*

Bizim gibi toplumların da yüzyıllardır kimlerle ve hangi kitaplarla boşuna vakit geçirdiğimizi tahmin etmek zor değildir.

A) "Gerçek-dışı" Kavramlara Örnekler

- Eski insanların *göksel kürelere* inanmaları (Timuçin): Galilei, Kepler ve Copernicus'un buluşları Kilisenin kavram sistemini temelinden sarstı. Anlaşıldı ki Kutsal kitapların gökyüzü, güneş ve yıldızlar hakkında oluşturduğu kavramlar yanlıştı. Bugün hâlâ kullandığımız "gökyüzü, gökkube" gibi yanıltıcı sözcükler, büyük bir olasılıkla geçmişin bu anlayışından kalmadır.

- Gottfried Leipniz (1646-1716) "esir" denilen -ışığı ilettiği düşünülen gizemli ve görünmez- bir maddenin var olduğu konusunda direnir (1671). Böyle bir maddenin var olmadığı 1887'de Michelson-Morley deneyi ile kanıtlanmıştır.

- XVIII. Yüzyıl sonlarına değin insanlar; nesnelerin yanmasına, "flogiston" adı verilen bir maddenin yol açtığını sanıyorlardı. Lavoisler (1743-1794) deneyler yaparak, ateşin ısı ile oksijenin birleşmesinden meydana geldiğini, "flogiston" diye bir şeyin var olmadığını gösterdi.

- Küçük Pasteur babasına sorar: *"Kurtları kuduz yapan nedir, baba? Niçin insanlar kuduz kurtlar ısırdığında ölüyor?"* Bir asker olan babası, savaş meydanlarında kurşunla ölen binlerce insan görmüştü, ama insanların niçin hastalıktan öldüğü konusunda hiçbir fikri yoktu. "Belki kurtların içine *şeytan* girmiştir" diye karşılık verdi. Türkçe'den -hemen tamamı din kaynaklı olan- bu tip kavramlara şu örnekler verilebilir: Peri, ecinni, hayalet, iyi saatlerde olsunlar, melek, öcü, ruh, ibris, ifrit, arşıalâ...

- Cengiz Gündoğdu "nesnel gerçekte karşılığı olmayan kavramlar anlamında idola fori"yi güncel örneklerle açıklıyor: *"Çarşı putlarına geldikte... Dil kavramlarla bilincimizi oluşturur. Dil, gerçekliği her zaman doğru söylemez. Dille bazen nesnel gerçeklik sanısını uyandıracak dilsel yapılar kurulur. Sözgelimi, bilgilenmenin sıfırlandığı günümüzde bilgi toplumundan, bilgi çağından söz edilir. Kültür dünyasında 'başyapıt, önde gelen yazar, önde gelen şair' diye sahte gerçeklik yaratılır."* Nesnel gerçekte karşılığı olmayan kimi sözcüklerin politik kaynağına dikkatimizi çekiyor: *"Siyasi iktidar aydınlanmış insanların yaşadığı aydınlık bir dünya istemiyor. Buna uygun bir dille, insanı yapay bir dünyada yaşatmak istiyor. Altyapı eksikliğinden kaynaklanan trafik kazalarına... 'trafik canavarı'nın yol açtığını söylüyor... Tuzla'da bir gemi yanıyor, buna da 'kader' diyor"* (Gündoğdu, 1998:86, 217). Demek ki nesnel bir karşılığı "olmayan" kavramlar, bugün de üretilmeye devam etmektedir. Buna günümüzden, uzaylı, Marslı, uçan daire (ufo) gibi başka örnekler de verilebilir.

- Bence yaygın anlamıyla "raslantı" kavramı da gerçek-dışı bir kavramdır. Şu bakımdan ki "hesaplayamadığımız ilişkiler"e "raslantı" adını veriyoruz (Bkz: Ergün, 1997).

Afşar Timuçin'e göre, dilimizi bozanların başında "aydınlar" geliyor: *"Boş kavramlar üretmek ve o kavramlara uydurma terimler ulamak da bize vergi... Halk kendi dilini bütün incelikleriyle yaratıyor... Ama şeytan gibi birileri gelip onu sanki bile bile bozuyor. Dil bozanların başında gazeteciler, televizyoncular, 'felsefeci'ler, romancılar, hekimler, avukatlar... yani okumuş etmişler geliyor"* (Timuçin, Ağustos 1997:1).

B) "Sözcük Dağarı Dengesizliği" Üzerine Bir Sınama

Türk dilinde sözcük dağarı dengesizliğinin ne ölçüde olduğuna dair basit bir sınama yapma üzere, "kader" ve "etki" sözcüklerinin "anlam çemberleri"ni (yakın ve eş anlamlılarını) sayıca karşılaştırdık. Varsaydık ki "kader" sözcüğü "olmayan şey"i, "etki" sözcüğü "deneydünyası"nı temsil etmektedir.

Eş ve yakın anlamlı terimler şu ölçütlere uyularak seçildi: (i) Yalnızca adlar alındı. (ii) Bu adların da yeni türetilmemiş, dilimize yeni girmemiş, tam olarak yerleşmiş olmaları gözetildi.

Terimler Moran'ın (1992) sözlüğü taranarak bulundu.

İşte, her iki anlam için derlediğimiz sözcük grupları:

- Kader: Alınyazısı, baht, devran, felek, kadem, kader, kambur felek, karayazı, kaza ve kader, kısmet, mukadderat, nasip, olacak, sur, şans, takdir, takdiri ilahi, taksirat, talih, tecelli, uğur, yazgı, yazı, yom.

- Etki: Bahane, etki, fail, hikmet, sebep, tesir, tahrik, vesile.

Dilimizde "kader" anlam çemberi için 24, buna karşılık "etki" anlam çemberi için yalnızca 8 sözcüğümüz var! Bu bulgu Türk dilinin önemli bir yapısal özelliğinin göstergesi olabilir: "Olmayan şey" için sözcük fazlalığı, buna karşılık nesnel erçeklik için sözcük azlığı (dengesizlik)...

Sınamanın sınırları çerçevesinde, temel sonuç şu olabilir: Dilimiz bizi, "olan"dan çok, "olmayan"a yönlendiriyor!

Ayrıca şu sonuçlara da varılabilir: Nesnel gerçeği anlamak için çaba göstersek bile, dilimiz bunu anlatmak için gerekli araçları bize bolcu sunmuyor. 700'üncü yılını "büyük bir gururla kutladığımız" Osmanlı atalarımızın da, bu alanda hemen hiçbir çaba göstermedikleri, düşünce dünyalarını daha ziyade "olmayan şeyler"le doldurdukları bir kez daha anlaşılmış oluyor. Burada Ludwig Wittgenstein'in bir sözü uyarıcı bir anlam kazanmakta: *"Dilimin sınırları demek, dünyanın sınırları demektir"* (Bozkurt, 1994:66).

Türkçe'nin halkımızı, nesnel dünyayı metafizik ve bilim-dışı bir açıdan görüp açıklamaya yönlendirici özellikte olduğunun bir kanıtı da, dilimizde "Allah" sözcüğünü içeren deyimlerin, atasözlerinin yaygınlığı, aşırı bolluğudur. Yüzlercesi arasından birkaç örnekle yetinelim: Allah akıl fikir versin. Allah artırsın. Allah bağışlasın. Allah bana ben de sana. Allah belanı versin. Allah bilir. Allah esirgesin. Allah göstermesin. Allah kavuştursun. Allah kısmet ederse. Allah korusun. Allah ne verdiyse. Allah selamet versin. Allah sonunu hayır etsin. Allah utandırmasın. Allah yazdı ise bozsun. Allah yürü ya kulum demiş. Allaha emanet. Allahaısmarladık. Allahın emri. Allahın hikmeti. Allahın işine bak. Allahından bulsun. Allahdan umut kesilmez. Allah dağına göre kar verir. Allah doğrunun yardımcısıdır. Allah gümüş kapıyı kaparsa altın kapıyı açar. Allah kulunu kısmeti ile yaratır. Allah sabırlı kulunu sever. Allah sevdiğine dert verir...

Dünyaca ünlü matematikçimiz Cahit Arf (1910-1997) "Allah" hakkında şöyle düşünüyordu: *"Allah fikri bir çeşit insan icadı... Belki de doğrudur, ama pek mantıklı gelmiyor. Onu kim yaratmış? Doğa kendi kendini yaratmış hiç olmazsa; o zaman niye Allah'a gidelim!... Tavuk yumurtadan, yumurta tavuktan... Durdurmak imkansız ve anlamsız. O zaman Allah da gereksiz bir icat. Düşünce tembelliğine itiyor"* (Bilim ve Ütopya, Şubat 1998, S.44, s.47). Konumuz bakımından, özellikle son tümce çok önemli; bir kez daha vurgulayalım: [Allah kavramı, insan yığınlarını] düşünce tembelliğine itiyor!..

. Şimdi şu ünlü anektodu hatırlatmanın tam sırası... Öykücük; Batı uluslarının aydın kesiminin zihin tembelliğinden nasıl kurtulduğunun, buna karşılık Doğu ulusları aydınlarının neden kurtulamadığının da bir açıklamasıdır: Napolyon; "Gök Mekaniği" adlı kitabı hakkında, Laplace'a (1749-1827) şöyle der: "Bu koca kitabı evrenin yaratıcısından bir kez bile söz etmeden yazmışsın." "Öyle bir *varsıyama* hiç gereksinme duymadım efendim" diye yanıtlar, Laplace!..

Dinler; insana bilimsel kavramlar değil, bilim dışı kavramlar öğretir. Bunun iki etkisi olmuştur:

(i) Söz konusu kavramlar zamanla genel dile de girmiş, onu adeta istila etmiştir. Örneğin Türkçe'de dinsel kökenli, "öte dünya" ile ilgili -belki- yüzlerce sözcük, deyim ve atasözü vardır. Buna karşılık, bilimsel terimler aynı ölçüde azdır.

(ii) Kişi bu nesnel-dışı kavramlarla konuşup düşündüğü için, nesnel gerçekle temas kuramaz ya da kurmakta büyük güçlükler çeker. Dinsel eğitim ise bu mekanizmaya kol kanat gerip onu kuşaktan kuşağa aktarmaktadır.

C) Amorfizm

Gerçek-dışı kavramlar, bilimsel çalışmalardan da kaynaklanabilir.

Bilim adamı; nesnel gerçeği gözlemler, sınıflamalar yapar; sonra bunları kullanarak tanımlamalar, kavramlar oluşturur. Yapılan sınıflamalar nesnel gerçeğe ne ölçüde uygunsa, oluşturulan kavramlar da o ölçüde geçerlidir. Başka bir deyişle kavramlarımızın doğruluğu, yaptığımız sınıflamaların doğruluğuna bağlıdır. Aksi halde, dil yanlış kavramlarla dolar. Yanılmalar başlar.

Bir sınıflama (tipoloji) realite ile çakışıyorsa, o sınıflama "doğal"dır; aksi halde "yapay" olduğu söylenir. Yapay tipolojiler bilimin ilerlemesine engel olur. Ne var ki doğal tipolojiler bulunması, özellikle sosyal bilimlerde büyük güçlükler arzeder.

Bu olumsuzluk, sosyal olgulara özgü bir karakterden kaynaklanır ki buna "amorfizm" adı verilir.

Ancak bu karakter bir gerçek olmaktan çok, görünüştedir. Bilim adamları bu "görünüşteliğe" kendilerini kaptırdıkları ölçüde, "gerçek-dışı" kavramlar üretirler. Söz konusu kavramlar zamanla doğal dile de yerleşip kökleşir. Öyle ki yanlış oldukları daha sonra kanıtlansa bile, dilden kolayca sökülüp atılamazlar.

1) Amorfizmin Kaynakları: Amorfizm iki olgudan kaynaklanır: Süreklilik ve iç-yapılara erişme güçlüğü...

(i) Süreklilik: Sosyal evreni oluşturan türlü ögeleri birbirinden ayırt etmek çok zordur.

Buffon'a göre genel fikirlerimiz *"sürekli bir nesne derecelenmesine oranlıdır. Biz buradan hareketle, yalnızca ortaları net olarak görüyoruz; uçlar ise bizim anlayışımızdan giderek kaçmaktadır... Doğal üretimlerin bölümleri sayıca ne denli artırılırsa, gerçeğe o denli yaklaşılacaktır; çünkü, doğada gerçekte yalnızca bireyler vardır. Cinsler, takımlar, sınıflar yalnızca hayalimizde var olmaktadır."* (Foucault, 1994: 203).

Herşeye karşın denebilir ki fizik ve kimya gibi bilimlerin etüd ettikleri olgularda, organizmaları, bütünden açıkça farklılaşmış yapıları izole etmek oldukça kolaydır. Oysa sosyal bilimlerin etüd ettiği olgularda süreklilik" (continuum) karakteri vardır. Bu olguların ögeleri, bize birbirinden izole olmuş olarak görünmez. Türlü organları, bireyleşmiş yapıları, birbirinden ayırmakta son derece güçlük çekeriz. Dolayısıyle, söz konusu yetersizlik içinde yapılan sınıflamalar da, oluşturulan kavramlar da yanlış olur.

(ii) İç Yapılara Erişme Güçlüğü: Sosyal evreni oluşturan ögelerin iç yapılarını açık-seçik olarak gözlemlemek çok zordur.

Geçerli bir tipoloji için, etüd konusu ögelerin birbirinden izole edilmesi, ayırt edilmesi yeterli değildir. Ayrıca, bu ögelerin kendi yapı karakterleri çok net görülebilmelidir. Bu koşul; birinci derecede önemli elemanları, ikinci derecede önemli olanlardan ayırt etmek için gereklidir. Aksi halde yaptığımız sınıflamalar yine yapay olur, dolayısıyla oluşturacağımız kavramlar da "gerçek-dışı" olur. Bu kavramlar dile girer, düşüncemizi etkiler. Sonuç, yine yanılgılardır!.. Sosyal yaşamda örgütler, kurumlar, yapılar genellikle -bugünkü gözlem tekniklerimiz çerçevesinde- bize net bir fizyonomi sunmaz. Söz konusu yetersizlik altında yapılan her sınıflama, elbette nesnel gerçekle tam çakışmayacaktır. Politika biliminden bir örnek verelim: "Bir siyasal partinin esas elemanı hangisidir?" sorusuna verilen yanıtlara bakalım. Kimine göre esas eleman partinin doktrini, kimine göre ekonomik ve toplumsal temeli, kimine göre izlediği stratejidir. Kolayca görülebileceği gibi bu ölçütlerden herbiri üzerine ayrı bir tipoloji kurulabilir; her tipolojiden de öbüründen farklı kavramlar üretilebilir. Fakat bunlardan hangisinin gerçeğe daha uygun olduğu belli değildir. Böyle olmakla birlikte, ürettikleri kavramlar -yanlış da olsalar- dile kolayca girip yerleşebilir.

2) Amorfizmin Sonuçları: Sosyal olgulardaki amorfizmin iki ürünü vardır.

(i) Bir tipolojinin, bütün uzmanlarca kabul görmesi nadir bir olaydır. Her araştırmacı kendi özel tipolojisini kurar. Dolayısıyla, yaptığı çalışmaların öbür araştırmacılar tarafından kullanılması zor olur. Sonuç, bir ortak dil kurulamamasıdır. Kimse karşısındakini kolay anlayamaz; yine yanılgılar başlar.

(ii) İkinci ürün daha tehlikelidir: Mevcut sınıflamaların çoğu, olguların doğal yapısını yansıtmayan, yapay tipolojilerdir. Nesnel gerçek tek olduğuna göre bu tipolojilerin ya sadece biri geçerli, öbürleri geçersiz, ya da hepsi geçersizdir. Öyleyse, sonucu kestirmek zor değildir: Geçersiz sınıflamalara dayanan tartışmalar ve yapıtlar yoluyla yine dilin bozulması, yine zihinlerin yanılması!..

III) Dilin Pragmatik ve Sentaktik Tuzakları

Düşünmek için günlük dil kullanıldığında, düşünceye birçok bozukluk ve aksaklıklar karışır. Dil düşüncenin bir aracıdır, ancak doğru düşüncenin sağlam bir aracı olduğu söylenemez. Çünkü dilde "çok-görevlilik" ya da "çok-anlamlılık" dediğimiz bir olgu vardır. Oysa, her çok-anlamlılık yanlış anlamalara yol açar. Dil farklı tipten sözcükleri tek bir gramer tipinde toplar. Bunların "bilgisel anlam boyutu" yanında, bir de "duygusal anlam boyutları" vardır. Nitekim Leipniz (1646-1716) felsefi tartışmaların bir sonuç vermemesini günlük dille anlatımın kesin olmamasına bağlar: *"Günlük dille yürütülen [muhakemelere] çok kez, farkına varmaksızın ve istemeden, yanlışlar ve yanılmalar karışır; oysa tek-anlamlı ve iyice tanımlanmış bir dilin kurallarıyla insan, bir denklemi çözer gibi dosdoğru sonuca varacaktır"* (Bozkurt, 1994: 68-71, 74).

Hüseyin Batuhan (1997) "dilin düşüncemize kurduğu tuzaklar"ı, önce iki ana-öbeğe ayırıyor: Salt dilsel tuzaklar, ontolojik tuzaklar... Bunlardan birincisi anlamla ilgilidir, öbürü nesnel gerçek hakkındaki bilgi ve inançlarımızla ilgilidir. Sonra, salt dilsel tuzakları üç alt-öbeğe ayırıyor: Pragmatik tuzaklar, sentaktik tuzaklar ve semantik tuzaklar... Ben konuyu çok geniş tutmamak için, yalnızca pragmatik tuzaklarla, sentaktik tuzaklardan "kipleri karıştırma" üzerinde duracağım (Bkz.: Batuhan, 1997).

A) Pragmatik Tuzaklar

"Pragmatik"; dil felsefesinin bir bölümüdür ki bir yanda dili kullanan, öbür yanda kullandığı simge, bu ikisi arasındaki bağlantıyı inceler.

Dili hazır bir alet olarak atalarımızdan devralırız. Ancak onun kimi aldatıcı yönlerini bilmeyiz. Bu nedenle, farkında olmadan dilin oyunlarına geliriz.

Sanılır ki belli bir dilsel kalıbın belli bir mantıksal görevi vardır. Oysa bu kalıplar, bazen temel mantıksal görevinde, bazen büsbütün farklı bir görevde kullanılır. Yanılma; bu görev-değişiminin koşul ve kuralları bilinmeyince, çeşitli görevler birbirinden ayırt edilemeyince, ortaya çıkar. Karıştırma "bilerek ya da bilmeyerek" yapılır. Uygulamada, genellikle "herhangi bir amaca ulaşmak için" bilerek başvurulur.

En önemli pragmatik tuzak, dilin şu iki görevinin karıştırılmasından doğar: Bildirme görevi ile duygusal görev... Bilindiği gibi dilde güzel, çirkin, iyi, kötü... gibi asıl görevi "duygusal" olan sözcüklerin yanısıra, iki görevi birden üstlenen, yani hem bildirici, hem de övücü ya da yerici (duygu katılmış) sözcükler de vardır: Dinsiz, ateist, vatan haini, komünist, kapitalist gibi... Bu sözcüklerin bildirici anlamı açıktır. Örneğin "dinsiz" demek -bir övgü ya da yergi olmaksızın- "dinsel inancı olmayan" demektir. Oysa "Dinsizin biridir o!" denince, sözcüğe yergi katılmıştır. Burada sözcüğün bildirme görevi yerine, duygusal görevi araya girmektedir. Amaç bildirme (betimleme) değil, karşımızdakinde belli bir duygu (tepki) uyandırmaktır. Aynı nitelikte başka sözcükler de, örneğin kimi ulus ya da topluluk adları da böyledir: Yunan, Yahudi, Kızılbaş, Çingene, Mason gibi...

Genelleme yaparsak, bu tür bir pragmatik tuzakta şöyle bir mekanizma işliyor:

(i) Herhangi bir sözcük "bildirme" anlamında kullanılıyormuş -bir şey tasvir ediliyormuş- gibi yapılıyor.

(ii) Oysa, o sözcüğün "duygusal" anlamından yararlanılmaya çalışılıyor. Konuşmacı, dinleyicilere (yazar, okurlara) işine gelen duygu ve davranışı aşılamaya çalışıyor.

H. Batuhan'a göre, bu kullanıma "dilin retorik kullanımı" adı da verilebilir. İnsanlık tarihi kadar eski olan bu dil tuzağına, din, ahlak, politika, ekonomi... alanlarından sayısız örnek verilebilir. Peygamberler, din adamları, ahlakçılar, politikacılar, işadamları, satıcılar, avukatlar; kendi dilek ve ülkülerini, kendi buyruk ve inançlarını, hep bir bildirme (betimleme) örtüsü altında gizleyerek yaymışlardır.

Dili retorik amaçla kullananlar şu gibi sözcüklerden de yararlanır: Doğal, halis, gerçek, asil... Örnekler: Doğal güzellik, halis Avrupa malı, gerçek din, gerçek demokrasi, asil kan, ... Burada, örneğin "gerçek din" deyimi; din konusunda herkesin seçiminden bağımsız, mutlak ölçüler olduğu kanısını telkin ettiği için, muhatabı yanıltmaktadır. Bu deyimi kullanlanlar; muhataplarına kendi din anlayışlarını sanki "evrensel" nitelikteymiş gibi, tartışma kabul etmezmiş gibi yutturmaya çalışırlar.

Pragmatik tuzaklardan korunmak için, sözcüklerin bildirme anlamı ile duygu anlamını birbirinden titizlikle ayırt etmeye çalışmaktan başka çare yoktur.

B) Sentaktik Tuzaklar : Kipleri Karıştırma

İnsanın sentaks (söz dizimi) yüzünden düştüğü pek çok yanılma türü vardır. Burada yalnızca "çeşitli kipleri birbirine karıştırmaktan doğan yanılma" türünü kısaca açıklayacağım (Bkz: Batuhan, 1997).

Dil türlü görevleri yerine getirmek için "kipler" kullanır: Bildirme kipi, şart kipi, dilek ve buyruk kipi gibi... Ne var ki dil bu sentaks kalıplarının hiçbirini dondurmuş değildir. İnsan ifade sırasında biri yerine öbürünü kullanabilir. Bu, şu anlama gelir: İfadede gramer sentaksı ile mantık sentaksı her zaman çakışmaz. Örnek: İçeri giren birine "Kapıyı kapamadınız" diyorum. Oysa asıl demek istediğim şu: "Kapıyı kapa!" Burada buyruk kipi yerine bildirme kipini kullanıyorum ve mantık sentaksımla gramer sentaksım uyuşmuyor.

Gramer sentaksı ile mantık sentaksını birbirinden ayırmak; günlük dilde kolay olmakla birlikte, dinsel, felsefi ya da bilimsel kılığa bürünmüş öğretilerde hayli zordur.

Dinler (peygamberler) topluma yeniden biçim verme konusundaki amaçlarını (dilek ve ülkülerini), insanlara bir durumu betimler gibi görünerek aşılamaya çalışmıştır. İşte bir örnek: "Allah namaz kılmayanı sevmez." Bu tümcede bildirme kipi örtüsü altında, insanlara aslında bir buyruk (emir) verilmektedir: "Namaz kıl!" Buradaki "kurnazlığı" farketmek, önceki örnekte olduğu denli kolay değildir. Çoğu filozof ve düşünürler de öğretilerinde, dilek, buyruk ya da gerekim kipi yerine bildirme kipini kullanmıştır. Örneğin 1776 Amerikan Bağımsızlık Bildirisi'nden alınan şu tümcelerde, nesnel gerçekte var olan bir şey bildiriliyor izlenimi verilip kimi dilek ve ideallerin gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır: *"Bütün insanlar eşit olarak yaratılmıştır. Tanrı onları bazı devredilemez haklarla donatmıştır; yaşama, özgür ve mutlu olmayı isteme bu haklardandır."* Bir örnek de kendi Anayasamızdan verelim: *Türkiye Cumhuriyeti; insan haklarına saygılı, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir.*

İlhan Selçuk'un (Cumhuriyet, 26 Ocak 1999) bir

yazısından aldığım şu pasaj, sentaktik tuzağın politikada kullanımına iyi bir örnek olabilir: Bülent Ecevit demiş ki *"CHP barajı aşamaz..."* Bülent Bey'in istediği şu: *"CHP'ye verilen oy boşa gider, bana oy verin."* Aynı yazar dil duzaklarından, başka bir yapıtında şöyle yakınıyor: Konuşma, anlaşmanın yanısıra, anlaşmazlığa da yol açar. Çoğu zaman insanın söylediğiyle düşündüğü, *diplomasi ve pazarlık* gereği, yalan veya ustalık gereği eş değildir. Bu durum yalnız meslek ilişkilerini değil, dostluk ilişkilerini de kapsıyor. "Dil artık başka biçimde kullanılıyor, içtenlik aptallıkla eşdeğerli sayılıyor" (Selçuk, 1996: 17).

Acaba bu yollara neden başvurulur? Ancak bildirme kipinde olan tümceler, doğru ya da yanlış olabilir de, ondan!.. Bir dileğin ya da buyruğundan doğruluğundan söz edilemez. Dolayısıyla, insanlar o nitelikteki bilgiye fazla değer vermez.

Herhangi bir şey "iyi, kötü, güzel, çirkin" bulunabilir. Bu tutum, bir kişisel duygu ya da tepkidir. Ancak onu ifade ederken bile, duyguya nesnel bir gerçeklik, bir doğruluk kazandırmaya çalışırız. Örnek: Biri, bir tabloyu beğenmiştir. Duygusunu, "Bu tablo çok hoşuma gitti" yerine "Çok güzel bir tablo" önermesiyle ifade eder. İkinci söylem, bir doğruluk savı içerdiğinden daha etkilidir. Şu tümcelerin de, başkalarınca kabul edilmeleri bakımından, etkililik derecesi gittikçe artıyor: Keşke insanlar özgür olsaydı / İnsan özgür olmalıdır / İnsan özgür doğar.

Yukarda açıkladığımız türden yanılgılar başkalarını bir şeylere "inandırma taktikleri"nin ürünüdür. Bunlara maruz kalan kimseler; kendilerine iletilen görüş ve inançları "doğru"nun ta kendisi sanıp kutsallaştırırlar. Daha da kötüsü, aynı düşüncede olmayanları dinsizlikle, ahlaksızlıkla ya da başka bir şeyle suçlarlar. Bağnazlığın, fanatizmin oluşumunda, sanırım, bu yanılgıların da payı vardır.

"Kipleri karıştırma" şeklindeki tuzaklardan korunmak için, bir sözün "gramer formu arkasında gizlenen mantık formunu bulup çıkarmak," başka bir deyişle o sözün "biçimine aldanmayıp onun ne maksatla söylenmiş olduğunu" belirlemek gerekir.

IV) DİĞER DİLSEL YANILGILAR

Dil kaynaklı yanılgıların daha pek çok türü vardır. Burada yukardakilerden farklı olan iki yanılgı şeklini kısa kısa tanıtmakla yetineceğim.

A) Analojik Muhakemelerde Yanılgı

Aşağıdaki analojik muhakemeyi dikkatle izleyelim:

Şu saate bak, ne kadar mükemmel, ne güzel işliyor, kuşkusuz onu bir yapan olmalı, yani bir saatçi!/ Öyleyse, çok daha mükemmel ve kusursuz olan Evren'i de bir yapan olmalı, yani Tanrı!..

Yukardaki muhakemenin, ilk bakışta pek doyurucu görünmekle birlikte, biraz yakından incelenirse pek de sağlam olmadığı anlaşılır. Yani bir "yanılma" vardır. Çünkü her iki önermede "yapmak" fiili aynı anlamda kullanılmamıştır. Birinci önermedeki anlamı şudur: Var olan ögeleri bir araya getirerek, işe yarar farklı bir nesne oluşturmak. İkincisinde ise oldukça farklı bir anlamda, "olmayan bir şeyi var etmek" anlamında kullanılmıştır. Bu muhakeme bizi "yoktan var eden" bir tanrı anlayışına değil, olsa olsa "zaten var olan bir evrenin türlü ögelerini yeniden düzenleyen" bir tanrı anlayışına götürür ki bu da -yukardaki muhakemeyi geniş ölçüde kullanan- tektanrılı dinlerin işine gelmez.

Buradaki yanılma da, sanırım, "dil kaynaklı" bir yanılmadır.

B) Yabancı Sözcüklerin Etkisi

Kimi insanlar bir konuyu açıklarken, halkın kolayca anlayabileceği sözcükler yerine anlaşılması zor olan (özellikle yabancı kökenli) sözcükler kullanırlar. Bu tutum muhatapta korku, çekingenlik, eziklik hatta aşağılık duygusu yaratır. Bir tür baskı altında, insan; bir şeyi olduğundan büyük, farklı boyutlarda görür; dolayısıyla yanılır.

Yanılgıyı somut örnekler üzerinde açıklayalım.

- Birinci örnek, bu "tekniğin" tıp dünyasında yaygın olduğunu gösteriyor. Bir profesör, sınıfta, geleceğin doktorlarına öğüt veriyor: *"Epistaxis* diyeceksiniz; *burun kanaması* demeyeceksiniz. Herkesin herşeyi bilmesine gerek yok. Böylelikle daha etkili olursunuz..." (Cumhuriyet, Bilim Teknik, 23 Mart 1996, S.470, s.4)

- İkinci örnek politikadan: Bir elektrik uzmanı iken büyük iktisatçı olma başarısını (!) gösteren Turgut Özal; uyguladığı ekonomi politikalarını açıklarken, "değişim" sözcüğü yerine, ısrarla "transformasyon" sözcüğünü kullanırdı. Hiç unutmam, birgün sınıfta öğrencilerim, benden biraz ezik, biraz şaşkın, bu sözcüğün anlamını sormuşlar; ben de "çekine çekine" bir yanıt vermeye çalışmıştım. Konuşurken ve yazarken olabildiğince frenkçe sözcük kullanma hastalığı, "aydın"larımız arasında ne yazık ki öteden beri hayli yaygındır.

- Üçüncü örnek, İslami tapınmanın inatla Arapça yapılması... Acaba softa bunda neden direnir? Halk üzerinde korku ve "erişilmezlik" etkisi yaratma olanaklarından yoksun kalmak istemiyor da ondan!.. Tapınma Türkçe yapılsa, din adamları -yüzyıllardır türlü yapaylıklarla oluşturdukları- saygınlığından çok şey yitirecektir.

Sonuç

Türkçe ana dilimizdir. Onu yüceltmeyi çoğu kez

boynumuzun borcu biliriz. Ancak böyle bir tutumun sakıncalarını da görmeli, dilimize karşı elden geldiğince nesnel bir tutum takınmalıyız. İyi yönleri kadar "olumsuz" yönleri de olabileceğini bilmeli, bunlara karşı önlemler almalıyız. Bilim adamlarımız "dil ile düşünce ilişkisi" üzerinde yeni çalışmalar yapmalı; yansız bir yaklaşımla dilin düşüncemizi nasıl etkilediğini, ne tür yanılgılara yol açtığını belirlemelidir.

Dil kaynaklı yanılgılar, insan düşüncesini olumsuz etkiledikleri için, bilimsel zihniyetin yerleşmesini zorlaştırır. Demokratik ilerleme de, bilimsel zihniyet ister. Türkiye'de bu koşulların sağlanmasından, aydınlarımız sorumludur. Öyleyse -soyut demokrasi tartışmalarına olduğu kadar- dil konularına da büyük önem vermek zorundayız.

"İdola"lar, "idola fori"ler ve benzeri yanılgıları, aydınlar olarak, hemen hiçbirimiz yakından tanımıyoruz. Öyleyse sürekli yanılgılar içindeyiz ve bunların farkında da değiliz! Daha kötüsü, öğretici, yazar, konuşmacı olarak genç kuşakları, halkımızı yanılgılara sürüklüyoruz. Burada özellikle felsefecilere, dilcilere, mantıkçılara, yöntembilimcilere... büyük görevler düşmektedir. Halkı bu konularda sürekli olarak aydınlatmadıkça, görevlerini gereğince yerine getirmiyorlar demektir.

Atatürk'ün başlattığı dil devriminin, geçmişin yanlış görüşlerinin dilimizden temizlenmesinde; dolayısıyla insanımızın, geçmiş çağların kimi önyargılarıyla ilgisinin kesilmesinde çok olumlu etkileri olmuştur. Bu bakımdan, Türkçenin daha da özleştirilmesinde ve kendi olanaklarıyla zenginleştirilmesinde büyük yararlar vardır. Türk dilinde var olduğunu tahmin ettiğimiz -gerçek olmayan kavramlar lehindeki- sözcük dengesizliğini gidermek üzere, dilimiz işlenmeli, özellikle nesnel dünyaya yönelik yeni terimler oluşturulmalıdır.

Açıktır ki nerede "verbalizm" varsa, orada bilim dışı zihniyet vardır. Çünkü bilim dışı olmak demek; dünyaya, olup bitene kayıtsızlık, gözlem yapmamak demektir. Gözlem olmayınca da nesnel açıklamalar yapılamaz; yeni, nesnel gerçekle uyumlu terim ve söylemler oluşturulamaz. Dolayısıyla, dil ortamında "kısa devreler" oluşur; boş anlatımlara, bol bol kuru sözlere başvurulur. Bir kez kalıplaşıp donduktan sonra gözlem ve deneye asla başvurmayan din kurumu, her zaman ve her yerde, Türkiye'de de, en başta gelen bir "verbalizm" kaynağı olmuştur.

İnsanlık bugün bile bütünüyle, bilimsel düşünmeye kavuşmuş değildir. Bilimsel düşünce, dünyanın belirli bölgelerinde, üstelik oralarda da yer yer egemendir. Dünyanın çok geniş alanlarında -bu arada Türkiye'de- asıl belirleyici olan, bilim dışı düşüncedir. Bunun anlamı şudur ki "gerçek-dışı" kavramlar daha çok uzun bir süre var olmaya ve insan zihinlerini etkilemeye devam edecektir. Dinsel eğitim bu sürecin başlıca koruyucularından biridir. Bununla birlikte, amorfizm gibi başka etmenler de vardır.

Batı'dan yeni bilimsel görüşlerin -özellikle sosyal teorilerin- hiçbir eleştiri süzgecinden geçirilmeden olduğu gibi aktarılması, kaçınılmaz olarak, Türkiye'ye amorfizm kaynaklı "çağdaş" gerçek-dışı kavram ya da görüşler girmesi sonucunu doğurmaktadır. Burada Türkiye'de yüksek yetenekli, eleştirici bilim adamlarının yetişmesinin ne denli yaşamsal bir konu olduğu bir kez daha anlaşılmış olmaktadır.

Dünyanın her yerinde kimi "toplum öncüleri" halka karşı sentaktik "inandırma teknikleri" uygulamaktadır. Bu çok eskiden de böyleydi, bugün de böyledir. Sonuçta, doğrunun ta kendisi sanılan düşünce kalıpları, dogmalar, tabular oluşuyor. Ardından, aynı düşüncede olmayanları dinsizlikle, ahlaksızlıkla, hainlikle suçlama aşaması geliyor. Bağnazlıklar, kördöğüşü tartışmalar alıp yürüyor. Burada görev yine bilgili ve namuslu aydınlara düşmektedir: Halk politikacılar, dinsel liderler, bir takım sözde yazarlar tarafından nasıl sentaktik tuzaklara düşürülüyor, bu konuda kamuoyu bıkıp usanmadan bilgilendirilmelidir.

Konuşurken ya da yazarken, olabildiğince yabancı sözcük kullanma saplantısı, bizim kimi aydınlarımızın kronik bir hastalığıdır. Hastalık son yıllarda daha da ağırlaşma eğilimi içindedir. Bunun ardında hep "olduğundan farklı bir görüntü yaratarak, halkı aldatma amacı" vardır: Firma adlarından dergi-gazete adlarına, sanatçılarımızın konuşmalarından profesörlerimizin yazılarına, her yerde İngilizce sözcüklerden geçilmiyor. Sanki zamanda geriye yolculuk yaparak, 1910'ların İstanbul'una yeniden dönmüş gibiyiz. İşgal İstanbul'u o yıllarda yarı yarıya sömürgeleşmiş bir şehirdi. Acaba dilimizin bugünkü hali, artık bir ülke olarak sömürgeleşmekte olduğumuzu bize acı acı haber mi veriyor dersiniz?

Yararlanılan Kaynaklar

Ayata, Sencer, Çevresel Nitelikteki Geleneksel Tarikatlar: Konya ve Trabzon'da Kadirî ve Nakşibendî İslam," *Çağdaş Türkiye'de İslam*, Yayına Hazırlayan: Richard Tapper, Sarmal Yayınevi, İst., 1993, ss. 133-71.

Batuhan, Hüseyin, "Dilin Tuzakları-I" *İnsancıl*, S.81, Temmuz 1997, ss.7-13.

Bozkurt, Nejat, *Eleştiri ve Aydınlanma (Felsefe İncelemeleri)* , Say Yayınları, İst., 1994, 296 s.

Cruif, Paul de, *Mikrop Avcıları*, (Çev. Mithat

SÜREKLİ EBE OLACAK BİR ŞAİR

Ah çocuklar
Tutsak olmasaydık burada
Sandala atlar giderdik
Her ağacın bir perisi olan ülkeye
Her perinin bir oyunu
her perinin bir masalı
dinler... uyurduk
geceleri bile
gökkuşağının gökyüzünü sardığı ülkede

Tutsağız işte
Annemizin babamızın hayır'ına
Tutsağız... şu dünyada yaşayan
Çoğu insanın
özgürlüğün ne olduğunu bilmeyen
kuru bilincine

Düş kurmak güzel çocuklar
düşlerle yaşamakta
Oyun oynamak güzel çocuklar
oyunlarla yaşamakta

Ama eşit değil Ahmetle Mehmet
Ahmet ne isterse alıyor
düşkuramıyor hiç
İstediği konuluyor önüne

Mehmet ne isterse
Yiyiyor tokadı
Küçük çakısıyla yapıyor
Tahtadan oyuncağını
ama geliştirirken ellerini
görüyor düşlerinin emekle olabileceğini
Ve bundan umutediyor o
herkesin birbirine çıkarsız bağlandığı
geleceğe

Ama tutsak olsakta
oyun oynayabiliriz çocuklar
oyunların ve düşün egemen olduğu o
dünya adına

İp atlama
Birdirbir
Yakan top
Haydı çocuklar istop
Sürekli ebe olacak
bir şair var.

İsmet ALICI

Enç), MEB Yayınları, İst., 1965, 379 s.

Çotuksöken, Betül, *Kavramlara Felsefe ile Bakmak*, İnsancıl Yayınları, İst., 184 s.

Ergün, Celal, *"Raslantı Üzerine bir Deneme" İnsancıl*, Mayıs 1997, S.29, ss.4244

Foucault, Michel, *Kelimeler ve Şeyler*, (Çev. M. A. Kılıçbay), İmge Kitabevi, Ank., 1994, 499 s.

Gökberk, Macit, *Felsefe Tarihi*, 6. B., Remzi Kitabevi, İst., 1990, 490 s.

Gündoğdu, Cengiz, *Soru*, 1.B., İnsancıl Yayınları, İst., 1998, 261 s.

Hançerlioğlu, Orhan, *Felsefe Sözlüğü*, Varlık Yayınevi, İst., 1967, 478 s.

Kurtkan, Amiran, *Sosyal İlimler Metodolojisi*, Filiz Kitabevi, İst., 1982, VIII-299 s.

Moran, Yıldız, *Eşanlamlı Sözcükler ve Karşıt Anlamları Sözlüğü*, Spatyom Yayınları, İst., 1992, 862 s.

Selçuk, İlhan, *Düşünüyorum Öyleyse Vurun*, 24. Bası, Çağdaş Yayınları, İst., 1996, 203 s.

Timuçin, Afşar, *Düşünce Tarihi*, Genişletilmiş 2. B., İnsancıl Yayınları, İst., 1997, 800 s.

Timuçin, Afşar, *"Felsefeci Ne Alır, Ne Satar?" İnsancıl*, Ağustos 1997, S.82, ss.1-2.

Timuçin, Afşar, *Felsefe Sözlüğü*, 2.B., İnsancıl Yayınları, İst., 1998, 320 s.

Türkçe Sözlük, 2 C., 7.B., Türk Dil Kurumu Yayınları, Ank., 1983.

"MENDİLİMDE KAN SESLERİ"

Temel DEMİRER

"Her yere yetişilir
Hiçbir şeye geç kalınmaz ama
Çocuğum beni bağışla
Ahmet Abi sen de bağışla.
Boynu bükük duruyorsam eğer
İçimden böyle geldiği için değil
Ama hiç değil
Ah güzel Ahmet Abim benim
İnsan yaşadığı yere benzer (...)
Gülemiyorsun ya, gülmek
Bir halk gülüyorsa gülmektir
Ne kadar benziyoruz Türkiye'ye Ahmet Abi (...)
Dağılmış pazar yerlerine benziyor şimdi istasyonlar
Ve dağıtılmış pazar yerlerine memleket
Gelmiyor içimden hüzünlenmek bile
Gelse de
Öyle sürekli değil
Bir caz müziği gibi gelip geçiyor hüzün
O kadar çabuk
O kadar kısa
İşte o kadar.
Ahmet Abi, güzelim, bir mendil niye kanar
Diş değil, tırnak değil, bir mendil niye kanar
Mendilimde kan sesleri." (1)

Sadece beş, bilemediniz on dakikanızı alacağım satırlarımla. Duymak istediğiniz sözleri, duymak istediğiniz zamanlarda ve duymak istediğimiz biçimde söyleyecek değilim. Beni bağışlayın demeyeceğim; yargılayın! Yüzeyselliğe, gülünçlüğe "Evet" demem mümkün değil...Romantizmimi, gerçekçiliğimi, öfkemi, ütopyalarımı yitirmedim daha.. Ha yeri gelmişken söyleyeyim: Şu lanet olası sabrınıza da hayran falan değilim...

Size -kumarbaza özgü bir heyecanla dinleyeceğiniz- yalanlardan, pembe düşlerden söz edemem. Malum ya, "Yeni Dünya Düzen(sizliğ)i" ("YDD") Türkiye'sindeyim. Bu konuda cimri olmamdan daha doğal ne olabilir? Bitmez tükenmez mugalatların Türkiye'sinde karanlıkta yürüyüp, düşünerek yaşarken; asi ve yasadışı hüzünlerden, öfkelerden, umutlardan vazgeçmeyeceksek eğer; sahte ve karşılıksız gülücüklere prim verip, onları abartamayız... Alan Paton, "Ağla sevgili ülke, korkumuzun mirasçısı olan doğmamış çocuklar için," diye haykırdığında yıl 1948'di... 2000'e bir soluk kala değişen ne? Hâlâ, "Only bad news are good news / Sadece kötü haber iyi haber," değil mi?

Filiz Doğan'ın "Hüzne vuran rengini / nasıl tanımlamalı / beyazın" dizelerindeki üzere ağır efkârlıyım! Gecenin orta yerinde yalnızlığı yaşarken; böylesine müphem bir soruya dönüştürülmüşken; ekmekten çok ahlâka muhtaçken; karanlığı üreten sloganların ortasında yaşamaya mahkûm edilmişken, nasıl olmayayım? Çünkü bu topraklarda, "iyi vatandaş"lığın sessizliğine, körlüğüne, sağırlığına boyun eğmeyen bir "öteki"yseniz eğer; doğum gününüz siyah renklidir. Sizi ananızdan doğduğunuza pişman etmeye kararlıdır; karanlığın hükümranları!

"Yaşamak alıştığımız bir şey, bir rutin olmaktan çıkıp insana ait bir sevince ne zaman dönüşecek?" diye sorarsanız eğer; "Kolay değil! deyip eklerim: Bin bir hengamesi için yaşamak; harikulade bir fır-

satken; tam tersi şeyler oluyor. Zamanlama ve pazarlama senkronizasyonu dünyanın lanetli efendilerinin kontrolündeyken olduğu hayatlarımız -partileri durmadan kaybetmeye programlanmış- bilgisayar oyununa; savaşlar da -televizyondan naklen yayımlanan- bir seyirliğe dönüştürülüyor. ABD'nin, tüm dünyanın kuklacılığına soyunduğu koşullarda yabancılaşma bile "sanallaşırken"; "Une saison en enfer/ Cehennemde bir mevsim"i yaşıyoruz...

"Depresyon Çağı"

Yaşama isteğini körelten bir "Depresyon Çağı" (2) bu! Hani, "çocuk İsa"nın, -Rafaello ve Leonarda da Vinci'nin masum tablolarındaki gibi- Meryem'in kucağında olmadığı; "Tanrı (ya da Tarzan'ın torunu Kuzeyli 'beyaz adam') çıldırmış olmalı," dedirten bir çağ bu! Lorca'nın, "Lo demas era muerte y solo muerte / Ondan ötesi ölümdü, yalnızca ölüm," diye betimlediği vahşet!

Örneğin yoksullukla mücadele eden OXFAM'a göre, ülkeleri borç sarmalına sürükleyen IMF'nin uyguladığı programlar nedeniyle 125 milyon çocuk okula gidemiyor. (3) Dünyada tüm çocukların en azından ilkokula gidebilmeleri için toplam 8 milyar dolara ihtiyaç bulunduğunu belirten OXFAM, bu miktarın diğer harcamalarla karşılaştırıldığında çok düşük olduğunu şöyle vurguluyor: "8 milyar dolar, dünyada 4 günlük askeri harcamaya ya da uluslararası piyasalarda spekülatörlerin yedi günde kazandığı paraya denk geliyor. Avrupalılar bir yılda bu parayı bilgisayar oyunları ve maden suyuna harcıyor."

OXFAM'ın, hükümetlerin, eğitime öncelik vermektense katmerlenen borçların faizlerini ödeyerek uluslararası finans kuruluşlarının ceplerini doldurduğuna işaret ettiği dünyada nüfusun yarısına denk gelen 3 milyara yakın insan bir günde 2 doların altında kazanıyor! Kuzey ülkelerinde yaşayan dünya nüfusunun yüzde 20'si dünyadaki malların yüzde 86'sını tüketiyor! Dünyadaki en yoksul 48 ülkenin milli geliri, dünyanın ilk üç zenginin servetinden daha az! Dünyadaki ilk 100 şirketin 51'i çokuluslu şirketlerden oluşuyor! 1960'larda dünyanın en zengin yüzde 20'lik diliminin gelirlerinin toplamı, en yoksul yüzde 20'lik diliminin gelirlerinin 30 katıydı. 1997 yılında ise bu oran 74 kata çıktı! Yaklaşık 1 milyar insan hiç okuyamıyor! (4) Ve "Yeni düzen(sizlik)"in dünyasında 1 milyar çocuk yoksulluk sınırında yaşamaya mahkumken; (5) "Karşıt görüşlere, eleştirilere dayanamayanların, George Soros'un deyimiyle, 'serbest piyasa dogmatizminin', dünya ekonomisini, bu arada Türkiye gibi tek tek ülkeleri yeni bir ekonomik felakete sürüklemesine hep birlikte seyirci oluyoruz"! (6)

"Görünen köy kılavuz istemez"ken, ortalık zifiri karanlık olsa da; hayıflanmayı, sıkıntıyı, yılgınlığı bir kenara bırakıp, türkü söylemeliyim avaz avaz; "Sabahın sahibi var," diye... Umudun, göğün mavisinde olduğundan emin... Düşlerin gerçekleşmesi kolay olmasa da, dayanılmaz cüretkârlıktaki bir görkemi olduğundan kimin şüphesi olabilir? Hayır, buna hakkımız yok; "Mendilimde kan sesleri" olsa da...

Nostradamus'un kehanetlerine aldırmadan, çağın imdat sirenlerinin çığlığı duyulmalı; "Hasta Siempre"ye kulak verilmeli; ya göründüğümüz gibi olmalı veya olduğumuz gibi görünmeli. E. Hemingway'in, "Biliyorsun, ilkbahar, bitimsizcesine geri dönen bir gizemdir. Donan ırmakların eriyemeyeceğini, düşen yaprakların yeşeremeyeceğini yadsıyamazsın. Sonbaharda, üzgülere düşer yüreğin belki. Ama biliyorsun, yaşamı kutsayan ilkbahar, tüm ışıltısıyla yine geri gelecektir," vurgusundaki malumun ilanıyla "Şikayetsiz yaşadım yaşadığım günleri ve yerleşik yargılarım olmadı hiç," diyen uzun yola hükümlü mahkumların altını özenle çizdiği üzere, "Bir gün sabır taşı çatlayıp, önüne geleni yıkacaktır ve biriktirmektedir"!

Kolay mı? Elbette değil; tıpkı Türkiye gibi! Ama Eylem Türk'ün dizelerindeki üzere: "Uzun doğar hayata insan, / kısalır yaşamın uzunluğunda/ ince kenarları yüreğinin,/ kaldıramaz kalın tortusunu zamanın/ Sevmek bir ifadeyse ve korkmak bir anlayış/ Teker teker çözülecek içimde/ Uzanacağım hayata yeniden/ aldırmadan kimeseye/ Dalacağım içini... / İçinden geldiğim gibi denir de/ İçinden gelen nedir insanın / Gülmek mi sualsiz/ ya da ağlamak mı cevaben/ dışı ve içi yoktur insanın/ korkuları vardır,/ korkuları kaybetmektir ansızın/ Uzun doğar hayata insan/ kısalır umutsuzluğu"...

Türkiye Dedim...

"Umutsuzluğunun kısaltılması gereken" Türkiye... Hani; Avukat Şenal Sarıhan'ın, "Devlet sola karşı acımasız"; (7) İlter Türkmen'in, "Düşmansız yaşamayı öğrenmeliyiz"; (8) Genelkurmay yetkililerinin, cezaevlerindeki olaylar üzerine yaptıkları açıklamada, "Onlar siyasi değil, düpedüz teröristler"; (9) Umur Talu'nun, "Hepsi özünde ve sözünde 'mutlakçı' ve 'yanılmaz'dır. Hepsi, insanın ötesinde bir 'güç'tür! (...) Bu kültürel otorite kaynakları, ilahi ya da dünyevi, tabii ki kendilerine o gücü yakıştıran bir takım canlı, fâni yaratıklar tarafından kullanılır. (...) Hepsinin ortak noktası aynı mutlakçılık, aynı yanılmazlık, aynı otorite iddiasıdır. Bunlar seçilmiş de olsa, atanmış da olsa, lacili yahut sivil de olsa, siyasi baba da, ailevi baba da olsa, parti, tarikat,

örgüt lideri, yahut aile reisi de olsa, kalem erbabı yahut patron da olsa... Eleştiri süzgecinden geçmemiş ve buna hep direnen kültür kaynaklarından beslenen 'özeleştiri'den nasipsiz 'ölümsüz' ölümlülerdir," (10) dediği Türkiye'den söz ediyorum...

Hani; acımızın Cahit Irgat'ta, "Arzusuyla göç etmedi / Kelepçeli götürdüler/ Geceyarısı,/ Ay vurdu odasına/ Bir daha görünmedi"; bir türküde, "Düştüm bir ormana yol belli değil, / Yatarım yatarım gün belli değil"; Hüseyin Alemdar'da, "En son analar düşer parmaklıklardan/ Ve yarılır yürekleri/ bir parmaklık boşluğu kadar/ Takılır kalır parmaklıklara/ Kanından etinden birparça"; Mehmet Kemal'de, "Kesildi, sesim soluğum/ Kaldım, demirler ardında/ Ne yapar çoluk çocuğum/ Ah, kimlerin umurunda"; Attilâ İlhan'da "O sabah mı çıkmıştın bir gün önce mi/ Bir bıçağın ağzında yürür gibiydin/ Demirlerin soğukluğu soluk dudaklarında/ Gözlerinde karanlığı dar hücrelerin./ Seni görür görmez özgürlüğümden utandım"; Arif Damar'da, "Kırk yıl güneşe baksam/ Kaçmış zindan karanlığı gözbebeklerime"; A. Kadir'de, "Burda benim üzerimden mevsimler/ Tarih gibi geçmiş"; Can Yücel'de, "Tam bir yıl oldu bugün, bu şerefli uğraşa başlayalı/ Şu ana kadarki sicilim, eh, oldukça başarılı,/ Ama bu, benim kişisel yeteneğimden çok,/ Toplumca hapse düşkünlüğümüzden olmalı./ 'Erkek millet' diye bilinirdik 12 Mart'tan önce, / Şimdiyse, yediden yetmişe mapushaneciyiz milletçe"; Ahmet Arif'te, "Akşam erken iner mahpushaneye, / Ejderha olsan kâr etmez./ Ne kavgada ustalığın,/ Ne de çatal yürek civan oluşun./ Kâr etmez, inceden içine dolan, / Alıp götüren hasrete"; Refik Durbaş'da, "Yanlış arama ölümden başka/ kurşuna dizilen resimlerde/ Acıyla örülmüşse cesetler/ Ve ağlıyorsa hücremde ayışığı"; Behçet Aysan'da, "Ve niçin yükselmiş taş duvar/ sadece onlar için, yüzü resme/ düşmeyen bir halkın/ keder günlüğüne"; Ataol Behramoğlu'nda, "Karanlık koğuş aydınlanıverdi/ Umutla canlandı yürekler/ İnsana yaraşan özgürlüktür/ Anladım bir daha -ve sevinçle dolu gelecekler"; Şükran Kurdakul'da, "Ve herbiri yüzyıllar süren/ karanlık birtakım geceleri/ Dirençlerinde sürükleyen/ Mahpuslar sorarsa.../ '-Nerde benim suçluluğum,/ Nerde sen?'/ Temizle bakalım kendini"; Fazıl Hüsnü Dağlarca'da, "De ki kapadın beni sen/ Üzerimde yüzbin kilit/ Yüzbin demirler içine/ Yazılarım dışardadır," dizelerine yansıyan Türkiye coğrafyasından söz ediyorum...

Bu coğrafyayı Aydın Engin şöyle resmediyor: "Hapishanelerdeki direniş bitti. 1996 Temmuz'undaki de bitmişti. Geride açlık grevlerinde can vermiş 12 'tutuklu yurttaş'ın sevenlerinde yürek burkan anısını, adalet aygıtında silinmez bir utanç lekesini bırakarak... Bugün kimileri (pek çok kimileri) anımsamıyor bile.

Direniş bu kez, Ulucanlarda, 10 'tutuklu yurttaş', uzun namlulu tüfek mermileriyle delik deşik edilerek bitti. Hiç kuşkunuz olmasın, bir süre sonra, kimileri (pek çok kimileri) 'Ulucanlar Cankırımı'nı da anımsamayacak bile. Toplumsal bellek çabuk unutur. Hele Türkiye'deki gibi, art arda gelen acılarla yorgun düşmüşse...

Birkaç gün daha direniş sırasında olup bitenlere ilişkin ayrıntılarla oyalanacağız. (Öldürüldüler filan ama bu teröristler de bunu hak etmişler canım' dedirtmek için iğrenç bir 'kamuoyu oluşturma' kampanyası izlenecek. Örneğin, Çanakkale Cezaevi'nde, direnişçilerin kamu mülküne verdikleri zarar uzun uzun sergilenecek. Ama anayasal güvence altındaki o gencecik 'tutuklu yurttaşlar'a kamu adına verilen zararın sözü bile edilmeyecek.

Sağmalıcılar'daki örgüt şefleriyle 'yeni ölümleri önlemek' için yapılan görüşmeler, 'devletin dize gelişi' diye gösterilip, bir yandan savcı kellesi istenecek, bir yandan Sağmalıcılar Cezaevi'nde devlete yönelen tehlikelenin büyüklüğü gösterilerek kamuoyu ürkütülecek, kışkırtılacak, 'Bu teröristlere ne yapılsa yeridir' yargısı bilinçlere kazınmaya çalışılacak.

Ama 'Peki ne yapılsaydı? Yeni ölümlere kapı mı aralansaydı' sorusu hiç ama hiç tartışma düzlemine getirilmeyecek... Bu böyle olacak, çünkü Ulucanlar'daki o çok ağır 'hukuk cinayeti'nin üstünün örtülmesi için başka çare yok.

Hep kan aranacak. Barıştan ölümüne korkulacak... Yasaların 10 yıla, 20 yıla, ömür boyu hapse mahkûm ettiği yurttaşlara, cezalarını çektirmenin devletin ödevi olduğu hep söylenecek de; devletin, yasaların öngördüğü ceza dışında, hükümlülere en küçük şiddet uygulanmasına izin vermedikçe yüceleceği hiç söylenmeyecek. Devletin gücünün ancak daha çok kan akıttıkça büyüyeceği, aralıksız vurgulanacak. Hep kan aranacak. Barıştan ölümüne korkulacak." (11)

Ölülerin bize hergün nasıl öldüğümüzü hatırlatmasının zamanı geldi de, geçiyor bile! "Kutsal Kitap"da vurgulandığı gibi Ezekiel'in deyişiyle, "Babil'in tüm zindancılarını çok karanlık bir bitim bekler"ken; artık, "Vardır bunda da bir hayır" diyecek durumda değiliz! "Kozmetik batılılaşma" söylenceleriyle farklılaşmaya geçit vermeyen, tekçi, monolitik, totaliter resmî ideoloji, Montesquieu'nun, "Bir meyve koparmak için ağacı devirdiler," dediği icraatın acımasızlığıyla karşımızdayken; bunlara "Dur" demek, durdurmak -ve doğru olanın, ancak bir ça-

tışmanın, çelişmenin ürünü olduğunu unutmamak gerekiyor!

"Songs Of A Sourdough" (mı?)

"Öyleyse dostlar bırakın bu yalnızlıkları
Bu umutsuzlukları bırakın kardeşler
Göreceksiniz nasıl
Güller güller güller dolusu
Nasıl gül kokacağız birlikte
Amansız, acımasız kokacağız
Dayanılmaz kokacağız, nefes nefese."
(Edip Cansever)

Ciguli'nin "Binnaz"ıyla, -kurtlarını dökme fırsatı verilerek- millete göbek attırılan korku coğrafyada alkışlarımız, -"Ben gülümserken ağlarım," diyen gözyaşlarımıza benzer. Kentlerimiz korkunun kollarında sarsılırken, evlerimiz bir sığınaktır sanki. Ayrılık ve zulüm ise, "Allah'ın Emri'dir. "Üç Maymunları" oynayan kaçışlarsa, çoğunluğun değerlendirdiği bir "fırsat"ken; hayır, "Songs of a sourdough/ Bir küskünün şarkıları"nı söyleyecek değilim.

Tam tersine, güçlü bir özgüvenle -deli deseler de- haykıracağım: "Yıkılsın bu kentler. Yıkmalı bu kentleri. 'Ada'ya muhtacız. Herkese bir 'Ada' değil; hepimize bir 'Ada' gerek. Karabasanların çöktüğü kentlerde yaşamaya mahkûm değiliz. Öteki 'mümkün. Suçlular, güçlüler, pervasızlar, karanlığı katmerlendirirken; -ukala ve çokbilmiş postmodern aptallığa inat- insana özgü bir başka yaşam daha var.

"Sus artık!" deseler de; susmamalıyız! "İşi bilenlerin, köşe dönenlerin" Türkiye'sinde "Taşlar bağlı, köpekler serbest"ken özgür olmak için özgürlüğü boğmaya kalkışan sahtekârlarla da boğuşmak gerekiyor. Yaşadığımız öykü baştan kurulmalı artık. Çünkü yolunda gitmeyen çok şey var. Dert yandığımız bizim yaşamımız. Onu biz kurduk. Yıllanmış bir aymazlıkla ilmek ilmek ördük. Onu ancak yine biz değiştirebiliriz.

Eski(meyen) Sevdalar

Hayır; hiç kimsenin "Eski sevdalar masal oldu" demeye hakkı yok. Bir an için, Aleksandr Puşkin'in "Aşkın olmadığı yerde gerçek de yoktur," dizelerini doğrulayan geçmişe uzanın. Onunla yüzleşin!

Size "geçmiş olun," dediğim falan yok. Bilirim: Geçmiş veya gelecek olmak diye bir şey yoktur. Sadece bugün olmak vardır. Geçmiş ve gelecek yaşanmazsa da; geçmiş hatırlanır; gelecek ise, geçmişin ışığında bugünden kurgulanır... Hiçbir şey, Jüpiter'in kafasından ansızın doğan Minerva gibi, sıfırdan yaratılamaz... Sizden bunun için geçmişe uzanmanızı ve onunla yüzleşmenizi istiyorum!

Sakın ola, "Eskiye rağbet olsaydı bit pazarına nur yağardı," deyişine sığınmayın! Belki ikinci el giysiler giyebiliriz; ama kullanılmış bir "estetik anlayışı" ya da eskimiş bir "etik" yabancıdır bize. Onun için eskimemiştir -ucuzcu olmayan, "Devrimler gülsuyuyla yapılmaz" (Disraeli) diyen bugünde geleceğe (zamana) cesaretle katmak istediğimiz geçmişimiz...

Bunlar "sakıncalı düşünceler" mi? Sizi gidi "Mc Donald's" kuşağının ağzı kalabalık aksaçlı çocukları... Siz, "Sakıncalı olmayan bir düşünce çoğu zaman düşünce olarak anılmaya değmez," diyen O. Wilde'ı duymadınız mı? Eski dostluklar; onlar, bir yerinden kopmaya görsün; kuruyan bir ağaç gibi, bir daha yeşermiyor... Attila İlhan'ın, "Başkalarının doğrularına ne kadar sahip çıkayım desen de sen/ nasıl olsa öleceksin sen kendi yanlışlarının doğrultusunda," dizelerini anımsıyorum sizlerle... Şimdi, "akil insanlar" oldunuz ya... Repo, yazlık alıp satma, otomobil değiştirme, ihaleye girmes, v.s. gibi şeylerden söz eden siz, evet siz tüketip, kemirdiniz kadim dostlukları, vefaları... "Bilgi Çağı"nızda, "Enformasyon Toplumu"nuzda, "Elektronik Devri"nizde sevdalara, verilmiş sözlere yer kalmadı artık değil mi?

Kazanan tarafa kaçarak, kazandığınızı mı zannediyorsunuz? Yine yanlış ata oynadınız! "Modern Zamanlar"ınızda açlığın, işkencenin, faili meçhullerin, savaşların, kayıpların, zulmün sayıları uçup giderken "mendilimizdeki kan sesleri"yle; bu yolda yenilgilere hazırız; yalanın ve yanlışın "Pirus Zaferi"ne boyun eğmeyen doğrunun-devrimcinin yenilgileri hoş geldi sefa geldi... diyoruz hâlâ! Maksadımız -malumunuz üzere- yine çok "naif": Gözleri, kulakları, duyguları, belleği, beyni insan olana vicdanınız size yabancılaşmamalı... diyoruz hâlâ! Karanlığın aydınlıkla köşe kapmaca oynadığı bu topraklarda, bu yoksul sokak kemancısı "Vivaldi"yi çalar mı bir gün korkusuzca... diyoruz hâlâ!

Bunlar ve benzerleri için yaşayıp, soruyoruz hâlâ: 21. yüzyıla, yani yeni bir milenyuma girerken "bilinçli bir toplum" olma yolunda mı ilerlenecek; yoksa "inanç ve biat toplumu olmak"mı sürdürülecek? Hangisi olacak? Bilinç; kim olduğunu, ne istediğini, ne yaptığını, bunları neden istediğini, neden yaptığını, olanların neden olup neden olmadığını "fark etme yetisi"dir. Bilinç, tek sözcükle "farkındalık"tır. İnanç ise; kim olduğunun, ne istediğinin, ne yaptığının, bunları neden isteyip neden yaptığının, olanların neden olup neden olmadığının "kendi dışındaki bir güç tarafından yapıldığı"nı kabul etmektir!

SABIRLI USTALIK GÜLÜMSÜYOR

Afşar Timuçin'le düşünce tarihine giden
Aynı esin kaynağını paylaşır
Özlenen dost yüzü düşünenler
Okudukça okuyacaklarım çoğalıyor
İç özgürlüğümüz arınmış dilimiz
Sabırlı ustalık gülümsüyor

BİRİKİM HEP GÜZELLESİN ZAMANI

Kendine dargın ölgün ışıklarım
Bu bunalım düğümlerini dolamayın boynuma
Aile iş hayatı koparmasın okumaktan
Zamansızlık sarsaladıkça benliğini
Daha fazla koparıp alacaksın zamanı
Hep insanı araştır dön kendine yüzünü
Sevgiyle merakla anlayıp çözelim
İçten paylaşım olmazsa
Yüreğimiz ışımaz
Beynimiz üşümez mi
Seslen sonsuzluğu anımsa
Aynı soruya buluşan yüzler
Suskun kilitli dilleri açar
Yaşanılan düşünülen özlem bu
Renk cümbüşü harmanlansın hayatımız
Birikim hep güzellesin zamanı

Mustafa GÖKSOY

"Bir şeyi seçerken, başka bir şeyi kaybedersiniz," diyen Tagore'un uyarısını göz ardı edilemez: - "YDD" Türkiye'sinin "Ulucanlar Cankırımı"nda "orta yol" yok; birini, yani ya "bilinci", ya da (dayatılan) "inancı" seçip, taraf olacağız yaşanana! (12)

1. Edip Cansever, "Mendilimde Kan Sesleri"
2. Bak: Yusuf Alper, Depresyon Psikoterapisi, Eral Yayıncılık, 1998
3. Diğer Güney ülkeleri gibi IMF programlarından vazgeçemeyen Türkiye'de de eğitim harcamalarının her geçen gün kısıldığına ve gayrisafi milli hasılanan sadece yüzde 2'sinin eğitime ayrıldığına dikkat çekiliyor.
4. Nilüfer Şensöz, Cumhuriyet, "Çocukları Denek Yapmayın", 4 Ekim 1999, s.11.
5. Milliyet, 4 Ekim 1999, s.16.
6. Ergin Yıldızoğlu, Cumhuriyet, "Küreselleşmenin Zirvesi Tartışma İstemiyor", 6 Ekim 1999, s.4.
7. Şenal Sarıhan, Cumhuriyet, 3 Ekim 1999, s.2.
8. İlter Türkmen, Radikal, 4 Ekim 1999, s.6.
9. Milliyet, 30 Eylül 1999, s.17.
10. Umur Talu, Milliyet, "Özeleştiri Kültürü", 3 Ekim 1999, s.4.
11. Aydın Engin, Cumhuriyet "Kan Aramak-Barış Aramak", 4 Ekim 1999, s.7.
12. Bilinçle inanç arasındaki farkın net olarak ortaya konulması zorunludur. Her bilgi sahibi "bilinçli" değildir. Bilginin bilince dönüşmesi için, bilginin düşünce, tartışma, muhakeme (neden-sonuç ilişkisine), sorun çözme işlemlerinden geçmesi, böylece bir "farkındalık yaratması" gerekir. Buna karşın, bilgi bu süreçlerden geçmeden kabul edilirse "inanç"a dönüşür, böylece de farkındalığa dayalı bir bilinç oluşturmaz. Ezberlenmiş bilginin neden bilince değil de inanca yol açtığı da böylece anlaşılmış olur!

TEMEL YAŞAMA KÜLTÜRÜMÜZ

Ali FİL

Sokakta şöyle yürünür, şöyle yemek yenir, türünden şeyler söylerdi de hepimiz ilkokul öğretmenimize içimizden kızardık. Sokakta yürümeyi de öğretmenden mi öğrenecektik! Üstelik köy yolunda yürümesini ondan iyi becerirdik.

Lisedeki bir öğretmenim de şöyle derdi: Arkadaşlar, en büyük vatansever lokantasını vaktinde açıp yemek yaparken titizliği, temizliği elden bırakmayandır. Müşterisini kazıklamayan, işi dediği saatte teslim eden terzinin vatanseverliğinden büyük vatanseverlik tanımıyorum.

Bu öğretmen de kutsal şeyleri ne denli basite indirgiyordu! Birisinin kafasını baltayla yarmadan vatanın kurtarılabileceğini, vatansever olunabileceğini o zamandan gören lise öğretmenime on yıllar sonra hayranlık beslemeye başladım. Konuşmasını, giyimini, diğer düşüncelerini anımsamaya çalışıyorum ama yalnızca yüzü belli belirsiz gözlerimin önünde.

Kentlere bizim gibi sonradan gelenler, ilk vatan hainlerine kentler arası konaklama tesislerinde rastlamış olsalar gerek. Büyük kente gelip sokağa adım atınca da vatanın çoktan bölünmüş parçalanmış olduğunu görmüş, içimizdeki vatan ülküsü tuzla buz olmuştur.

Bana öyle geliyor ki İstanbul'un İstiklal Caddesi son yıllarda hainlerin en çok yuvalandığı yer olarak başı çekmektedir. Burada tramvay yolunun bir yanı beş-altı kişi tarafından tutulur, siz geçmek için tramvay yoluna taşmak ya da kenara çekilip yol takdim etmek zorunda kalırsınız. Barların doldurma boşaltma saatlerine rastlarsanız biraz şanslısınız. Beyni uyuşmuş, saatlerdir içilen sigaraların dumanlarını soluyan gençten insanlar yorgun düşüp kepenk kapamış dükkanların önlerine yığılmıştır. Ayaktaysalar da göğüs ve omuz dokuları iyice yumuşamış olacağından yolunuza güvenle devam edebilirsiniz. Unutmadan, buradaki barlar konservatuar öğrencilerinden müzisyen yetiştirmek gibi önemli bir işlevi de üstlenmiş durumdalar. Her şairin barı şiirinden izler taşır, kimin ne kadar potansiyel revizyonist olduğu bu masalardaki muhabbetinden gazete, dergi sayfalarına sızar.

Sabahleyin işime gidiyorum -ben işe giderken bir belediye otobüsü, bir minibüs, bir de servis aracı olmak üzere üç araç değiştiririm- minibüs sürücüsü yanındakine hiç yoktan, devlet her zaman on beş yaşında, devlet yaşlanmaz diyor. Minibüs şoförünü anlıyorum. On kişilik minibüse yirmi kişi koymuş, hâlâ da yollara bakınıp bakınıp duruyor. Küçücük minibüs içinde devlet kadar yer var.

Değişik yayın organlarında türlü türlü konular soruşturulur. Halkın yüzde kaçı şu saatler arasında hangi tv kanalını izliyor'dan Gürer Aykal'ın en seksi erkek olmayı kaç kadının oyuyla kaçırdığına dek. Sonra da Çankaya Köşkünün müzik şefine sorulur: Geçen ayki birinciliğinizde bu ay ikinciliğe düştünüz, ne diyeceksiniz. O da çok sesli bir orkestra şefine yaraşanı yapar, birinciliği bir iki oyla elinden alan rakibini kutlar, hiçbir zaman tebessümü yüzünden eksik etmez. Bu haber bir medya grubunun dergisinde yayımlanmışsa ertesi gün aynı grubun gazetesi bunu alıntılar. Dergideki benzeri haberleri de okuyucularına duyurmaktan geri kalmaz. Toplumu bilgilendirme, bilinçlendirme savındaki bu yayınlar, "biz okumasak"da annemiz, çocuklarımız için en çok satın aldıklarımız arasındadır. Evlere giren süreli yayınların yüzde doksanından çoğunu bunlar oluşturur. Yeni kuşaklar kime hayran olacaklarını, hangi eğitimi görmeleri gerektiğini, hangi gençlik grubuna nasıl bir ilişkinlik duyacaklarını buralardan öğrenir. Eğitim kurumları ve anne-babalar da çoktandır buralardan yönlendirilmektedir.

Paranın tek değer olduğu bir alana sıkıştırılmaya çalışılan ülkemiz insanı gün geçtikçe sakatlanmakta, çözülmekte olan feodal değerlerinin yerine koyacak bir değer bulamamaktadır. Şurası da belli ki para tüm toplum katmanlarına koşulsuz egemenliğini duyurana dek dinsel ve ırksal duygularla insanımız güdülmeye devam edilecektir. Geniş yığınlar başörtüsüdür, laikliktir diye kapışırken belki on yıllar sonra bazıları tarihin sayfalarında ne denli gülünç kaldıklarını ayrımsayıp yazıklanacaklar. Üniversitede satırla sözde politik karşıtının kafasını yarmaya giden genç, tam da toplumsal ortamımızın bir ürünüdür. Bu olaylar toplumsal düzeni sarsacak bir kitlesellik kazanmadıkça birilerinin çok çok işine gelmektedir. Ölçüsünce korku salmak da, böyle devlet etmenin bir koşulu olsa gerek. Üniversiteliler önce birbirlerinin kafalarını yaracak, sonra

da siz gidip onları bir süre medyanın gözü önünde kovalayıp topluma buradayım, aklınızı başınıza toplayın, diyeceksiniz.

Bizde doğal, bu konulardan söz edilince fatura genellikle gençlere kesilir. Gençler aşırı akımların etkisine kapılıp birbirlerini boğazladıkları söylenir. Oysa herkes vatana yararlı olmak için derslerine çalışsa, alanındaki bilgileri bellese, bir an önce mezun olup hizmete başlasa... Politika da politikacılara kalsa... Biliyoruz ki toplumun ezici çoğunluğu bu düşüncelerdedir. Yani, bir yandan her katmandan insan seçim süreçlerinde boğazlaşırken öte yandan üniversiteli gençlere "satırlı politika" çok görülmekte. Var olan toplumsal yapının üniversiteli olsa bile gençleri de büyük oranda koşulladığını düşünmesini bekleyemeyiz herkesten. Okunacak kitapların da medya tarafından belirlendiği ülkemizde, toplumsal yapının gençlere kendilerini belirlemede hiçbir olanak tanımaya eğilimli olmadığı açıktır. Bırakın toplumsal konumuna göre politik bir bilinç geliştirmeyi, görecekleri eğitimi bile piyasa koşulları belirliyor. Günümüzde sevdiği, yetenekli olduğu alanın eğitimini görmek yalnızca toplumun üst katmanlarının çocuklarına sağlayabileceği bir olanaktır. Gerisi gücü yettiğince kısa yoldan yaşamını güvenceye alacak bir yeğleme yapmak zorunda bırakılmaktadır. Eğitimdeki para getirene yönelme eğilimi ise gün geçtikçe eğitimli-eğitimsiz ayrımını ortadan kaldırmakta, paralı-parasız ayrımını belirginleştirmektedir. Gelinen aşamada eğitimli olmanın insani nitelikler açısından değeri kapitalist toplumda oldukça tartışmalı bir durum almıştır. Fakat işin ilginç yanı, insanlar beyinlerinin, yüreklerinin boşaltıldığını bile bile ciddi bir oluşuma gidememekte, aksine düzenin başarı kulvarlarında birbirlerini geride bırakmak için babalarının bile gözyaşına bakmamaktadırlar. Doğa bir canlıyı yaşama donanımıyla birlikte var eder, bana geliyor ki Türkiyeli insanlar yaşamı şimdilik bir kenara atıp birbirlerine karşı silahlanma yarışı içine girmişler. Yeşil dolarlara egemen olanlar da Ortaçağ şövalyelerine nispet yaparcasına Batıda yeni serüvenler kovalamaktadır.

Feodal dönemlerden kalma da olsa insanımızın kendini doğaya uydurduğu bir yaşamı, doğayla etkileşim içinde bir varoluşu vardı. İlkin kentlere göç ettirilerek yaşamını bağladığı toprak ayaklarının altından çekildi. Böylece feodal etkinliğinin koşulları ortadan kaldırılmaya başlandı. 1950'li yıllardan başlayarak sermayenin ucuz emek gereksinimine günümüze dek milyonlarca insan taşındı. Kente göç ettirilen insanların hiçbir zaman gerçek anlamda feodal kabuklarından çıkmaları istenmedi, buna olanak da tanınmadı. Hatta eğitim yoluyla feodal değerler okşandı. Eğitimde ezbercilik, habersiz bırakmada, yabancılaştırmada efendilerin elinde en etkin ve en yaygın silah olarak hâlâ duruyor. Cumhuriyetin son elli yılında cumbur cemaat ezbercilikten yakınır gibi görünmemiz demek ki boşuna değilmiş. Yoksa feodal yaşamın insan beynindeki hazır kanallarını, erezyona uğratmadan, istediğinizce nasıl kullanırsızın. Toprakla ilişkisi içinde gelişmiş, fakat topraktan koparılmış Anadolu insanının, parçalanmış dünyasında uzun süre tutulması doğal ki eğitim kanalı kullanılmadan becerilemezdi.

İnsanımızın, tüketim nesnesi gibi öte beri saçılmış görüntüsü, bugün en belirgin biçimde büyük kentlerin en gözde, en kalabalık caddelerinden yansımaktadır. Tüketim kültürü geliştikçe kaçınılmaz olarak köylü-kentli ayrımı ortadan kalkmakta, herkes tüketim gücüne göre toplumda bir yer edindiğine inanmaktadır. Kentli olmak, kentin vahşi ekonomik ortamına uyarlanmaya indirgenince sonradan gelenler, son on-on beş yıl içinde çok ileri adımlar atmışlardır. Öyle ki ülkenin ekonomik, kültürel ve politik ağırlığı neredeyse tümüyle onlar üzerinden belirlenmektedir. Minibüsün ön camından tutun Milli Eğitim Bakanlığının yapılanmasına, eğitim politikalarına değin böyle görünmektedir. Bu genel yapılanma içinde köylülüğün donuk insani değerlerine bile rastlamak gün geçtikçe olanaksızlaşmaktadır. Bir yerde büyük bir doğal yıkım, bir deprem olacak, on binlerce kişi ölecek yaralanacak ki çok derinlere itilmiş insani duygularımız ortaya çıkabilsin.

Batıda köy kültürü yüzyıllar içinde kent kültürü içinde eritildi, en azından insanlığın gündelik yaşama birikimi gelecek kuşaklara aktarılabildi. Belki biraz da Batı burjuvazisinin tarihsel altyapısı izin vermediğinden tüketim kültürünün Batılı toplumları ele geçirişi o denli vahşice olmadı. Bizde öyle mi? Henüz modern anlamda bir kent kültürü oluşmadığı gibi köylüler yalnızca Cumhuriyeti kalkındıracak bir emek gücü olarak görüldü. Cumhuriyetin ilk on yıllarında bu tarihsel olguyu gören kimi sorumlu yöneticiler, klasiklerin dilimize aktarılıp en azından eğitim kurumlarına ulaştırılabimesi için büyük çaba gösterdiler. Hemen hemen Anadolu aydınlanması tüm dayanağını Cumhuriyetin bu ilk elli yılından alır. Türkiyeli insan son elli yılda ise çok büyük bir tarihsel fırsat kaçırdı. Temelleri iyi kurulmuş aydınlanmacı bir yapıyı, toplumla ilgili her şeyi basit tekniklere indirgeyen sığ anlayış tersyüz etti. Gidin İstanbul'daki eski bir lisenin kitaplığına, dönemin Eğitim Bakanlığınca elli-altmış yıl önce gönderilen çeviri kitapların on yıllardır hiç yerinden oynatılmadığından küflenmiş, dağılmaya yüz tutmuş olduğunu görürsünüz. Öğretmenlerse neredeyse hiç kitaplı-

ğa inmediklerinden okulun mahzenine gömülmüş bu kültür rezaletinin ayrımında bile değiller. Günümüz eğitim anlayışının sorunu da değil zaten böyle şeyler.

Toprakla ilişkisi feodal zamanlarda kalma Anadolu insanının bilincine köy ortamındaki üretim ilişkilerinin yüklediği değerler kent ortamında sarsıldı. Seksenli yıllardan başlayarak medyanın da tutumuyla bu değerlerden egemen çevrelerin işine yarayanlar öne çıkarılıp kitlelerin kontrolünde, çekip çevrilmesinde olabildiğince kullanıldı. Pazar ilişkilerinin edilgen ağırlığını oluşturan bu kesime dünya tarihinde az görülür düzeysizlikte kampanyalar, yarışmalar düzenlendi. Televizyonların, gazetelerin yayınlarının daha çok varoşlarda yaşayan insanlara göre belirlenmesi de söz konusu yönelimin bir gereği olarak göze çarpmaktadır. Toplumun genel gidişinde günden güne ağırlığını duyuran sıradanlaştırma, pazar ilişkilerini en kısa yoldan en yoğun biçimde gerçekleştirme eğilimi toplum olarak bizi sakatlamakta, yolda nasıl yürüyeceğimizi şaşırmaktayız.

Gençleri görüyorum, caddede beş kişi yan yana yürüyorlar; ya da caddenin ortasında toplanmış maç, o bu konuşuyorlar. İlkokuldaki öğretmenimin yolda nasıl yürünür, dersini anımsıyorum. Dur, şunlara sokakta yürüme görgüsünden söz edeyim derseniz, ister istemez tv'de gördüğünüz satırlar akla geliyor. Tramvay yolundan dolaşıp oradan uzaklaşmak en iyisi.

Temel yaşam kültüründen edilmiş, yaşama değerleri alınıp satılır olmuş bir toplumun genci de, yaşlısı da, kebapçısı da, hahambaşı da evinden dışarı adım atan bir insan için en büyük tehlikeyi oluşturmaktadır.

Afşar Timuçin

SAVAŞÇININ TÜRKÜSÜ
(Şiir)

Fiyatı : 1.500.000.- TL.

İnsancıl Yayınları

CHARLOTTE MEW *

İLKYAZ

Geçen yıl öyle sevdim ki ilkyazı...
Çünkü sen burdaydın,
Ardıç kuşları da burdaydı.
Bunlardı senin duymak istediğin
Seni öylesine sevdim ki...

Bu yıl durum değişik,
Düşünmüyorum seni.
İlkyazı, ilkyaz olduğu için seveceğim
Ardış kuşlarının sevdiği gibi.

Türkçesi: Anıl MERİÇELLİ

** İngiliz şairi. 1869-1228 yıllarında yaşadı. Bu şiir John Wain'in "İngiliz Şiiri Antolojisi"nden alınmıştır.*

İKİZ FOTON DENEYİ

Sinan KUTLU

Nereden bakılırsa bakılsın kolayca aynı yargıya varılabilir: İlginç bir ülkede yaşıyoruz. Günlük yaşantımızı, siyasal ve kültürel yaşamımızı belirleyen -ve onlardan türeyen- ilişkiler, derin mantık çelişkileriyle dolu... Hemen hergün, karşılaştığımız yeni bir durum ya da olay, bu anlamda şaşkınlığa uğratıyor bizi; üstelik de çoğu kez donup kalma ölçüsünde... Denilebilir ki, sık sık: "Hayır, bu doğru olamaz" ya da "Olur ama, bu kadarı da olmaz" gibisinden tepkileri sıralamaktan bîhâl olduk.

Konunun tuhaf bir boyutu daha var: Doğrularımıza neredeyse tapınma ölçüsünde bağlıyken ve düşünce alışkanlıklarımızı sorgulamayı karşı taraf önünde bir tür boyun eğiş sayarken, şaşılası bir ülkede yaşadığımız konusunda tartışmasız fikir birliği içindeyiz. Buna üzülmeli mi, sevinmeli mi sorusu bir yana, tam sırası gelmişken şunu belirtmekte yarar var: Bu konuda ben de herkes gibi düşünüyorum. Hiçbir düşüncesine, deyim yerindeyse, zerre kadar katılmadığım, dahası enikonu sert tartışmalara girdiğim çevrelerle bir anlamda aynı dilden konuşmak, rahatsızlık veriyor kuşkusuz. Ancak yazık ki bu konuda bugünden yarına yapılabilecek fazla bir şey yok; yalnızca, taban tabana zıt söylemler içinde bile bazı ortak ifadelere rastlanabildiği ya da bozuk saatlerin günün iki anında doğruyu gösterdiği anımsanarak bir ölçüde rahatlanabilir belki.

Ülkemizde sürekli şaşılası durumlar yaşandığı konusunda böyle bir görüş birliği var da, tuhaf olanın nitelikleri ya da neye şaşılması gerektiği herkese göre değişiyor. Kimileri nasıl bu hale geldiğimize; her gün televizyonlarda "flaş" haber ve yorumlarla duyurulmasına ve "yürekli" haber programcıların onca kişinin ipliğini pazara çıkarmasına karşın, nasıl olup da hâlâ soyguncuların, katillerin ortalıkta -devletin gözü önünde ve yanıbaşında- cirit atabildiğine şaşarken, kimileri de ortada bunca açık bir ilişki varken, olup bitene bir türlü anlam veremeyenlere şaşıyor. Ayrıca genel bilinç düzeyi ortadayken, bu coğrafyada ciddi bir aydınlanma hareketi başlatma yolunda kılını kıpırdatmamış kimi "aydın"ların, sözkonusu ilişkilerin ayırdına varamayan ve tepkisiz kalan halka hayıflanmasına şaşanlar da var. Böylesi örneklerin sonunu bulmak çok güç; ancak, sözü şöyle bağlamak olası: Üstümüzdeki ölü toprağına karşın dipdiri kalan ve sürekli yinelenen belki de tek yetimiz kaldı. Hiç değilse ona sahip çıkmalı...

Sözün buraya gelmesinin bir durum saptamasından öte, özel bir nedeni var kuşkusuz. Beni yukarıdaki genellemeleri yapmaya iten şey, yeni bir dürtü değil; süregelen, epeydir yaşadığım bir şaşkınlık. Başlangıç tarihi ise Nisan 1998; TUBİTAK'ın *Bilim ve Teknik* dergisinde o çeviri yazının yayımlandığı tarih... Ama, öncelikle şunu söylemeliyim ki, paylaşmaya çalıştığım duyumsamanın başat nedeni yazının içerdikleri ile ilintili değil. Okuduğumda coşkuya, heyecana benzer bir şeyler yaşadığımı bugün gibi anımsıyorum; ancak şaşkınlığım, o yazının aylar önce çıkan bir dergi sayısında unutulmasından, aradan geçen onca zamana karşın üzerinde tek bir söz söylenmemesinden kaynaklanıyor. Anımsıyorum da, o günden bugüne nice tartışmalar gündemde tutuldu: Tarikat şeyhleri, türban krizi, mafya liderlerinin yurt içi ve yurt dışı serüvenleri ve tüm bunların çağdaş, çoğulcu demokrasi anlayışından türeyen değerlendirmeleri... Sözüm gazetedeki köşelerinde halkın nabzını ölçmeyi ve gündemi yakalamayı iş edinenlere değil kuşkusuz; ancak, kendini yeni dünya düzeninin aydını olarak tanımlayan ve kimi kültür organlarında imzası geçen pek çok kişi de, bu çerçeveden aynı tartışmaları sürdüregeldi ve o çerçevenin bütün çivilerini sökecek bir olgunun varlığını bir kez olsun gündeme getirmedi. Sözkonusu olan, o pek revaçtaki kimliğin dayanak noktası, temel çivisi hükmünde bir kuram ve onun akıbetiydi oysa... Yayımlanmasının üstünden onca zaman geçen çeviri, son derece ciddi bir biçimde, deney düzeyinde, kuantum kuramının, yani postmoderinst ideolojiye esin kaynağı olan bir evren kavrayışının geçerliliğini sorguluyordu.

Çevirisini Selçuk Aslan'ın yaptığı ve sonuna "İkonikoff, R., Science § Vie, Ocak 1998" biçiminde kaynak notu düştüğü yazıda özetle şunlara değiniliyordu: İsviçre'de üç kenti kapsayan bir alanda bir foton (ışık parçacığı) deneyi yapılmıştı. Deney, Cenevre'de ve ondan sırasıyla 7,3 ve 4,5 km uzaklıktaki Bernex ve Bellevue kentleri arasında gerçekleştirilmiş ve birbirlerniden uzak iki fotonun iletişim halinde olduklarını göstermek amacına yönelmişti. Deneyde aynı kaynaktan çıkan ve farklı yönlere gi-

den iki foton, birer optik lif içine alınarak yarı yansıtıcı aynalara ulaştırıldı. Fotonların çıkış yeri Cenevre, aynaların yerleştirildiği yönler ise Bernex ve Bellevue kentleriydi. Adından da anlaşılacağı gibi kendisine yönelen fotonları kimi zaman geçiren, kimileyin de yansıtan bu yarıyansıtıcı aynalardaki hareketi gözlemlemek için, aralarında 10 km. uzaklık bulunan Bernex ve Bellevue kentlerine de birer dedektör yerleştirildi. Ayrıca, aynalardan geçerek bu iki kente ulaşan fotonların erişim zamanını belirleyen bir sayaç, deneysel düzeneği tamamlıyordu.

Şimdi sözkonusu düzeneği daha belirgin kılmak için onu şöyle görselleştirebiliriz: Bir eşkenar üçgen düşünelim; bu üçgenin üst köşesi Cenevre olsun, alt sol köşesi Bernex, alt sağ köşesi de Bellevue... Bu durumda üçgenin sol kenarını Cenevre ile Bernex arasındaki optik lif, sağ kenarını da Cenevre ile Bellevue arasındaki optik lif oluşturur. Tabii bu kenarların ortasında bir yerlerde duran yarı yansıtıcı aynaları da ihmal etmemeliyiz. Alt kenarın ortasına sayacımızı yerleştirir ve onu soldaki Bernex ve sağdaki Bellevue ile birer kablo aracılığıyla birleştirirsek üçgenimiz tamamlanmış olur. Sürdürürken şunu da söylemekte yarar var: Yarı yansıtıcı aynaya gelen bir fotonun aynadan geçmesi ya da yansıması tümüyle rastlantıya bağlıdır ve çok sayıda deney göstermiştir ki aynadan geçen ve yansıyan fotonların sayısı eşittir. Sağduyu bize davranışları tümüyle rastlantıya bağlı olması gereken iki fotondan her birinin, diğeri gibi davranması için hiç bir mantıksal neden olmadığını söyler. İşte deneyi inanılmaz kılan da budur: İsviçreli fizikçiler, aralarında 10 km. uzaklık olan iki fotonun ayna karşısında her seferinde aynı davranışı gösterdiğini gözlemlemişlerdir. Fotonlardan biri aynadan geçmişse, ondan 10 km uzaktaki öteki foton da geçmiş; yansıdıysa diğeri de yansımıştır. Sanki aralarında telepatik bir bağlantı olan bu iki fotondan her biri, diğerinin ne yaptığını bilmektedir. Burada daha da garip olan şey şudur ki, Özel Görelilik Kuramı'na göre hiç bir sinyal ışık hızından, yani saniyede 300 000 km'den hızlı gidemezken, bu iki foton aynı anda, aradan hiç zaman geçmeden aynı davranışı göstermektedir.

Yüzyılımızın başında Heisenberg, ünlü Belirsizlik İlkesi'nde şunu ortaya koymuştu: Bir parçacığı belirleyen değişkenlerin hepsini aynı anda bilemiyiz; parçacığın konumunu bildiğimiz ölçüde hızını ölçmede hata yaparız, ya da bir parçacığın enerjisi ne kadar belirliyse kaynaktan çıkış anı o kadar belirsizdir. Bu ilkede dile gelen önerme, özünde doğanın kesin olarak tanımlanamayacağını söylüyordu. Başlangıçta herkese tuhaf gelen bu görüş, sonraları kendine hiç de azımsanamayacak ölçüde yandaş buldu. Ancak, evrene ilişkin bilgimizin tam olamayacağını, bilgi edinme sürecinde özneden bağımsız bir nesnelliğin ve nedenselliğin bulunmadığını ileri süren bu önermeye karşı çıkanlar da vardı ve bunların önde gelenlerinden biri de Albert Einstein'dı. Einstein, sözü edilen belirsizliğin evrene ilişkin bilgimizin azlığından ve kuantum kuramının eksikliğinden kaynaklandığını söylüyordu. Ona göre, evrenin yasaları tümüyle determinist bir gerçekliğe dayanıyordu ve bu gerçeklik kuantum fiziğinin tanımlayabileceğinden çok daha derindeydi.

Einstein, Boris Podolsky ve Nathan Rosen'le birlikte bir düşünce deneyi yapmayı tasarladı; bu deney yeni doğmuş kuantum kuramında bir mantık çelişkisi olduğunu gösterecek, Belirsizlik İlkesi'nin eksikliği de böylece ortaya çıkacaktı. Bu üç fizikçinin yapmayı düşündüğü deney, İsviçreli bilim adamlarının az önce sözettiğimiz deneyiydi. 1930'ların teknik olanaklarıyla böyle bir deneyi gerçekleştirmek kuşkusuz olanaksızdı. İşte bu nedenle yeni kuantum fiziğinin eksikliği o tarihlerde kanıtlanamadı. Hattâ tam tersi oldu ve EPR (Einstein, Podolsk, Rosen) paradoksu fizik araştırmalarına uzun süre damgasını vururken, aynı zamanda kuantum fiziğinin tamlığını da ortaya koydu. Yaygın inanışa göre eksiklik kuantum kuramında değildi; parçacıklar evreninin gerçekleri hiçbir zaman belirlenemezdi ve bunların ancak bir bölümüne erişilebilirdi.

Peki, dönemin koşullarında, verili teknik olanaksızlıklara takılan ve bir köşeye atılan EPR paradoksuna, ya da başka bir deyişle Einstein ve çalışma arkadaşlarının rastgeleliği, bilinemezciliği reddeden karşı duruşuna günümüz koşullarında nasıl bir anlam verebiliriz? Söz ettiğimiz İsviçre deneyinde görüyoruz ki, değişkenleri bağlantılı iki foton oluşturulup farklı yönlere gönderilebiliyor. Eğer birinci fotonun enerjisi tam olarak ölçülebilirse Heisenberg'in Belirsizlik İlkesi'ne göre bu fotonun kaynağını ne zaman terkettiği bilinemeyecek. Ancak yapılan gözlem açıkça gösteriyor ki, bu iki foton bağlantılı olduğundan, değişkenleri arasındaki bağıntı tam olarak bilinmektedir. Bu nedenle, ikinci fotonun kaynağını ne zaman terkettiği ölçülebildiğinden, birinci fotonun kaynağından ayrılma anını da kesin olarak bulabiliriz. Sonuç olarak, birinci fotonun hem enerjisinin, hem de kaynağından ayrıldığı anını bilinebileceği, bilimsel düzeyde ortaya konmuştur.

Geldiğimiz bu noktada -konuyla yakından ilgili olanları dışta bırakırsak- akla şöyle bir soru gelebilir: İyi de, böylesi bilimsel kuramlar ya da deneylerle postmodernizmin ne ilgisi var? Günümüz dünya-

sını çoğulculuk, yerel kimliklerin özgürleşmesi ve sınırsız demokrasi gibi yanılsamalı söylemlerle tek elden yöneten yeni dünya düzeninin ve onun ardındaki postmodernist ideolojinin kuantum kuramıyla nasıl bir ilgisi olduğunu, sözü geçen deneyden yıllar önce yine "İnsancıl"da ortaya koymaya çalışmıştık. O dönemlerde, sol aydın çevrelerde -ilımlısından, en keskinine değin- postmodernizme sempati ile bakışın, onu düşüncede yeni bir özgürleşme olanağı şeklinde tanımlayışın egemen olduğu ise hâlâ akıllardadır. Şimdi, araya yıllar ve özellikle de ikiz foton deneyi girdikten sonra, söyleyecek fazla bir şey yok aslında. Ancak, en başta değindiğimiz güncel koşullar göz önüne alındığında, birkaç sözle de olsa aradaki ilişkiyi anımsamakta yarar olsa gerek.

Yüzyılımızın başlarında, kuantum kuramının etkisini günümüze dek sürdüren -ve Einstein'ın hep karşı durduğu- başat yorumunu Heisenberg'le birlikte geliştiren, Danimarkalı fizikçi ve felsefeci Niels Bohr oldu. Heisenberg matematiksel yetenekleri ağır basan bir bilimciydi ve atomdan küçük parçacıkların o güne dek bilinen fizik yasalarıyla açıklanamayan rastgele davranışlarını matrislerle, bir takım sayı dizileriyle tanımlamaya çalıştı. Bohr ise, felsefi eğilimleri ile tanınan bir bilimciydi ve onun çalışmaları parçacıkların bu tuhaf davranışlarını, daha çok bilimsel kavramlarla açıklama yönünde gelişti. Ona göre, atom altı ölçekteki gerçeklik, bilinen determinist yasalarla ve günlük dilimizin içerdiği klasik mantıkla kavranamayacak nitelikteydi ve bu yeni gerçekliğin bilgisini edinmek için, bir tür düşünce devrimi şarttı. Gerçekten de mikro evrenin yapı taşları olan elektronlar -ve bazı daha küçük parçacıklar- önceden belirlenemeyecek davranışlar gösteriyordu. Bir elektronun atom çekirdeği etrafındaki davranışı hiçbir hesaplamaya uymayacak biçimde rastgele idi. Üstelik daha da önemlisi, bir deneysel düzenekte parçacık olarak algılanan elektron, başka bir düzenekte bir dalga karakteri gösteriyordu. Başka bir deyişle nasıl bir düzenek kurarsanız, parçacık da o görünüme bürünüyor, yani maddi gerçekliğin bu düzeydeki yapı taşları gözlemin biçiminden ve gözlemcinin niyetinden etkileniyordu. Bohr'a göre bu, bilinen nesnellik yasalarının sonuydu ve gerçekliğin yeni bir resmini oluşturmanın zamanı gelmişti. Bir elektronun konumunu ve hızını aynı anda ölçmenin o günün koşullarındaki olanaksızlığını da hesaba katan Bohr, dünya hakkında her şeyi aynı anda bilemeyeceğimiz biçiminde özetlenebilecek ünlü yorumunu yaptı. Artık nedensellik, hattâ nesnel gerçeklik fikri ciddi bir biçimde yara almıştı ve Bohr'a göre, dünya yalnızca bizim görmek istediğimiz gibi bir şeydi. Aynı bilgi nesnesini, birbirinin tümüyle zıttı olan iki farklı biçimde -örneğin dalga ve parçacık olarak- niteleyebilirdik ve kuantum kuramının çizdiği gerçekliğin yerine resmine göre, bu mantıksal bir çelişki doğurmazdı. Niels Bohr, aynı bilgi nesnesinin bu farklı temsil biçimlerine "tamamlayıcılar" adını verdi ve ünlü Tamamlayıcılık İlkesi, nedenselliğin ve nesnelliğin olmadığı yeni bir dünyada kimilerine göre düşüncenin sonsuz ölçüde özgürleşmesinin kapılarını araladı.

Aradan uzun yıllar geçtikten sonra, günümüze göre birkaç on yıl önce, entellektüel çevrelerde birpostmodernizm kavramı dolaşmaya başladı. Adorno ve Horkheimer'ın "Aydınlanmanın Diyalektiği" adlı ünlü metinlerniden yola çıkan Lyotard, Derrida gibi kimi düşünürler, klasik Aydınlanma düşüncesini sorgulama temelinde, yeni gibi görünen bir düşünce yönelimine girdiler. Onlara göre, akla ve kavramsal temellendirime dayalı Aydınlanma düşüncesi, dünyayı asla gerçekte olduğu gibi kavrayamazdı ve böylelikle üretilen bilgi de doğal olarak maddi dünyanın içerdiklerine ilişkin olmaktan çok, yetkili kılınan bir bilinç öznesinin üretimiydi. Lyotard, bilimsel bilgiye ve onun ardındaki maddi gerçekliği kavramsal olarak temellendirme yöntemine meta-anlatılar (metà-rècist) adını verdi. Bir metaanlatı, gerçekliğin tikel ya da tümel herhangi bir ölçekte kavranabileceğini savlayan her türlü kuram anlamına geliyordu. Ona göre bilimsel ya da nedenselliğe dayalı felsefi bir bilgi, bir kuramın bütünlüğü içinde zemin bulan bilgi olacak ve onun önermeleri bizzat mevcut kurama göndermeyle içsel olarak test edilecekti. Oysa düşünceye ve bireye yeni özgürleşme olanakları sunan postmodernizm, bütün bu meta-anlatılara kökten bir güvnesizlik tutumu olarak tanımlanıyordu.

Derrida ise postmodernist düşüncenin kurgulanma sürecine, "yapıbozum" ve "bütünleyiciliğin mantığı" adlarıyla anılan formüllendirmeleriyle katkıda bulundu. Özellikle bu ikincisi, marksizmi "modernitenin özgürleştirici anlatılarının en yüksek noktalarından biri" olarak tanımlayarak, temelde Aydınlanma kapsamında yadsımakla birlikte, her nedense özel bir önem veren ve "ıslahına" girişen postmodern kuramcıların neredeyse can simidi oldu. Bu düşünürlere göre marksist gelenekteki söylemsel alanların sistematik keşfi, yeni içeriklerin ve kategorilerin oluşmasına yol açıyordu. Böylelikle marksizmin, tarihin itici gücünün sınıflar olması ya da insanlığın toplumsal devrimlerle kurulacak bir üst yaşama biçiminde özgürleşeceği gibi modası geçmiş temel önermeleri bir tarafa bırakılarak, ona

çağa uygun bir takım terminolojik ekler yapılabilecekti. Sözü geçen bu ekler yapıldıktan sonra ortaya çıkan marksizm, -bugünkü post-marksizm- hiç de bilinen marksizme benzemese bile, bunda mantıksal olarak bir çelişki yoktu. Çünkü Derrida'nın bütünleyiciler mantığına göre, belli bir kurama onunla mantıksal olarak çelişen öğeler eklemek çelişkin bir yapı doğurmazdı; tıpkı onun bazı temel önermelerini yadsıdıktan sonra geriye kalanları marksizm olarak tanımlamanın çelişki yaratmaması gibi... Belli bir bilgi nesnesine, istediğimiz biçimde bakıp, onu istediğimiz gibi görmekte özgür olduğumuz, klasik nedenselliğin, hattâ nesnelliğin artık geçerli olmaması gibi düşünceler -Niels Bohr'un Tamamlayıcılık İlkesi- işte farklı bir adla ve üstelik özgünlük savıyla, yine tarih sahnesindeydi.

Sorgulamaya postmodernist ideolojinin özgünlük savlarından -yani en önemsiz yanından- başlarsak, kimi telafi edici gerekçeler bulabiliriz. Örneğin her ikisinin farklı bilgi alanlarını ele alması -birinin mikro evrenin bilimsel bilgisini değirinse makro evrenin epistemolojik bilgisini hedeflemesi- ya da bilgi üzerinde yoğunlaşan farklı disiplerin birbirinden esinlenmesinin bir ölçüde doğal oluşu gibi... Ancak yine aynı argümanları kullanarak farklı bir açıdan bakıldığında, kuantum kuramında içerilen önermelerin yalnızca atom altı ölçekte geçerli oluşu, makro evrenin yasalarına ilişkin hiç bir geçerlilik taşımaması gerçeği, esinlenmenin ötesinde bir şeyleri akla getiriyor ister istemez. Kaldı ki, İsviçre deneyinin gösterdikleri düşünülünce, sözkonusu düşüncelerin mikro evreni bile ne kadar sağlıklı yorumlayabildiği ortada.

İndirgemecilik (redüksiyonalizm) düşünce tarihinin sık rastlanan hastalıklarından biri. Kısaca gerçekliğin farklı düzlemlerinde geçerli olan yasalarını birbirinin yerine geçirmek olarak tanımlanıyor. Burada karşımıza çıkan indirgemeci mantık, açıkça görüldüğü gibi insan deneyimini ve tarihi, atom altı olaylarla denkleştirme çabasında. Üstelik, kaynak alanına ilişkin yasaların salt birer kurgu oluşu deneysel düzlemde kanıtlandıktan sonra, bu son türevin indirgemecilik tarihine prestij katacağı da pek mümkün görünmüyor. Ancak, başarısızlık zinciri sürekli uzayıp gitse bile, marksizmi "ıslah etmenin" kimileri için tarihsel bir zorunluluk olduğu da ortada. Son noktada akla şöyle bir soru geliyor: Bütünleyicilik mantığı gibi teorilerle kuşa döndürülen, acaba marksizm mi, yoksa Platon dönemindeki o görkemli idealizm mi? İşte, -modası geçmiş de olsa- diyalektikten meden ummanın tam sırası!...

MASALAR

Dostluğa kızarırken damarlarımda akı
Sunulurken yürekler erenler masasına
Çoğaldım çoğullaştım
Kutsadım geceleri

Yozluğa bozarırken suratlarında rakı
Konulurken kimlikler mezenin tabağına
Azaldım azıllaştım
Yoksadım niceleri

Şiire kızışırken dudaklarımda yakı
Benlenirken imgeler aşkların yanağına
Çağladım çağıldadım
Yutmadım heceler

Bilal KAYABAY

ŞU İNSANIN ETTİĞİNE BAKIN

Cengiz GÜNDOĞDU

Geçenlerde *Cumhuriyet* gazetesinde Bilgesu Erenus'la ilgili bir haber okudum. Bilgesu Erenus *Tiyatro ve Tv Yazarları Derneği*'nden istifa etmiş. Bilgesu Erenus'u aradım. "Neler oluyor" dedim. Bunun üstüne Bilgesu Erenus, istifasıyla ilgili mektupları gönderdi.

Mektuplar okundukta, bir yazarın tiyatro dünyasını pençesine alan despotik yapıyla mücadelesini göreceksiniz.

Şimdi burda Refik Erduran'ın mektubu üstünde durmak istiyorum. Önemsiyorum bu mektubu. Çünkü Refik Erduran, bugün yaşadığımız temel sorunları açığa çıkarıyor.

Birinci temel sorun şu. Bugün Türkiye'de halkın ezici çoğunlu elli kavramla bütün hayatını geçirir. Bu elli kavramın kırkı küfürdür. Kavram yetersizliği yüzünden severken de, överken de söver. Tabii böyle bir ortamda felsefe, sanat, bilim çok zordur. Elli kavramlı bilinç yapılanları anlamaz. Kavram yetersizliği bugün temel sorunlardan biridir. Kavram yetersizliğinde kavramın içlemi sıfırlanmıştır. Bundan ötürü kavramlar ses çıkarma biçiminde gelişi güzel kullanılır. Bakınız Refik Erduran "Sayın" dediği Bilgesu Erenus'a şirret diyor. Şirretlik yapan birine sayın denmez, ulan denir. Kavramların içlemi... sayın'ın, şirret'in içlemi Refik Erduran'ın bilincinde kökleşmiş olsaydı bu iki kavramı aynı kişi için kullanmazdı. Ama Refik Erduran'ın bilincinde bu iki kavramın içlemi yok. Sayın diye, şirret diye ses çıkarıyor Refik Erduran.

Peki, böyle oluyor da n'oluyor. Kavram yetersizliği, insanı, milyonlarca yılda oluşan insani kültürden koparıyor. Dolayısıyla insan bir türlü yeni insan olamıyor... durmadan insanı kendine yabancılaştıran sistemi yeniden üretiyor.

Bu sorun çözümlenmeden... binlerce kavramın içlem zenginliği bilinçte kökleştirilmeden dünyada ciddi bir dönüşüm sağlanamaz. Buna bir örnek vereyim. Çehov'un *Vişne Bahçesi* kavramsal düzeyde içselleştirilseydi, bu oyunu oynayanlardan, bu oyunu seyredenlerden hiçbiri tarumar edilmiş bahçelere dikilen yazlık evlere gitmezdi. Ama bu oyunu oynayanlar ses çıkarıyor, bu oyunu seyredenler çıkan sesi duyuyor. Bu yüzden sanat eserinin değiştirici gücü işlevsizleşiyor. Hem ses çıkaran, hem çıkan sesi duyan yüz oyundan sonra bile değişmiyor. Bunun canlı... tipik örneği Refik Erduran, onca oyun yazmasına karşın, rahatlıkla insana sövebiliyor.

Kavram yetersizliği yüzünden değişmeyen, milyarlarca insandan biri Refik Erduran.

İkinci temel soruna geldikte... İkinci temel sorun şu. İnsan, beş bin yıl önce mitoslarla yaşıyordu. Şunu hemen söyleyeyim mitoscu bakış, dönemine göre ilerici bir bakıştır. Ama yağmurun nasıl yağdığının anlaşılması için bu bakışın kırılması gerekirdi. Bu mitosçu bakışın kırılma mücadelesi Anadolu'da Milet kentinde başladı. Ancak bu mücadele başarılı olamadı. Ben, 20. yüzyılda insanlığın yeniden mitos çağına girdiğini söylüyorum. Kimi arkadaşlarım buna karşı çıkardı. Refik Erduran'ın mektubunu okuduktan sonra "Gördünüz mü mitosçu algılayışı" dedim. Görüşüme karşı çıkan arkadaşlar Refik Erduran'ın mektubunu okudukta sus pus oldular.

Şimdi buna geliyorum. Refik Erduran mabut diye bakıyor Tevfik Fikret'e. Refik Erduran'a göre Tevfik Fikret bir ilah, bir tanrı.

Peki nedir bu. İnsanın kendine yabancılaşmasıdır.

İnsanın kendine yabancılaşması bugün çözülmesi gereken temel sorunlardan biri. Kendine yabancılaşan, ilahlar yaratan insan evrenle ilişkisinde hiçbir sorunu çözemez. Çünkü mitoslar çözümlemeyi engeller. Bilgesu Erenus'un oyunun oynanmamasının temel nedeni de bu. Bilgesu Erenus, Tevfik Fikret'e ilah... mabud diye bakmıyor. Bilgesu Erenus'a göre Tevfik Fikret insan. Evrene mitosçu bakan biri için, Tevfik Fikret'e insan diye bakmak küfürdür. Böylesine ancak küfredilir. Refik Erduran da bunu yapıyor. N'oluyor yapınca. Refik Erduran mitosçu bakış yüzünden güzel bir oyundan tad alamıyor. Oyunu geri çeviriyor. Böylece yüzlerce insanın güzel bir oyundan tad almasını engelliyor.

Yuhalanmaya geldikte. "Ama bana alkış gerekmiyor. Sizin gibilerce yuhalanmanın onuru yeter" diyor Refik Erduran.

Refik Erduran'ı hissediyorum. Tanrılar dünyasında yaşayan Refik Erduran, biz ölümlüleri aşağılıyor, küçümsüyor. Haklıdır. Bizim gibiler Tevfik Fikret'in tanrısallığını da göremiyoruz.

Tabii bu böyle gitmeyecek. Mitoslar dünyasını yerle bir edecek insanlık. İnsan ya bunu yapacak ya da yok olacak.

Refik Erduran sorunun bu olduğunu biliyor mu acaba.

Meslektaşları rica etmiş, edebi kurul başkanlığını kabul etmiş Refik Erduran. Bir özveri örneğiymiş bu.

Refik Erduran'ın bunu açıkça yazması hoşuma gitti. Tanrısallık gereği gösterilen bu özveriye, karşı çıkılmaması gerekirdi. Bilgesu Erenus da mitosçu algılaysaydı evreni, Erduran'ın karşısında kul köle olurdu.

Ama o... Bilgesu Erenus bir insan. Hani ateşi, doğadan koparıp alan... tekerleği, yazıyı bulan... edebi eserler yaratan... yabancılaşmayı kıran... özgürleşme mücadelesi veren insan. Refik Erduran, Bilgesu Erenus gibilere... biz ölümlülere tanrısal bir esriklikle beni yuhalayın diyor. Hayır. Refik Erduran'ı yuhalamayacağız. Çünkü bizim gibilere yuhalamak yakışmaz. Ama benim daha öznel bir nedenim var Erduran'ı yuhalamamak için. Refik Erduran benim tezlerimin ispatı. İnsan, tezlerini ispatlayan birini yuhalar mı.

Alkışlamaya da karşıyımdır ben. Böyle bir ilkem olmasaydı Refik Erduran'ı alkışlardım tezlerimi ispatladı diye.

İyice kavranması için sorunu özetliyorum. Sorun, mitosçu dünya görüşü ile bilimsel dünya görüşü arasındaki çatışma. Refik Erduran mitosçu dünya görüşünün temsilcisi, Bilgesu Erenus bilimsel dünya görüşünün...

Mitosçu dünya görüşünün temsilcisi Refik Erduran'ın *Tevik Fikret* adlı oyunu "Yavan ve anlamsız bir yamalı bohça" gibi görmesi gerekirdi.

Öyle görmüşler... Ne güzel.

Bütün bunlardan sonra Refik Erduran için tatsız bir nokta var, onu da anlatmalıyım. Ölümlü Bilgesu Erenus hınzır bir insandır. Kabul edilen *An Ya Man Ya Kum Pan Ya* adlı oyununu çekmekle Refik Erduran'ı o makama hapsetti.

Tanrısallığıyla daha yüksek makamlara uçmaya hazırlanan Refik Erduran'a, "siz o makamda durdukça ben oraya oyun göndermeyeceğim." dedi. Bunun üstene Refik Erduran, "Ya öylemi, buraya oyun göndermemen için ben de istifa etmiyorum." dedi. Böylece orası... o makam hapishane oldu Refik Erduran için. İstifa ettiği an, Bilgesu Erenus'a bütün söylediklerini geri almış sayılır. İstifa edemedikçe daha yüksek makamlara uçamaz.

Tatsız bir durum.

Mitolojiden biliyorum. Tanrıların da cılız yanları var... iktidarını... gücünü gösterme. Refik Erduran bu cılızlığa düştü. Kendini hapsetti. Şimdi ordan istifa edemez. Ederse sözlerini geri almış olur.

Şu insanın ettiğine bakın. Sen gel bir tanrıyı bir makama hapset.

"Sayın Bilgesu Erenus,
2 Kasım 1999

Dört sayfalık şikayetnamenizde yazarların "benim oyunum diye tutturma histerisi" dediğiniz şirretliğe kapılmaması gerektiğine değinmişsiniz. Ama siz bir kurulda bir oyununuz uygun bulunmadı diye histeri ötesi ego krizleri geçirerek çevrenizdeki herkese zehir ve hakaret saçıyorsunuz.

Yazarlık denemeleriniz başlangıçta bana umut vermişti. Yazık ki arkası gelmedi. Dikkatinizi ünlü Amerikan kadınlarından bizim çarpıcı kişilerimize çevirdiğiniz zaman onların iç dünyasını yakalayamıyor, karakter renklerini ve serüvenlerinin tadını sahneye aktaramıyorsunuz. Örneğin Gülriz Sururi size Halide Edip gibi nefis bir dramatik kahramanın oyununu yazdırdı, varını yoğunu ortaya koyup İstanbul'un en işlek seyirci kavşağında salon hazırladı, en özenli sahneleme olanaklarını sağladı. Metin yetersizliği yüzünden yine de sonuç 7.4 şiddetinde bir tiyatro felaketi oldu.

Tevfik Fikret de çelişkili bir kültür mabutumuzdur. Yaratıcı yaklaşımla işlenirse onun ömür öyküsünden toplumumuz için şok tedavisi yerine geçecek bir oyun çıkabilir. Siz ise şiirlerinden bol bol derleme yapıp arada parlak düşüncelerinizle ahkam kesmişsiniz. Yavan ve anlamsız bir yamalı bohça çıkmış ortaya. Her biri teorik ve pratik tiyatroyu sizden kat kat iyi bilen yedi kişinin ortak kararıyla sahneler yeni bir fiyasko tehlikesinden uzak tutuldu.

O kişiler arasında benim bulunuşum Türk oyun yazarlığının horlanıp kösteklenmesini önlemeye çalışma yolunda meslekdaş ricalarını büsbütün yozlaşmış ortam nedeniyle bu sefer kıramamaktan kaynaklanan bir özveri örneğidir. (Daha önce aynı yöndeki istekleri tekrar tekrar geri çevirmiş, son olarak Kültür Bakanı Fikri Sağlar'ın önerisini reddetmiştim). Bu durumu "Oyunlarını oynatmak için Edebi Kurul'a girdi" diye yorumlamak ancak kendi ucuzluğunu dünyaya mal etmeye yatkın kafaların üretebileceği bir çarpıtmadır. Bugüne dek ödenekli ve özel tiyatrolarımızın hemen tümünde sayısız oyunum oynandı. Hiçbirini şu ya da bu kurul üyeliği gücüyle sahneletmiş değilim. Sizin ise kulis pistonlarıyla kötü oyun kakalama ustalığınız bilmeyen yok. O sayede şu sırada DT sahnelerinde iki örnek oynanmıyor mu? Ben gerekli katkı-

yı sağladıktan hemen sonra Edebi Kurul'dan çekilmeyi tasarlıyordum. "Sizin imzanız olan bir dönemde oyunlarımın oynanmasından yana değilim" sözünüzü okuyunca vazgeçtim. İmzam olduğu yerde kalacak şimdilik. Bunu tiyatromuza sunulabilecek değerli bir hizmet sayıyorum.

Gelgelelim, yazarlık hevesinizin yarattığı vartalar atlatılsa da, kişiliğinizin topluma verdiği zararları hafifletmek kolay olmayacaktır. Bir gün yönettiğim Türk-Sovyet-Amerikan sempozyumunda dışarıdan söz istediniz, verdim. Konuklara dönüp, "siz burada yiyip içip sarayda sefa sürerken" diye inanılmaz bir kabalıkla lafa başlayarak beni yerin dibine geçirdiniz. Sonra "Türk ordusunun bugünkü görevi Türkleri katletmektir" türünden pek yiğitçe inciler döktürdünüz uzun uzun. Nutkunuzun Amerika'nın o günkü Ortadoğu politikasına ne denli uyduğunun farkında değildiniz herhalde. Nitekim sözleriniz o ülkenin basınında haber konusu olup propaganda için kullanıldı. Daha sonra Güney Kıbrıs'da Türkiye'ye karşı çalışarak halkımıza 180 derece ters düşmeyi solculuk sanan Yalçın Küçük adındaki adamın peşine takıldınız. Bugün de zengin kocanızın evinden çıktıkça protesto toplantılarında gitar tıngırdatmayı ilericilik diye yutturuyor, derneklerde Jeanne d'Arc edasıyla vaaz veriyor, "Benim gibi olun da korkaklık etmeyin" buyuruyorsunuz. Bilmiş olun ki siz daha burjuva bebesiyken ben Mehmet Ali Aybar ağabeyimin verdiği görevleri yapmak için faşizm ortamında her gün kelleyi koltuğa alıyor, belimde 38lik tabancayla Ortadoğu kentlerinde Azrail'e meydan okuyordum. Gülünç olmayın.

Şimdi beni alkışsız bırakma tehdidinize gelince... Medyada özentilerinizi ve pozlarınızı paylaşan yandaşlarınız olduğunu, onları gerektikçe dürtüklediğinizi biliyorum. Ama bana alkış gerekmiyor. Sizin gibilerce yuhalanmanın onuru yeter.

Refik Erduran

Dağıtım:
TTYO Yönetim Kurulu
DT Edebi Kurulu
(Gereğinde) Medya kuruluşları"

" T.C.
Kültür Bakanlığı
Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü
Başduramaturkluğuna;
2 Haziran '99 Ayazpaşa

Sayın Füruzan Tercan
Başduramaturg

Geçtiğimiz ay, Mayıs '99 da, Beyoğlu ilçesindeki, Firuzağa İlkokulu 5-B öğrencileriyle yaptığım doğaçlama çalışmaları sonucunda oluşan; "An Ya Manya Kum Pan Ya" adlı çocuk oyunumu, başduramaturluğunuzun yeni uygulaması gereği, resmi işleme konabilmesi için kimi ayrıntılarla birlikte sunuyorum. Özgeçmişim, geçen yıl Ankara Oda sahnesinde oynanan Arka Bahçe dolayısıyla kurumunuzun yayınladığı broşürde yeni yazdığım bu çocuk oyunu dışında tam ve eksiksiz yer aldı. Yedi oyun metnine ek olarak, söz konusu broşürü bu nedenle yolluyorum. Bilgisayar ağınız için, oyunun disketini de bir süre sonra ayrıca elden ulaştırmaya çalışacağım.

Metnin ilk sayfalarında da belirttiğim gibi, 13-15 olarak düşündüğüm kızlı erkekli oyun kişilerimin hepsi çocuktur ve oyun, 7-12 yaş gurubuna seslenir. Çocuk izleyicilerin anne baba ya da eğiticileriyle birlikte gelecekleri esas alınmıştır ve oyun, yalnız çocukları değil, herkesi topluca düşünmeye çağırır.

Bu konuda büyük bir boşluk olduğunu biliyorum. An Ya Man Ya Kum Pan Ya bir anlama olanaklardan yoksun ilkokulların yıl sonu müsamereleri için yazıldı. Biçemimi oluştururken, dans, şarkı, dekor, aksesuar öğeleri yerine oyun çıkarma tadını ön plana aldım ki zaten çocuklar bunun ustası, oyun oynamayı çok seviyorlar. Çocuk tekerlemelerindeki soyutlamaya yatkınlığı ve yaratıcılığı vurguladığım için mutluyum. Aynı oyunun profesyonel guruplarca, tekerlemelere yönelik müzik ve dans çalışmalarıyla daha da görselleşeceğine inanıyorum. Görselleşirken özünü yitirecekse, olanaklardan yoksul okullar örneği tek tahta sıraya ve tekerlemenin tekdüzeliğine razı olduğumu hemen belirtmek zorundayım.

Size yeni dönem için de şimdiden başarılar diliyor ve sevgilerimi yolluyorum.

Bilgesu Erenus "

"Bilgesu Erenus'tan Kültür Bakanlığı'na Açık Mektup
23 Eylül 1999 Ayazpaşa

Sayın Bakan;

Türk Tiyatrosu ve Kültürü'ne, her türden çıkar ilişkilerinden uzak durarak, otuz yıldır emek verme çabasındayım; bu süre içersinde, hiç bir bakana açık ya da kapalı mektup yazmadım. Size yazdığım bu açık mektup ilktir ve sevgili ülkemin geleceğine yönelik bir boyun borcu sayıyorum.

Bakanlığınıza bağlı Devlet Tiyatroları'nda yaptığınız son uygulamaları, kimi gazetelerin küçük haberlerinde izleyebildim, amacım, bu uygulamalara yönelik aydın tepkimi dile getirmekti. Her kurumda yaşanan şu ya da bu çekişmeler, sanat kurumlarında daha baskın yaşanabilir ama; aslolan, kurumun verdiği hizmetin niteliğidir. Devlet Tiyatroları özelinde, bu hizmetin, dışa yansıması, seçilen oyunlar olarak beliriyor, repertuvar, biz kurum dışı olanlar için en önemli göstergedir.

1998-99 tiyatro sezonuna dair repertuvar uygulaması, bu ülkenin kültür tarihinde sonradan da çokca anılacaktır. İzninizle ve kendimi unutarak kayda düşüyorum, bu repertuvarda, Ankara ve İstanbul Oda tiyatrolarında yer alan oyunlarımla, benim adım da önemli bir ölçüt'tür. On yıldır, yalnızca bir oyunun -Misafir- yazarı olmaya itelenen Bilgesu Erenus'un, diğer oyunları, politik kaygılarla görmezlikten geliniyordu. 1998-99 sezonunun yaratıcıları bu kaygıyı aşıp, Bilgesu Erenus'un, diğer oyunlarını da oynama cesaretini gösterdiler. Bunu, benim karagözüme değil, yalnızca kültür ve sanat adına yaptılar.

Gene kendi yazdığımı unutarak ekliyorum Sayın Bakan, 1998-99 DT. repertuvarının diğer seçkin oyunlarının yanısıra, benim yazdıklarım, Arka Bahçe ve Kırmızı Karaağaç; yazıldıkları tarihten çok sonra sahneye çıksalar da, her ikisi de, çağdaş ve evrensel oyunlardır ve bu toprağın insanlarına yaraşan bir niteliktedir.

Devlet Tiyatroları'ndaki yeni uygulamalarınızın bu başlangıcı sayabilir miyiz? İstanbul DT. repertuvarından, Bir Casusa Ağıt'la, Ankara repertuvarında yer alan Arka Bahçe'nin yurtdışı festivallere katılmasının, bakanlığınızca engellemek istediğinden haberliyim. 1998-99 sezonu yaratıcılarının, güçlükle de olsa bu engeli kaldırarak, adı geçen oyunların festivallere son anda katılmasını sağladıklarından da haberim var.

Arka Bahçe, Bulgaristan'da düzenlenen Barış Festivali'ne son gün, apar topar katılmak zorunda kalırken, baktığınız bakanlığın, yazara tanımadığı yolluğu, ben, kendi imkanlarımı zorlayarak sağladım ve oyunumun peşinden Bulgaristan'a gittim. Bu bölümleri, bir politikacı, bir bürokrat olarak okumadığınız takdirde, etkileneceğinizden eminim. Bir zamanlar işçi, sonra şef olarak çalıştığı ekmek fabrikasının bugün sahibi konumuna gelen bir soydaşımız, Şişmanof'u tanımanızı isterdim. Gurubumuza, oyun sonrası verdiği bir yemekte, büyük naiflikle başlattığı sözlerini duymak zorundasınız ve şöyle; "Hep derdim ki benim bir kızım olsa, onu dünyaya salsam ve Türk kızının ne olduunu dünyaya gösterse, meğer benim bir kızım varmış ve bir oyununla Amerika'ya demiş ki, ey Amerika, sen kendini dünyayı sorguluyor sanıyorsun ama, seni sorgulayan asıl biziz!"

Sayın Bakan, bu sözler, sizde ne türden bir etki uyandırdı bilemem ama, benim ülkeme duyduğum sorumluluğu kat be kat arttırıyor ve layık olmaya çalışacağım.

Festival atmosferini, Arka Bahçe performansının diğer guruplarda yarattığı heyecanı, Balkan Halkları'nın sanatsal platformda kucaklaşmasıyla ilgili izlenimlerimi, uzun uzadıya yazıp, yayınlayacağım. Bu açık mektupta, Şişmanof dışında bilmenizde yarar bulduğum bir örnek daha var; 28 yıl emek verdiği Türk Tiyatrosu'ndan emekliye sürülmüş bir sanatçının sözleri bu; "Türkten her şey olur faşist olmaz!" Politikacıların kışkırtmaları olmasa, gitgide ağırlaşan koşullarda bile, halkların, kardeşçe ve yan yana duruşlarını vurgulamak adına söylenmişti.

Sayın Bakan; Devlet Tiyatrolarının en önemli göstergesi olan repertuvar konusundaki uygulamalarınızı, bir sanatçı, bir aydın olarak dikkatle izlerken, bağlı bulunduğum meslek kuruluşlarını da bu uygulamalardan haberdar edeceğimden hiç kuşkunuz olmasın. Aydınca bir tutumu sürdürebilmek adına, biri geçen sezondan süren, diğeri geçen sezonunun yaratıcılarının kararıyla repertuvara alınmış ve bu yıl İstanbul'da başlayacak oyunlarımı, gözümü bile kırpmadan risk edebileceğimden de kuşku duymayın. Ben beklemesini öğrendim ve beklerken de yazmaktan kopmadığım için, içim rahat!

Çağdaşlık ve evrensellik, politikacılar eliyle geciktirilebilir ama, asla engellenemez, çünkü bu toprakta ve dünyada karşılığı var. Derine kök salmış bir geleneğin sizi ve icraatlarınızı her zamankinden daha dikkatle gözetlediğini bilmek durumundasınız.

Saygılarımla.

Bilgesu Erenus"

"Tiyatro ve TV Yazarları Derneği
Yıldız Sarayı Musahipağalar Bölümü
Beşiktaş - İstanbul
29 Ekim '99 Ayazpaşa

Yönetim Kuruluna;

Son gelişmelere bakarak, 24 Eylül '99 tarihinde katıldığım genel kurulda, kendimi, sizleri ve diğer üyeleri yanılttığım düşüncesiyle, Tiyatro ve TV Yazarları Derneği üyeliğinden ayrıldığımı bildiriyorum.

Kendimi yanılttım, çünkü, son Çalışma Raporu'nda yer alan ve lehte konuşarak altını çizdiğim bir paragrafın, toplumumuzdaki gelişmerin de ışığında, derneği farklı bir çizgiye götürebileceğini ummuştum. Geçen raporlara oranla, biraz daha dinamik, biraz daha kavgacı bir dille kaleme alınan raporun bütünü, gene öncekiler gibi, kanıksanmış bir şikayetname'ydi; "Türk Yazarları'nın oyunları oynanmıyor, bizi ciddiye almıyorlar!" Okurken ve dinlerken elbet bunun farkındaydım ve bana her zamanki gibi sıkıntı veriyordu ama, son sayfada, "korku" sözcüğü telaffuz edildikten sonra, bunun aşılması gerektiğinin yazıldığını gördüm ve duydum. Bir üye olarak, mutluluğumu belirtip, konuşmamı bu korku sözcüğü üzerine kurdum ve kurula şu soruları yönelttim: Korkunun saptanışı, bir önceki döneme ait bir zaafı da içermiyor mu? Çok mu korktuk? Yazar kimliğimizi korumada çok mu zorlandık?

Bu soruları, şu tümcelerle bağladığımı anımsıyorum: Beynimizle birlikte, yazarlığımız da keçeleşti, konudan geçilmeyen ülkemizde, konu bulmakta zorlandık, yalnızca yazarlığımızın peşine düştük -ne anlattığı önemli değil- oyunumuz oynanıyorsa rahattık, tek öfkemiz ise -ne anlattığı önemli değil- oynanmayan oyunlarımıza yönelikti. Sonra farklı sorulara yöneldim: Bize karşı duyulan "allerjiden", yakınan üyelerimiz var -başta Refik Erduran- acaba hak etmedik mi? Aynı üyeler -başta Refik Erduran- oynanan oyunların karşılaştığı "ilgisizlikten" de yakınıyorlar; vahşi kapitalizmin tanıtım araçlarındaki pislikleri eleştirir gibi görünürken, çok mümkün ki, kendileri de bu ilişkilere bulaşmak zorunda kalıyorlar. Bizi toplum neden önemsesin? Biz korkularımızı onlara yaymaktan başka ne yaptık? Ama şu an toplum bizim önümüze geçmiştir, şu son doğa olayı zelzele bile önemli bir ölçüt, bize rağmen bizi aştı toplum. Raporda anılan "korku" sözcüğünü yazarlık kimliğimize dönüş olarak algılamak istiyorum, insandan, emekten ve barıştan yana durmayı unutmazsak, bizi ciddiye alacaklardır.

Söylediklerimi, defterimdeki notlardan da yararlanarak ayrıntılı biçimde yazma çabamın önemli bir gerekçesi var; Çalışma Raporu'na yönelik kimi eleştirileri, yönetim kurulu başkanınız Recep Bilginer'in, "Senin eleştirdiğin raporu Bilgesu Erenus alkışladı" şeklinde karşıladığını duydum; alkış değil ama, o günkü iyimserliğimin, rapordaki "korku" sözcüğünden kaynaklandığı, sizler tarafından netlikle anlaşılmak zorunda, korkuyu aşma isteği sanmıştım, yanılmış, yanıltmışım. Dernekten ayrılışım, beni ve söylediklerimi, işinize geldiği türden kullanmanızı engelleyecektir, kendinize göre sonuçlar çıkarmanızı ancak bu şekilde, yazılı bir belge bırakarak önleyebilebilirim.

Genel Kurul'da, Çalışma Raporu'yla ilgili altını çizdiğim, derneğe yapılan kimi gerekli harcamaların -boya, badana, bilgisayar, internet- içimizden birilerince -şu dönem para kazanabilen TV yazarlarınca- karşılanmış olduğunu duyuran bir paragraf daha vardı; herhangi bir holdinge ya da hamiyetli bir iş adamına! teşekkür edilmek zorunda kalınmadığı için sevincimi belirtmiştim, hâlâ da seviniyorum, ayrıca parasal olarak değilse bile emekleriyle katkıda bulunanlar da ayrı bir sevinç...

Seçime geçilmeden önce, ikinci başkanın, gözleri yaş içinde -bir değerbilirlik göstergesi olabilir- onu ağlattığımı sözlere de dökerek, "yeniden yönetime gelirsek, bunda sizin katkınız olacak" demesi beni şaşırtmıştı, ama üzerinde fazla düşünmemiştim. Yeni döneme ait ilk icraatlarınızla ilgili yakalayabildiğim bazı gazete haberlerinden sonra düşünüyor ve anlıyorum. Konumunuz hakkında sizleri ve kendimi daha fazla yanıltmak istememem: Korkuyu toplum adına değil, kendi oyunlarınız adına yenme oyununda hâlâ kararlısınız; yazar kimliğinden ödün vermemek gibi bir kaygınız yok, ilişki ağınızı daha önceki yıllarda olduğu gibi, bu dönem de aynı tarzda örüyorsunuz ve daha bir süre dünya umurunuzda olmayacak!

Yenilenmemiş yeni kurulunuza, umudu yanından yöresinden eksik etmeyen bir yazar olarak, yeni dönem için, kendi sorunum olsa da kendi sorunum saymadığım -hepimizin, yazarlık sorunu dediğimi anımsıyorum- iki konu iletmiştim; ilki, toplanan ve bir süre yargılandıktan sonra, basın cezalarını erteleme yasası gereğince, akıbeti üç yıl için belirsiz bırakılan senaryom "Dersim '38" ile ilgiliydi, beynimin ve yaratıcılığımın yasalarca üç yıl ipotek altına alınamayacağını duyuruyordum. İkincisi, Kültür Bakanı'na yazdığım açık mektuptu, bakana, Devlet Tiyatroları'ndaki son gelişmeleri dikkatle izlediğimi ve bunu bağlı olduğum kuruluşlara duyuracağımı bildiriyordum.

Bağlı olduğum kuruluşlardan biri de o gün kongresine katıldığım Tiyatro ve TV Yazarları Derneği idi, sizlerdiniz! Yanılgımın bu derecesi şu an

bana acı veriyor. Yönetiminiz, sistemin karşısında yazarlık onurunu korumaya çalışan bir üyenize, geçen günler içersinde bu iki konuda dayanıştığını gösteren en ufak bir işaret vermediği gibi, üyelerinden birini -Refik Erduran- bir önceki dönemte atılan ileri adımları geriletme kararını, şimdilik hızla ve fütursuzca uyguladığı Devlet Tiyatroları'na, edebi kurul başkanı olarak yolladı.

Belleğim ve notlarım beni yanıltıyor mu? Yanıltmıyor, hayır! O günkü toplantıda, aynı üyeniz -Refik Erduran- kendisine yönelik, daha önceki ısrarlı başkanlık önerilerini size danışarak kabul etmiş olduğunu açıkladıktan sonra, başkan olamayışını da "Özdemir Nutku kendi kendisine oy verdiği için" kaçırdığını söylemiştiI Kongrede "İnsan hem hakem hem de yarışmacı olamaz", doğrusunu da telaffuz eden gene bu üyenizdi, kısalan günlerini anımsatarak, mahsun bir ifadeyle, "artık yalnızca ve çok yazacağım" dediğini anımsamıyor olamazsınız?

Kongreden bu yana ne değişti, bir üyenizi, "Türk Yazarlarının Oyunları Oynanmalı" sloganıyla, bazılarımız gözardı edilmeli, bazılarımız kayırılmalıdır çemberine iten sizin ısrarlarınız mı, üyemizin huyu suyu diyorsanız, bir taşla iki kuş vurmuş durumundasınız, başı ve başınız göğe ermiş olmalı?

Kongrede, ödenekli kuruluşların, yazarların oyununu matbu bir ağıtla ve hele "oy birliği ile uygun görülmemiştir" türünden reddetmeleri karşısında tavır alınması gerektiğini şiddetle savunan üyenizin -gene Refik Erduran- "Özel tiyatrolardan bunu isteyemeyiz, ama ödenekliler bizim paramızla ayakta duruyor" dediğini de anımsıyorum. Devlet Tiyatrosu'nun, 1999 sonu ile, 2000 yılına ait repertuarını belirleyecek kurulun başı olarak, ilk icraatlarından birini gerçekleştirmiştir; üyelikten ayrılma bildirgeme bunu da notlamak zorundayım.

"Fikret" adlı oyunumun, oy birliğiyle uygun görülmediği Refik Erduran imzasıyla elime ulaşmış bulunuyor; benim için önemli bir belge ve onurdur, nedenini biliyorum; Tevfik Fikret'in, Milli Eğitim Bakanlığı'nın yardımcı ders kitaplarında, şizofren, alıngan, mızmız türünden tanımlandığı bir dönemde, ben Fikret'i, dizelerine ve devrimci düşüncelerine, bedenini kattığı bir konumda -kendisini müdürlük yaptığı Galatasaray Lisesi'nin kapısına zincirleyerek, irticaya başkaldırışı ve günümüzden hesap soruşuylagösterdim ve yazdım. Fikret ve Fikret türü aydınların, bu yanını gizlemek şimdilik prim yapan, önemli bir misyondur ve hiç kuşku duymuyorum, sözleriyle çelişmeyi hayatı boyunca göze alabilen üyeniz de, sırf bu nedenle, bu misyonu layıkıyla gerçekleştireceğine dair kendisine duyulan güven dolayısıyla ve elbirliğiyle bu makama getirilmiştir, kayırılacaklara - ne yazdıkları önemli değil- kutlu olsun!

Ayrıldığım bir dernek de olsa, bu mektubumla birlikte sizlere "Fikret" adlı tek kişilik oyunumu da iletiyorum, ben gördüğünüz gibi, yanıldığımı-yanıltığımı belirtirken bile umudumu koruyorum; ola ki, aranızda neyin uygun görülmediğine dair bir merak oluşur da okursunuz; yalnız "Fikret", Cumhuriyet'in yetmiş beşinci yılı dolayısıyla, "Dersim '38"le birlikte, yanyana basılı olduğundan, kitabı pek ortalarda bırakmamanızı öneririm, yasaklıdır, bir gören olur!

Çalışma Raporu'ndaki, korkunun bir sistem meselesi olduğunu ve aşılması gerektiğini belirten paragrafı yeniden hatırlamak ve hatırlatmak zorundayım. Fikret'in irtiacaya karşı başkaldırışı, halkların kardeşliğini vurgulayan "Dersi '38" yüzünden gadre uğradı sanıyordum, oysa, yeni Edebi Kurul Başkanı Üyeniz'in imzası, Fikret'in de bunu çoktan hak etmiş olduğunu kanıtlıyor, sisteme katkı bir yana, bu durumda bu imza sistemin ta kendisini oluşturuyor.

Fikret'in uygun görülmediğini bildiren zarfta, başka bir matbu kağıt, evrensel bilgirgelerle hakları düzenlenen çocuklar konusundaki çelişkileri vurgulayan "Anya Manya Kumpanya" adlı oyunumun oy çokluğu ya da birliği belirtilmeden uygunluğunu bildiriyordu. Kurulunuza yazmayı bitirdikten sonra, 1999 sonu ve 2000 başına ait devlet repertuarını oluşturacak, DT Edebi Kurul Başkanı üyenize de bir mektup yazarak, "Anya Manya Kumpanya"nın genel repertuardan çıkarılmasını isteyeceğim. Refik Erduran imzasıyla redde evet, ama kabul edilmeyi kendime yakıştıramıyorum. Çocuk oyunumu olanakları kısıtlı ilkokullar için yazmıştım, geçen yıldan bu yana, birbirlerinden test tedarik edip oynuyorlar, daha ne isteyebilirim?

Son olarak; söylediklerim, yazdıklarım ve eylediklerim birbiriyle çelişmediği için benim için rahat, oyun yazarlığımın beş-altı yıl geriden izlenmesine alıştım, bana daha çok çalışma isteği veriyor, beni ve yazdıklarımı beş yıl sonra, kimse, hâlâ aynı yerde bulmamalıdır. O gün Genel Kurul'da da söylediğim gibi, "benim oyunum" histerisine girmeden çalışabilmeyi öğrenmek gerek, içtenliğin ve aklın korunmasına yarıyor, bütün meslektaşlarıma tavsiyemdir. Her zaman yineliyorum, bu topraklarda çok önemsediğim bir kural var, doğrudan, halktan ve emekten yana olan çabalar, bir süre geciktirilse de, hiçbir zaman kaybolmuyor. Kaybolacak olanlar kendilerini bu kuralın dışında sayanlardır.

Yanılmamak ve yanıltmamak için, Çalışma Raporu'nuzun son paragrafına layık olmanızı dilemekten başka bir çarem yok; aksi halde, yıllar öncesi Toplumsal Kurtuluş Dergisi'nde Dünya Tiyatrolar Günü'nde yazdığım gibi, tarihin espiri anlayışı, dernek adresinin, dernek sakinleriyle ne denli

uyuştuğunu tekrarlayacaktır: Yıldız Sarayı-Musahipağalar Bölümü... Mesleğimiz, bütün çıkar duygularından, bütün vaatlerden arınmaya layıktır, yazar kimliğimiz, bizler de öyle!

Ayrılış gerekçelerimin diğer üyelere de duyurulmasını isteyebilir miyim? Kongrede Necef Uğurlu'nun söylediği üzere, eski yönetimi aklamadaki etkim gerçekse, bu etkiyle oy kullananları da yanıltmış olduğum için özür dilemem gerekir, gerekçelerimi özür anlamında kabullensinler lütfen!

Sevgilerimle.

Bilgesu Erenus"

"T.C. Kültür Bakanlığı
Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü
Başdramaturgluk
29 Ekim '99 Ayazpaşa

Sayın Refik Erduran
Edebi Kurul Başkanı;

25.10.1999 tarihli matbu kağıtlardaki imzanızla bana ulaşan, tek kişilik oyunum "Fikret"in red, "Anya Manya Kum Pan Ya" adlı çocuk oyunumun ise kabulünü öğrenmiş bulunuyorum.

"Anya Manya Kumpanya"nın sizin imzanız olan bir dönemde oynanmasından yana olmadığımı bildirmek isterim; olanakları kısıtlı ilkokullar için yazmıştım, birbirlerinden tekst tedarik edip oynuyorlar, benim için yeterlidir.

Adınız örnek oluşturduğu ve sıkça geçtiği için, Tiyatro ve TV Yazarları Derneği üyeliğinden ayrılma bildirgemi de, ekte yolluyorum, "Anya Manya Kumpanya"nın genel repertuardan çıkarılma isteğimi netleştirecektir.

Hem hakem hem yarışmacı olmayı içinize sindirdiğiniz şu dönemde size başarılar diliyorum, bu durumda korkarım, kendi alkışçınız da kendiniz olmak zorunda kalacaksınız.

Bilgesu Erenus"

"T.C. Kültür Bakanlığı
Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü
3 Kasım 1999, Ayazpaşa

Başdramaturgluk'a;

Başrejisör Ferdi Merter'in telefon uyarısından sonra, bürokrasinizle ilgili bir yanlışımı düzeltmek durumundayım.

Fikret oyunumunun red, Anya Manya Kum Pan-Ya, çocuk oyunumun kabulünü bildiren matbu kağıtlar, Refik Erduran imzasıyla elime ulaştığı için; Fikret'in reddi dolayısıyla, Anya Manya Kumpanya'nın da şu dönem genel repertuarda kalmasını istemediğimi gene Refik Erduran'a bildirmiştim.

Uyarı sonrası, bu konudaki yetkili merciin, Edebi Kurul değil, sizler olduğunuz kavrayarak, ricamı netlikle yineliyorum: Fikret'in reddi dolayısıyla şu dönem çocuk oyunumun da, genel repertuar ya da Başrejisör'ün deyimiyle, "Genel havuzda" tutulmasını istemiyorum.

Bu isteğimin dikkate alınacağı inancıyla, sevgilerimi yolluyorum.

Bilgesu Erenus"

"T.C. Kültür Bakanlığı
Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü
Başdramaturluk
3 Kasım 1999, Ayazpaşa

Edebi Kurul'a;

Sayın Üyeler, belki inanmakta güçlük çekeceksiniz ama, başkanınız dışında kurulunuzun nasıl bir bileşke oluşturduğunu, hangi kurumları temsil ettiğinizi bilmediğim gibi, özür dileyerek yazıyorum, adlarınızdan da habersizim. Belki aranızda gerçekten de tanıdığım çok değerli meslektaşlarım vardır, belki tümünüz öylesiniz, az önceki satırlarım, bürokratik yapılanmalara karşı, doğal yapım gereği her zaman kapalı kalışımla ilgilidir, kusurumdur, ne var ki, bu kusuru sanatçı kimliğimle çelişmemek adına bir artı sayıyor, önemsemiyorum.

Sizden dileğim, kurul başınız, Sayın Refik Erduran'ın faksımda bulduğum 2 Kasım 1999 tarihli yazısını değerlendirmemde bana yardımcı olmanızdır; antetli kağıda yazılmamış, kurul başkanı etiketi kullanılmamış, entellektüel düzeyi bir hayli düşük cümlelerle donanmış olsa da; benim, resmi bir başvuruma karışlık niteliği taşıdığı için, faksı ciddiye almak ve sizlerle paylaşmak durumundayım.

Geçen dönemin edebi kurulan yollamış olduğum Fikret adlı oyunumla ilgili, şu satırlara dikkatinizi çekmek isterim:

"Örneğin Gülriz Sururi size Halide Edip gibi nefis bir dramatik kahramanın oyununu yazdırdı, varını yoğunu ortaya koyup İstanbul'un en işlek seyirci kavşağında salon hazırladı, en özenli sahneleme olanaklarını sağladı. Metin yetersizliği yüzünden yine de sonuç 7.4 şiddetinde bir tiyatro felaketi oldu.

Tevfik Fikret de çelişkili bir kültür mabutumuzdur. Yaratıcı yaklaşımla işlenirse onun öyküsünden toplumumuz için şok tedavisi yerine geçecek bir oyun çıkabilir. Siz ise şiirlerinden bol bol derleme yapıp arada parlak düşüncelerinizle ahkam kes-

mişsiniz. Yavan ve anlamsız bir yamalı bohça çıkmış ortaya. Her biri teorik ve pratik tiyatroyu sizden kat kat iyi bilen yedi kişinin ortak kararıyla sahneler yeni bir fiyasko tehlikesinden uzak tutuldu."

Sayın Edebi Kurul üyeleri, başkanınız, adlarınızı değilse bile, sayı belirterek, görüşlerine sizi ortak etmese sizleri asla rahatsız etmezdim. Karşılıklı yorulmamak adına tek bir sorum var; yukarıdaki alıntı, geleneksel matbu kağıttaki oybirliği nitelemesiyle birleştirildiğinde, sizlerin de görüşü olmuyor mu?

Her ne kadar bürokrasiye aklım ermese de, başınıza böylesi bir hak tanıdığınızı sanmam, bürokrasiye uygun düşse de etiğe aykırıdır.

Adlarınızı, hangi kurumları temsil ettiğinizi bilmediğim halde -sayınızı da bu faks aracılığıyla öğrendim, yedi- sizden dileğim; Fikret hakkındaki kendi görüşlerinizi yazarına yazıyla iletmenizdir; aksi halde, böylesi bir biçemin ortağı konumunda kalacaksınız; adlarınızı hangi kurumları temsil ettiğiniz değil, yalnızca sayınızı bildiğim sizleri, böylesi bir ortaklıktan, etik adına tenzih etmeyi bütün kalbimle istediğimden kuşku duyulmamalıdır.

Başkanınızın faksından, sayınızla ilgili bilginin yanısıra, her birinizin teorik ve pratik tiyatroyu benden kat kat iyi bildiğinizi de öğrendim. Teorik ve pratik tiyatroyu benden kat kat iyi bilmeniz, mesleğim adına büyük bir sevinçtir, benim bu konuda hiçbir zaman hiçbir iddiam olmadı; tek iddiam, doğa, insan, toplum, ülke, dünya karşısında duyduğum aydın sorumluluğundan kaynaklanan yeteneğim ve içtenliğimdir.

Meslek etiği adına yineliyorum; başkanınızın görüşlerini harfi harfine paylaşmıyorsanız, Fikret'le ilgili eleştirilerinizi ve elbet antetli kağıtlarınızla, benden esirgemezsiniz. Sizlerden ve herkesten öğrenmeye hazırım, öğrenmeyi neredeyse, yaratmak kadar çok seviyorum, öğrenmeden, neyi nasıl yaratabiliriz ki?

Kurul başına da yazdığım gibi, Sayın Refik Erduran kendi kin ve öfkesine sizi de çekeler biçemiyle, hiç istemeden tiyatro adına bir hayra vesile olabilir. Tiyatro yazarlığımızın yıllardır özlenen ortamına bakarsınız bu sevimsiz yazışmalar bir başlangıç, bir milad teşkil eder; gene başkanınıza yazdığım gibi, Türk Tiyatrosu'nun gelişmesi ancak bu yöntemle mümkündür diye düşünüyorum; kurumlar adına alıcı ve satıcı edası biz sanat insanlarından uzak olmalı.

Bitirirken, Fikret'te başarıp başaramadıklarım konusundaki eleştirilerinize ortak ilgi alanımız tiyatro adına da ihtiyacım olduğunu yineliyorum. Siz uygun gördüğünüz takdirde, kurulunuzla bu konuda yüzyüze gelmeye de hazırım. Bu karşılıklı öğrenme yöntemini Tiyatro ve Televizyon Yazarları Derneği'nin, ödenekli tiyatrolara yönelik, bitmez tükenmez şikayetlerine karşılık olarak, genel kurulda da önermiştim. Sanat insanlarına yaraşan bu tavrı başlatıcı olmak da kimbilir, sizlere ve bana kısmettir, üstelik, ortak ilgi alanımız tiyatro adına yüz yüze gelerek, ben de adlarınızı ve konumlarınızı, bilmeme kusurumdan -sanatçı kimliğimi korumak şartıyla- arınmış olurum.

Sevgilerimle.

Bilgesu Erenus"

"T.C. Kültür Bakanlığı
Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü
Başdramaturkluk
3 Kasım '99 Ayazpaşa

Sayın Refik Erduran
Edebi Kurul Başkanı;

Tepki vereceğinizi biliyordum ama, bunu kendi tarzınızda yapacağınızı umuyordum, -dedikodu, kara çalma, sözlü tehdit, arkadan kuyu kazma, kişisel kin doğrultusunda, kişi, gurup, kurum yönlendirme- yazdıklarımı, yazılı olarak yanıtladığınız ve bu suretle, aynı meslekten iki kişinin biçem farkını belirleyen bir belge bıraktığınız için size teşekkür ediyorum.

Parantezle belirlediğim tarzınızın, yazılı metninize yansımaması olanaksızdı, beni bu yolla, düzeysiz bir kavgaya çekeceğinizi ummuş olabilirsiniz; ben, yazarlık hayatım boyunca, duyduğum aydın sorumluluğu nedeniyle entellektüel birçok kavganın içinde oldum, beni yeterince tanıyor olsaydınız böylesi bir tuzağa düşmeyeceğimi bilirdiniz. Size bu seslenişim, yalnızca ve yalnızca, farklı biçemlerimizin bir kez daha ortaya çıkması içindir ve benim için sondur.

Faksımla bana ulaşan biçeminiz, Aziz Nesin türü aydına özlemimi artırdı. Türkiye Yazarlar Sendikası'nın Aziz Nesin'li son kongrelerinden birinde yaptığım bir eleştiri konuşması sonrasında, Ataol Behramoğlu, hiç doğru yapmadığını söyleyerek, benim adıma endişelerini belirtmiş, Aziz Bey birazdan seni çok hırpalayacak demişti. Yalnız Ataol Behramoğlu değil, yaptığım eleştirinin şiddetini duyumsayan hemen herkes Aziz Nesin'in beni kürsüden hırpalamasını bekledi ama beklenen olmadı, söz almasına karşın Aziz Nesin'in bana yönelik yanıtsızlığı, o gün kongreye katılan hemen herkesce malumdur. TYS kongresinde yaptığım konuşmayı Entellektüel Şiddet adlı kitabımda "Kürsüyü Yalayan Alevler" başlığıyla bulabilirsiniz -sayfa 254-

Aziz bey, kendimi ateşe neden attığımı, kocaman yüreğiyle hissedebilmişti, zaten aynı kongrede de başkanlıktan ayrılmıştı; faksınızdan sonra Aziz Nesin'in aydınlık biçem ve anısına bağlılığım bir kez daha arttı.

Sayın Refik Erduran,

Yaşadıklarınızı notlamadığınız belli oluyor, şimdi yazacaklarım sizin biçeminize yanıt değil belleğinizin size oyun oynadığı konusunda bir hatırlatmadır; Türk-Amerika-Rusya tiyatrocularının buluşması, Sheakespeare'e ait bir tanımla -tiyatronun dünyaya ayna tutmak olduğu- başlamıştı ama günler ve saatler boyu, dünya yazarlarının telif sorunları konusunda dönenip durdu. Buluşmanın bitimine yakın, bu çelişkiyi vurgulamak üzere söz aldım -çevirmen bulmakta zorlandığımı anımsıyorum, yabancı dile egemen kimi eleştirmen ya da meslektaşlarım yerine beni çevirmeyi göze alan konuk gurubun turist rehberi hanımı sevgiyle anmam gerek-yabancı meslektaş ve konuklara, düzenlenen turistik programlar aracılığıyla ve elbet saraylardan gördükleriyle yetinmemelerini söylediğim doğrudur, buna kabalık -sizin tanımınız- olsun diye değil, ola ki, ülkelerine döndüklerinde, konuk oldukları ülkeye ayna tutmak isterlerse yanılmasınlar diye yaptım. Anında notlamadığınız, cümleleri belleğinize güvenerek, konuşma tırnağı içine almanız mesleki bir yanlıştır, bu yanlıştan vazgeçin, bir meslektaşınızı ihbar ettiğiniz sanılabilir. Sizi, "rezil" ettiğimi yazıyorsunuz, siz benim konuşmamı bitirmemi bile beklemeden, buluşmayı kapatma telaşını yaşarken, konuklarınız arasında, buluşmanın asıl şu anda başladığını bitemeyeceğini size duyuranlar oldu, sizin kürsü yanıtınız ise ilginçti; "Bu genç bayan bu şekilde konuşabiliyorsa, ülkemizde demokrasi olduğunun belirtisidir" oldu ve karşı isteklere karşın, buluşmayı bir başka sarayda yemek adına kestiniz. 1981'ler ve sonrası ülkemizde demokrasi olduğunu söyleyen belki de tek kişiydiniz, kendinizi bu yüzden "rezil" durumda hissetmiş olabilirsiniz, beni sorumlu tutarak, kendinizi koruma isteğiniz insan ruh biliminde genişçe bir yer tutar; projeksiyon mekanizması, yansıtma, hataları rasyonalize etme adına bir çeşit savunmadır.

Faksınızın Fikret'le ilgili bölümü bana, Tiyatro çevrelerinin belleğinde saklı zeki bir espiriyi anımsattı, espirinin yaratıcısı, sevgili Onat Kutlar; şu an adını hatırlamadığım bir oyununuzun galasından yarıda çıkıp, şu an gene adını hatırlayamadığım bir kafede -AKM'nin üst katı olabilir- kendisi türünden gala kaçaklarını görünce, "Refik'in Nazım Hikmet'i kaçırdığına şimdi inandım" demiş, "Bizi de kaçırdı!"

Gülersiniz, gülmezsiniz, Aziz Nesin örneğinden sonra, Onat Kutlar'ın biçemi de, aydıncadır sayın Refik Erduran; benim size ve Tiyatro ve Televizyon Yazarlarına yazıyla ulaştırdğım biçem de öyle; yazarlar yaşlanmaz, daha gençsiniz, bu biçemi bir an önce öğrenmenizde yarar var.

Tiyatro ve Televizyon Yazarları Derneğine ilettiğim ayrılma bildirgemde sıraladıklarım, dernek ve sizin, 24 Eylül '99 daki genel kurulda, tanığı olabildiğim ilişkilerinizin daha sonraki günlere ait bir deşifresiydi, her iki tarafta yarattığı telaşa bakarak, kimbilir bu ilişkinin derininde tanıklık edemediğim daha nice yanlar var dedirtiyor. Notlayarak, yazılı belge bırakarak yaşamayı ilke edindiğimden faksınız bu konuda da işe yaradı, 28 Ekim '91 deki kongreden sonra yazdığım Toplumsal Kurtuluş yazısını bulup yeniden okudum, şu sekiz yıl içersinde, örgütlü mücadeleye inanmak isteyen bir yazar olarak, benim eleştirilerim hâlâ ne yazık ki, birbirini tutuyor ve geçerli, sizlerin de bir meslek örgütünü kişiliksizleştirme konusundaki çabalarınız hâlâ ne yazık ki yerli yerinde ve tırmanarak sürmekte. İnsandan umudunu kesmeyen bir yazar olarak, başka tanıklıkları beklemekten başka çarem yok, çıkacaktır.

Biz sanat, tiyatro insanları birbirimizin yapıtlarını beğenmek zorunda değiliz ama, bir edebi kurulun başı, kişisel kin ve öfkesiyle herkesden daha fazla yenişmek zorundadır; faksınızda Fikret'le ilgili söylediklerniz yeni etiketiniz dolayısıyla, malesef kuruldaki diğer üyeleri de bağlar mahiyette. Önce "meslektaş ricalarını" kıramadığınız için gelip sonra da sizin döneminizde, sizin imzanızla yeni oyunlarım oynanmamalı deyişimi gerekçe gösterek, tiyatroya hizmet adına yerleştiğiniz edebi kurul başkanlığında çok büyük bir açık verdiğinizi söylemek zorundayım. Fikret adlı oyunum hakkındaki düşüncelerinizi, kurulun diğer üyelerine de danışarak yazdığınızı sanmıyorum ve bu da bana bu konuda onların fikirlerini de yazılı olarak istemek hakkı kazandırıyor.

Sizin verdiğiniz açık, mesleğimiz adına güzel bir başlangıca neden olabilir, kimbilir, bundan böyle, matbu kağıtlarda, oy birliğiyle uygun görülmemiştir hükmü yerine, karşılıklı bir tartışmaya gidilir, mesleğimiz, Türk tiyatrosu için asıl yararlı olan ve olacak da budur.

Orda, arkadaşlarınızın ricası ve benim oyunlarımın yolunu kesme adına oturduğunuzu düşünürken, böyle bir hayra vesile olacağınız hiç aklınıza gelir miydi? Çıkmadık canda umut olduğu önemli bir atasözümüzdür.

Başarı dileğiyle.

Bilgesu Erenus"

META TİYATRO

S. Günay AKARSU

30 Kasım 1982'de yitirdiğimiz arkadaşımız S. Günay Akarsu'yu güncelliğini hiç yitirmeyen bir yazısıyla anıyoruz.

İnsancıl

BATI'DA

Tiyatronun bütün dünyada bunalım geçirdiği, varlığının tartışıldığı bir dönemde yaşıyoruz. Bunun sonucu olarak da tiyatro kendini koruma çabasına düşmüş durumda. Çeşitli ülkelerde çeşitli atılımlar deneniyor, tiyatroyu yenileme araştırmaları sürdürülüyor. Bu akışın dışında kalamadığımızı düşünen kimi tiyatrocularımız bizde de tiyatronun başka ülkelere benzer bir bunalım içinde olduğunu ileri sürüyorlar. Yurdumuzda, yeni yeni gelişen televizyonun da seyirci sayısını azaltan başlıca etken olduğunu belirterek kendilerini temize çıkarmaya çalışıyorlar.

Oysa durum hiç de onların görmek ya da göstermek istedikleri gibi değil. Çok önemli bir başkalığı görmezden geliyor bu savlar: İleri kapitalist-emperyalist ülkelerin girdiği 3. ekonomik bunalım çağının altyapısal sallantıları elbette bütün sanat dünyalarını alt-üst edecektir. Sanatı bile meta olarak piyasaya süren bir düzende, daha ekonomik, yani daha ucuz emekle, daha az kapitali gerektiren bir oluşum içinde üretilen başka bir meta ortaya çıkartılırsa, eski meta pazardan çekilir. Sinema çıkınca, ya da televizyon yaygınlaşınca o ülkelerde tiyatronun sarsıntı geçirmesi kapitalist ekonomik yapının gereğidir. Tiyatro yaşamak için, ekonomik ve bir gereksinmeyi karşılayan meta olmak zorundadır. Kapitalizmin serbest rekabet döneminde tiyatro karşısına çıkan rakipleri, niteliğini değiştirmeksizin de altedebilmişti. Ama tekelci kapitalist dönemde, firmalar arası rekabete izin verilmemesi, tiyatro üreten firmaların örneğin film üreten, örneğin televizyon yayını üreten firmalarla rekabete girişmesini de önlemektedir. Tiyatronun yaşaması tek koşulla mümkündür. Tiyatro nitelik değiştirecek, eskisine oranla daha fazla, hatta bütünüyle emperyalizmin hizmetine girecek, onun vazgeçilmez bir öğesi durumuna düşmeyi kabul edecektir.

Ve tiyatro bu duruma düşmeyi kabul etmiştir. İşte o zaman diyelim bir Ionesco'nun biçimsel yeniliğinden yapay bir güç alarak, diyelim Beckette'in anlaşılmazlığından yararlanarak, diyelim bir Camus'nün, sırasında bir Sartre'ın adının arkasına saklanarak kendini yenilemiş pozuna girmiştir. Ve bütün bu patentler, Batı dünyasının büyük sanayi ve ticaret (bağımlı olarak da kültür) merkezlerinde vitrinlenmiş, tezgahlanmış, çok parlak ambalajlara süslendikten sonra hiç zaman yitirmeksizin geri bırakılmış ülkelere açık arttırma ile satılmıştır.

İşte bu yapı içinde, meta, hem de iyi iş yapan, verimli bir meta olduğunu kanıtlayan tiyatronun yaşamasına izin çıkmıştır. İşte bu yapı içinde tiyatro için yeni bir alım değeri, değişim değeri oluşmuştur.

BİZDE

Bizde ise... Bizim ekonomik yapımızın bu sözünü ettiğimiz ülkelerin ekonomik yapılarından çok farklı olduğunu düşünmek bile yeterlidir, tiyatro sorunlarımızın da çok farklı olduğunu anlamak için. Geri bırakılmış, yarı bağımlı ve kapitalist yoldan kalkınmaya çabalayan, devletçilik adı altında bir garip işletmeciliğin ekonomideki dar boğazları üstlenmeye zorlanmasıyla palazlanmak sevdasında olan kapital birikimcilerinin ülkesinde tiyatro, meta olmakla olmamak arasında kararlı bir dengeye ulaşamamıştır henüz. Belirli bir nitelik bile kazanamamıştır. Devlet tiyatrosu kavramının hükümet tiyatrosu olarak anlaşıldığı, yasallıkla yasa dışılığın gözleri önünde ters yüz edildiği... bir kargaşanın ortasında tiyatromuza bir meta değeri veren de vermeyen de birbirine karışmıştır.

PROFESYONELLER

Bir yanda, ödenekli tiyatrolarda **meta tiyatro** üretmeye çalışanlar, öte yanda da ancak meta üretirse yaşama olanağına kavuşacak olan, ama tiyatronun meta olma derecesine düşmesine bir türlü razı olamayan idealist özel tiyatrocular var. Bu yapısal çelişmelerini yenemeyeceklerini bile bile direniyorlar. Türkiye'nin bugünkü ekonomik yapısında ancak meta üreten özel girişim sahiplerine, o da belli bir sınırı aşmamak koşuluyla, yaşama olanağı

tanınır. Bir de meta üretmeye çabalayan, ama ekonomiden, ekonomi yasalarından habersiz oldukları için, giderek ekonomi ile sanatın ilişkisini yadsıdıkları için isteyip de **meta tiyatro** üretmeyi bir türlü beceremeyen özel tiyatro girişimcilerini unutmamak gerekli.

Bu sürecin kaçınılmaz üçlemesi. Yaşanan toplumsal devinim içinde güçler, saflar, belirdikçe yaşayacak olanla, ölecek olan daha kesin çizgilerle ayrılacak birbirinden. Tarihin akışına ters düşenler, neden olduğunu bile anlamadan başarısızlıktan başarısızlığa yuvarlanacaklar. Sorumluluğunu, görevini bilip, koşulları hesaba katmaksızın, gerçeklere karşı, gerçekleri değiştirmek amacıyla direnenler de aklanacak. Ve bir gün kazanacaklar mutlaka.

Ama şimdi ne olacak? Bu çelişmesini içinde taşıyan özel tiyatro ya da koşulları zorlayarak uğraşa katılmaya çalışan ödenekli tiyatro yöneticilerinin iyi niyetli çabalarıyla mı yetineceğiz? Meta olmaktan bütünüyle kurtulmuş bir tiyatronun tohumları bugünden atılamaz mı? Araştırması, denemeleri yapılamaz mı en azından?

AMATÖRLER

İşte burada, **meta tiyatro** üretmek zorunda olmayan amatörler çıkar karşımıza. Çünkü bu tiyatrolar, toplumu değiştirmeye, ileri götürmeye yönelik genel bir çaba içinde yer alırlar; toplumsal yapımızın sınırlarıyla bağımlı değildirler; tanımları gereği bağımlı olmamak üzere yola çıkarlar. Onun için de özel ve ödenekli tiyatrolarımızın yapısal çelişmelerinden uzaktırlar. Kitlelere açık tiyatro eylemlerinde güncel özlere uygun olan geçerli biçimleri **işçi sınıfından seyircileriyle** birlikte bulma yolundadırlar.

Kurularak, dağılarak, çalışarak, yeniden dağılıp yeniden kurularak varlığını sürdüren amatör tiyatro sayısının yalnız İstanbul'da zaman zaman 50'ye ulaştığını düşünmek bile bu alandaki potansiyeli anlamamıza yeter. Ne var ki bu potansiyelin de bütün devrimci birimler gibi dağınıklıktan kurtulması, örgütlenmesi gerekir. DAT-DER (Devrimci Amatör Tiyatrolar Derneği) vb. gibi kuruluşlarla bu olumlu adımda da atılmıştır.

Betül Çotuksöken

KAVRAMLARA FELSEFE İLE BAKMAK
(Felsefe-Araştırma)
Fiyatı: 3.000.000 TL.

İnsancıl Yayınları

BAHAR

Köknar hoş kokusunu buldu,
Havada reçine kokusu var;
Çayır-çimen yemyeşil oldu,
Ve kıvırcıklaştı yosunlar.

Mavi körfezler de soyundu,
Kayıklar yüzüyor nehirde;
Ekin tarlası başaklandı,
Sürü sesi var ötelerde...

Ve hava sessizlikle dolu,
Her şey tatlı tatlı soluyor!
Kalbin yen-dışı yaşamı bu,
Göğün huzuru içe doluyor.

1826
Fedor GLINKA (1786-1880)

Türkçesi:
Kanşaubiy Miziev/Ahmet Necdet

ÇAĞDAŞLIK-ÇAĞDIŞILIK

Server ACİM

Bin yılın bitmesine bir ay kaldı. Bir ay sonra yeni bin yılın ilk günlerini yaşamaya başlayacağız. Bitirmekte olduğumuz bin yılın sorgulaması Sanat alanında da yapılmaya başlandı.Çağdaşlık nedir? Çağdışılık nedir? sorusuna yeniden göz atmakta fayda olduğu düşüncesindeyim.

Çağdaş olmak...

Yaşadığın günde seninle birlikte üreten insanlarla aynı saatleri, aynı günü, aynı şehri, aynı sokakları paylaşmak... Yazarıyla, ressamıyla, heykeltraşıyla, besteciyle aynı zaman diliminde bulunmak... Bilerek ya da bilmeyerek yaşadığın ülkenin kültürel birikimini oluşturmak... Ülkeler arasındaki sınırların kalkmasıyla artık bir dünya yazarı, dünya bestecisi olmaya başladığınız hissetmek...

Çağdışı olmak...

Gelişen ve dönüşen bakış açılarını kavrayamamak... Çağın hız kazanan dinamiğini farkedememek... Yaptığınız işle ilgili öğretilere ait yeni metodlar ve yöntemlerin oluşmaya başladığını göremek... Yeni beğenilerin oluştuğunu kavrayamamak... Gözünüzü, kulağınızı, beyninizi *"yeni"* dedikleri herşeye kapamak-kabullenmeseniz bile- bu *"yeni"* dedikleri şeylerin gerçekten öyle olup olmadığını anlamaya çalışmamak...

Benim düşünceme göre iki tip insan türü var bu bağlamda.

Birincisi, temel prensibi insan için gerekli temel kavramların ve değerlerin korunması gerektiğine inanan, bununla birlikte, yaşadığı günün değişen değer anlayışlarını takip etmesine rağmen bunları kendi düşünce süzgecinden geçirip, ona göre değerlendiren -yani çağının değişimlerini göz ardı etmeyen çağdaş insan tipi.

İkincisi, öğrenme ilkesini belli bir tarihten sonra terketmiş, genç insanı ve gençlik kavramını kabul etmeyen, artık devrini tamamlamış öğretilerle ve anlayışlarla yaşayan insan tipi.

Birinci tip insanı Çağdaş; ikinci tip insanı bu tanımlamalar ışığında Çağdışı olarak rahatlıkla adlandırabiliriz. Bu genel tanımlamalardan sonra konuyu müzik bazında ele aldığımızda görünen durum şudur:

A) Çağdaş müzikçi tipi (müzikçi teriminden anlatmaya çalıştığım şey, bu müzikçi piyanist, kemancı, besteci, gitarcı vb... müziğin iç dallarından birini seçmiş ve bu yönde eğitimini tamamlamış yahut tamamlamak üzere olan kişidir), aldığı eğitimin sonunda öğrenmesi gereken herşeyin bittiğine inanmayan, mesleğinde gelişmenin baş kuralının sürekli araştırmak, okumak, incelemek, mümkünse yurtdışına gidip bilgisini, görgüsünü arttırmak ve yeni bakış açıları kazanmak olduğuna inanan kişidir.

B) Çağdışı müzikçi tipi ise, yukarıdaki paragraftaki özelliklerin hiçbirine sahip olmayan, yeniye ve yeniliğe kapalı öğrenmeyi durdurmuş, yerinde sayan kişidir. Bu kişinin gelişmek gibi bir endişesi yoktur. Statükocudur, pozisyonunu değiştirmeyi hiç düşünmez, minicik beyniyle, minik hesaplar peşinde koşturan, mini minnacık bir dünyası olan küçük insanlardan biridir.

Mozart'ın, Beethoven'in ve daha pek çok Klasik Batı Müziği bestecisinin neden 2000 yılına bu kadar yaklaşmamıza rağmen hâlâ eserlerinin çalındığını, J.S. Bach'ın neden gündemden düşmeyen ve asla düşmeyecek bestecilerden biri olduğunu bir düşünün. Bu ve bunun gibi binlerce bestecinin yüzyıllar gerisinden günümüze kadar gelmelerinin sebebi sizce ne olabilir? Bu bestecilerden hiçbiri herhangi bir magazin programına konuk olmamıştı, hiçbirisi Çarkıfelek programını sunmuyordu.

Müzik Tarihi kitaplarına girmiş tüm bestecileri yaşadıkları çağın sosyo-kültürel, ekonomik ve toplumsal pozisyonlarına bakarak değerlendirmemiz gerekir. Önemli bestecilerin herbiri, yaşadıkları çağın müzik alışkanlıklarına karşı yeni şeyler yaptıkları için sivrilmişlerdir.

Artık yurtdışına gitmeden de oturduğunuz yerden pekçok bilgiye ve habere ulaşabiliyorsunuz. İnternet denilen mucize sistemi doğru kullandığınız takdirde dünyadaki sanat olaylarını da takip etmeniz de mümkün.

Çağın gelişen hız anlayışına karşın, değişmeyen ve kolay kolay da değişmeyecek temel değerler var. Herşeyden önemlisi insan olmanın önemi insanlık kavramının ne kadar önemli bir kavram olduğu asla gözardı edilmemelidir. Bir sanatçı, neden şiir yazar?.. neden beste yapar?.. neden heykel yontar?.. çok mu para kazanacaktır?.. HAYIR...

DÜŞ GÖRDÜM

Düş gördüm
Bir kanadı mavi
Bir kanadı kırmızı

Bir kuş gördüm
Dalda değil
Dağda
Yer de gördüm
Uçarken
İki ayağı havada
Değil
Fabrikada
Tarlada
Sokakta bağda
Gördüm
Bir çocuğun elinde
Üst üste hamle yaparken
Çırpınırken ve
"peşimden gel" der gibi
Dururken gördüm
Kaçmadı/kaçamadı
Beni çocuktan
Çocuğa kendinden
Bir parça sandı
Son hamlede uçtu
Konduğu yeri gördüm
Nasıl uçtuğunu
Nereden geldiğini
Gördüm

Mavi kırmızı
Zihnime yansırken
Kuş görünmüyordu gayri
Ya da gözüm görmüyordu

Şimdi
Ne bir vuruşta
Geceği yaralayan
Karacalı saplı kılıcın
Ne de kelebek göğüslü sazın
Tınısıydı duyduklarım

Zira kuşun boşluğa yaydığı
Ölüme küsmüş nefesti
İnsan tenine teğet geçen
Geçerken diliyle
Toprağı döğen
Kendini kusan
Kendini gagasıyla ören
Düşünce sistemini
Gagasıyla besleyen
Bir kuştu

Dengesini zerafetini
İnsana armağan ediyor
Dengesini yitirendi
Özgürlüktü
Kuşun kanadı giranit
Kuş kendini bekliyordu.

Mehmet AKKAYA

O zaman NİYE üretir insan... BUNU İYİ DÜŞÜNÜN!

Üreten bu insanlara kimse hadi üret dememiştir. O insan bir dürtü ile birşey üretmek için içinde derin bir istek duymaya başlamıştır. Bu isteği öylesine kuvvetli bir enerjiye dönüşmüştür ki, seçtiği dalda eğitimini almak için her türlü zorluğa kendini baştan hazırlamıştır. Üreten insanın öğrenimi asla bitmez. Okul biter ama öğrenme bitmez. Ölene kadar öğrenmeye devam eder. Amacı dünyaya kendisinden geriye bir iz bırakmaktır. Hangi çağda yaşarsa yaşasın, üreten sanatçı çağının ilerisinde oluşmuştur. Yaşadığı uygarlığı ve çağı ileri götürmeye çalışır ürettikleriyle. Üretenlerin ve tüketenlerin her çağda var olduğunu düşünürsek, o kendini üreten tarafa yerleştirmiştir. Zorluklara göğüs gerer, çünkü işini sever. İşini sevdiği için parasızlığa, anlaşılmamaya karşı manevi olarak dimdik ayakta durması gerektiğini bilmektedir.

Çağın gelişen teknolojisine karşın insanoğlu, üretmeye devam etmelidir.

OSMANLI'DA EĞLENCENİN TOPLUMSAL İŞLEVLERİ (I)

İKTİDARIN EĞLENCESİ, EĞLENCENİN İKTİDARI

Oktay ÇELİK

Giriş

Dışımızdaki gerçekliğin tam olarak kavranabilmesi, ancak, maddi koşulların tam olarak kavranabilmesi ile olanaklıdır. Maddi koşulların hesaba katılmadığı her çözümleme süreci, kaçınılmaz olarak referanslarını bu dünyanın dışında arayacaktır. Tarihsel gelişim ve dönüşümün bu tek yanlı ve anti-diyalektik kavranışı bizi, tarihsel ve güncel olayları; ekonomik, toplumsal, siyasal ve kültürel yapının karşılıklı etkileşiminin bir sonucu olarak çözümlemek olanağından uzaklaştırdığı ölçüde, bir başka şeye, hayatın metafizik ve/veya kaba materyalist kavranışına yaklaştıracaktır. Bütün bu algılama ve çözümleme sürecindeki en tehlikeli yan, bu referans ve yöntemin, "yeni ve başka bir hayat" tasavvurumuza vurduğu darbede ve açtığı derin yarada gizlidir. Çünkü geçmişi ve bugünü algılama ve açıklama yöntemi, aynı zamanda "yarını kurma" yöntemidir.

Hayatın açıklanmasında -tarihte ve bugün- en çok rağbet gören ve kullanılan kaynaklar, dinsel öğreti ve efsanelere dayananlardır. Kendisi de insanlık tarihinin bir parçası olan din, insanın yarattığı ve kendi hayatı üzerinde en büyük acıların yaşanmasına neden olan; ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel ve psikolojik bütünselliğe sahip bir üst yapı kurumdur. Üzerinde durulması gereken iki nokta var. Birinci nokta; dinsel öğreti ve inanşıların asla ve sadece bir inanç sisteminin uygulanması olmayıp, bütün bir toplumsal yapıyı düzenlemeye dönük bir işlev yüklenmesi ve ikinci olarak -daima- siyasal bir içeriğe sahip olması ve egemenler tarafından, güçlü bir yönetim aracı olarak kullanılmasıdır. Tarihte din; ne zaman, toplumsal-siyasal dönüşümün bir aracı olarak görünmüşse, bir sonraki evrede, daha güçlü bir şekilde, iktidar mekanizmasının içinde yer almıştır. Dolayısıyla tarih içinde bize din savaşları gibi görünen ya da sunulan her olay, kaynağı hiçte öteki dünyayla ilgili olmayan somut olgulara dayanır. Farklı çıkarlara sahip güçler arasındaki bu çatışmalarda din, yok edilmek istenen değil, tam tersine, sahip olunmak istenen toplumsal-siyasal bir kurumdur.

Din ve Eğlence

Dinin, gündelik hayat üzerinde egemenlik kurma çabası, bu nedenle, aslında iktidarların egemenlik kurma arayışlarının bir yansımasından başka bir şey değildir. Örneğin Bizans İstanbul'unda, gündelik hayatın en popüler alanlarından birisinin hamamlar olduğu ve II. yüzyıldan VII. yüzyıla kadar birer sosyal ve siyasal tartışma mekanı olarak ön plana çıkan hamamlara karşı en büyük tepkinin de yine dönemin dini otoriteleri tarafından getirildiği kaydediliyor. Bu dini eleştirilerin nedenleri konusunda birçok şey söylenebilir ama bu mekanların ortaya çıkardığı, gündelik hayatın renklerinden hareket edersek, sorunun -en azından- sadece bir papazın kişisel yargılarıyla ya da dinsel inançlarla sınırlı olmadığını söyleyebiliriz. Kuşkusuz her dönemde kimi uygulayıcılar "görevlerine" daha düşkün olabilmektedir...

Buradaki önemli nokta hamamın, Bizans İstanbul'unda, dışa dönük yaşam tarzının bir ifadesi olması; hamam önemli bir toplumsal işlev üstlenirken, diğer bir toplumsal işlev yüklenici olan kiliseye, insanların, rutin ayinler için bile, artık gitmek istememeleri ve bunun bir sonucu olarak -belki- kilisenin toplumsal ve siyasal rolünün azalmasıdır. Çünkü din; insanların, dünya nimetlerinden yararlanmasının aracı olan hamamların aksine, nimetin öteki yerde olduğu önermesiyle hareket eder. Bu hareket tarzı çok basit ve masumane görünmesine rağmen insanların, dünyevi nedenlerle çektikleri bütün acıların çözümü için suskunluğu ve bu acı ve mutsuzlukların nihai çözüm yeri olarak da öteki yeri göstermesinden dolayı inanılmaz etkin bir iktidar aracıdır. Bu nedenle Bizans İstanbul'unda hamamlar, ne sadece bir sefa ve eğlence mekanıdır, ne de dini otoriteler sadece uhrevi nedenlerle bu mekanlara, dolayısıyla bu yaşam tarzan eleştirel bir tutum almaktadır. Dolayısıyla sorun bir kez daha yüzeyde göründüğünden çok daha farklı ve daha derinde...

Bizans İstanbul'undaki "bu hamam eksenli yaşantı, şehre bol miktarda su temin edilebildiği müd-

detçe süregelmiştir. Ancak Istranca'dan su taşıyan Valens kemerinin 626'da Avar akınları sırasında tahrip edilmesi ve 768 yılına kadar onarılamaması nedeniyle kentin su kaynaklarında şiddetli bir azalma olduğu görülür. Böylelikle hamamlar birer birer terk edilmeye yüz tutmuş, bir kısmı başka amaçlarla kullanılan yapılar haline dönüşmüş, kısacası yukarıda sözünü ettiğimiz yaşam tarzı sona ermiştir." (1) açıklaması neden-sonuç ilişkisi içinde kuşkusuz bir gerçekliği ifade etmektedir. "Hamamların Bizans sosyal yaşamının bir parçası olma özelliğini kaybetmeleri... kentin su gereksinimiyle yakından ilişkili bir olaydır." (2) Ama bu gerçekliğin sadece bir yanıdır. Kent suyunun gündelik yaşam üzerindeki bu etkisi, su kaynaklarının 768 yılında onarılmasından sonra yeniden oluşmamıştır, neden? Dolayısıyla suyun bol olduğu dönemde gündelik yaşama bu doğrudan etkisini, bizzat, Bizans'ın o dönemki toplumsal, siyasal ve kültürel yapısıyla ilişkilendirerek çözümlemek gerekir. Suyun iki ayrı dönemde iki ayrı işlev üstlenmiş olması bu durumun en önemli kanıtıdır.

Toplumsal gelişim ve dönüşüm süreçlerinin, "sudan öte" bir anlamı olmasının diğer bir kanıtı ise VII. yüzyıldan sonra, kilisenin, toplumsal hayat üzerindeki artan etkisidir. Kilisenin toplumsal hayat üzerindeki egemenliğinin artmasına koşut olarak, Bizans İstanbul'unda "dışa dönüklük olgusunun" ortadan kalkması, sadece hamam sefalarının bitmesiyle sınırlı kalmamış, genel olarak eğlence hayatı da bitmiştir. Kilisenin ilk hedef olarak eğlenceyi hedef alması, anlamlıdır. Bunun nedeni, yüklendiği şilevler ne olursa olsun, eğlencenin, her açıdan bu dünyaya ait bir yaşantı öneriyor olmasına rağmen dinin (ki her şeyiyle bu dünyaya aittir), öbür dünyayı öne çıkarmasıdır. Tiyatroların din egemenliğinde mezbahaya dönüştürülmesi, bu nedenle şaşırtıcı değildir: "V. yüzyılda çoğunluğu pantomim ve mim gösterilerinin sahnelendiği en az dört ila yedi tiyatroya sahip olan kentte, Bizans kilisesinin bu tür gösterilere karşı geliştirdiği çeşitli engel ve yasaklamalar neticesinde, VII. yüzyılın sonlarına doğru tiyatrolardan hiçbir iz kalmadığı görülür. Kynegion isimli amfiteatr binası ise VIII. yüzyılda hâlâ ayakta durmakla birlikte, artık mahkumların idam edildiği bir yer olarak kullanılmaktaydı." (3)

İktidarın Eğlencesi

Tarihin her döneminde, iktidar sahiplerinin, egemenliklerini sürdürebilmek için değişik yol ve yöntemler kullandıklarını biliyoruz. Bilinen en eski ve en etkili yöntemlerden birisi de, karşıtlarını kendi silahları ile vurmaktır. Bizans İmparatorluğu'nda olduğu gibi, Osmanlı İmparatorluğu'nda da, iktidar sahibi yöneticilerin, düzenledikleri çeşitli eğlence ve gösterilerle, tebaalarının huzurlarına çıkmaları ya da imparatorluğun değişik yerlerinde bu eğlence ve gösterilere icazet vermeleri bu nedenledir. İktidar sahibi her yönetici, halkın sadece öbür dünya ile yetinmeyeceğini bilir. Halkın, hayattan zevk almak, paylaşmak, kendini göstermek için değişik eğlencelere yönelmesi kaçınılmazdır. Bu yönelme ihtiyacını iktidarlar, kendi çıkarlarına uygun olarak yönlendirmek isterler; bu istek, eğlencenin toplumsallaştırma işlevinden kaynaklanır.

Toplumsallaştırma süreci; aşırı uçların törpülendiği, çoğunluğun homojen bir karakter kazandığı ve kişisel enerjilerin deşarj edilerek, kitlesel patlamalara yol açacak bir nitelik almasının engellendiği bir bütün olarak tanımlanabilir. Eğlence, her bireyi, yaşadığı toplumun ortak paydası altında birleştirme amacını taşır. Bu ortak payda, -farklılık gibi görünen ama gerçekte önemsiz olan yanları özgür bırakıp-; iktidarın, iktidarına yönelik tehdit oluşturabilecek tüm ideolojik, teorik ve politik değer ve fikirlere karşı oluşturulmuş bir bütünü temsil eder. Bu andan itibaren eğlence, iktidarın eğlencesi olarak yeni bir ideolojik-politik içerik kazanır.

Zıtların Birliği

Hükümdarın halkına, halkın da hükümdarına yakın olması ve bu yolla büyük ve ulaşılmaz olanla, sıradan olanın aynı ortam içinde ortak bir amaç için bir araya gelmesi, iktidar eğlencelerinin temel görüngülerinden biridir. Eğlencenin düzenlenme şekli, seyir düzeni var olan toplumsal eşitsizliğin bir tezahürü şeklindedir: "Şenliğe katılan bazı arabalardaki sahnelere bakıldığında dükkân ve atölyelerdeki hiyerarşik yapı çok iyi görülmekte, ustalar çok daha zengin giysileriyle kalfa ve çıraklardan hemen ayrılmaktadır. Bu hiyerarşinin korunmasına gelince, görevli memurlarla loncalı ustalar arasında bu konuda herhalde bir çıkar birliği oluşmuş olmalıdır; alaylarda canlandırılan sahneler de bu uzlaşmanın ifade bulduğu izlenmektedir. Bazı alaylara esnaf ve zanaatkârlardan başka devletin çeşitli katlarından ulema da katılırdı. Bu durumda alay, yüksek devlet görevlileri tarafından yönlendirilen Osmanlı toplumunun bütününün canlandırıldığı bir gösteri haline dönüşmüş olurdu." (4)

Osmanlı eğlencelerinin bu genel görünümü, bize, iktidarın, kitle eğlencelerine neden bu kadar önem verdiğini de gösteriyor. Osmanlı eğlenceleri ve genel olarak iktidar eğlenceleri, toplumsal rol ve konumların öğrenildiği bir toplumsal etkileşim okulu vazifesi yüklenmektedir. Bu nedenle, eğlencelerde kullanılan simgeler, renkler, kıyafetler... egemen yönetim anlayışını pekiştiren araçlardır.

Bu iktidar eğlenceleri teorik olarak "herkese" açık olmakla birlikte, belirli merkezlerde ve sınırlı bir alanda yapılması nedeniyle, sadece toplumsal statüleri uygun olanlara açıktır. Bizans İstanbul'unda, "Hipodrom'un en belli başlı özelliği, gerek yarışlar, gerek bazı tören ve gösteriler vesilesiyle, kent halkının imparatorlarıyla yüz yüze gelebildikleri, istek ve şikayetlerini veya siyasi tutumlarını imparatora direkt olarak aktarabildikleri tek yer olmasıydı." (5) Aynı şekilde, "Osmanlı İmparatorluğu döneminde çeşitli vesilelerle yapılan şenlikler, her zaman için halka ve isteyen herkese açık olduğu için, Rönesans Avrupa'sında olduğu gibi yalnızca saray duvarları içinde kalmamış, halkın büyük çaptaki katkısıyla ortaya çıkarılmıştır." (6) Bu iki farklı döneme ve topluma ait örnek, iktidar eğlencelerinin içerik olarak çok da farklı olmadıklarını göstermektedir. İmparatorla yüz yüze gelebilme, istek ve şikayetini ve hatta siyasi tutumunu bildirme fiilini ne kadar az sayıda insanın "becerebileceği" çok açık. Burada halk genellemesini, herkes olarak anlamak için de bir neden yok. Diğer yandan eğlence ve gösterilerin, imparatorun görülebildiği "tek yer" olması, katılımcıların bu özel günlere çok büyük bir önem vermesine neden olmaktadır. Özel günler için özel hazırlıkların yapılması ise ancak varlıklıların, sosyal ve siyasal nüfuz sahibi grupların yapabileceği bir girişim olabilir.

Eğlencede Özne ve Nesne

Osmanlı İmparatorluğu'nda şenliklerin değişik gerekçeleri, amaçları, anlamları vardır. Halkın, en geniş şekilde kutladığı eğlencelerin başında bayram eğlenceleri gelir. Bunların dışında, "bir şehzadenin ya da sultanın doğumu, sünnet ve evlenme düğünleri, ordunun sefere çıkması, bir savaşın zaferle sonuçlanması, bir yenilginin unutturulması ya da herhangi bir ülkeye gözdağı verilmesi dolayısıyla" (7) eğlenceler düzenlenir. Osmanlı İmparatorluğu'nda yapılan bu eğlenceler, iktidar eğlencelerinin resmi niteliğinin de bir resmini sunmaktadır. İktidarın, eğlence düzenlemesinde iki temel neden görünüyor. Bir; imparatorluk ailesi, iki; ordu, savaş, dış ilişkiler.

İktidar şenlikleri, resmi olanı kutsama ve tekrar ve tekrar onaylatma içeriğiyle toplumsal motivasyon ve sosyalizasyon işlevlerini gerçekleştirir. Halk bu eğlenceler kanalıyla imparatora ve imparatorluğa olan sadakat ve sevgilerini belirtir. Eğlencenin öznesi iktidar, nesnesi ise halktır. Eğlencede bir araya gelen kalabalık ne kadar yiyip-içip eğlense de orada bulunma gerekçesi, örneğin padişahın çocuğunun sünnet olmasıdır. Bu nedenle yediği her lokma, içtiği her yudum aslında kendi bağımlılığının bir göstergesidir. Çünkü eğlence halk için değil, imparatorluk için yapılmaktadır.

Gündelik Hayatın Bir Yansıması Olarak Osmanlı'da Eğlence

Osmanlı İmparatorluğu'nda eğlenceler; kural, gelenek, töre, alışkanlık, anlayış gibi başlıklar altında sıralanabilecek bir kurguyla harmanlanarak düzenlenir; bu nedenle iktidarın eğlencesi, var olanın pekiştirilmesidir. "Osmanlı şenliklerini izlemiş Avrupalı aristokratların ya da yüksek burjuvaların hepsi, halkın davranışlarındaki düzen ve disiplini övmüştür." (8) Halk iktidar karşısında bireydir, iktidar bireyin karşısında imparatorluk. Bu eşitsiz durum, eğlenceye katılan halkı bir onay mekanizmasının parçası haline getirir. İktidar eğlencesindeki abartı, halkın üzerine, var olan toplumsal ve siyasal yapının içselleştirilmiş baskısı olarak yansır. Gösterilerdeki ana tema, oyunlar, danslar, yarışmalar resmi olanın içselleştirilmesini sağlarken, resmi olmayana yaşam alanı kalmaz ve eğlenceler ne kadar uzun sürerse, iktidarın gücü o derece yoğunlaşır. "Törenleriyle, kurallarıyla, saygı töreleri ve anlayışıyla, programı, gösterişi ve parlaklığıyla, ziyafetleri, armağanlarıyla... halk bu şenliklere yalnızca seyretmek için gelmiyordu; esnaf meslek alanlarıyla ilgili çalışmalarını, yeteneklerini sergilerken şenliğin havasına uygun oyunlar çıkarıyor, yeniçeriler ve sihapiler hüner gösteriyorlar, tersane çavuşları, 'çıplaklar' bu hünerlere katılıyorlardı." (9)

Osmanlı İmparatorluğu'nda yapılan eğlenceler çok uzun günlere yayılmaktaydı. Eğlencenin yapılacağı yerde büyük hazırlıklar yapılır, yiyecek, içecek gibi tüketim maddelerinin bolluğu ve çeşitliliğinin yanı sıra padişah ve yardımcıları içinde görkemli yapılar hazırlanırdı. Bu hazırlıklar imparatorluğun gücünü ve zenginliğini göstermek, düşmanlara gözdağı, dostlara güven vermek amacını taşırdı. Osman Gazi döneminden başlayarak bütün padişahlar döneminde büyük ya da küçük gerçekleştirilen bu eğlencelerde temel yapı değişmemiştir.

Örneğin, Kanuni Sultan Süleyman'ın, doğum ve sünnet için düzenlediği şenlik, bu abartı ve güç gösterilerinden birisidir: "1525 yılında şehzâde Mustafa'nın doğumuyla bir hafta süren küçük bir şenlikten sonra, Kanuni dönemindeki en büyük şenlik 1530 yılında yapılmıştır. Kanuni'nin şehzâdeleri Mustafa, Mehmet ve Selim'in sünnet düğünleri dolayısıyla 19 Haziran 1530'da başlayan ve üç hafta süren şenlikte çeşitli geçit törenlerini ve gösterileri seyretmesi için padişaha, At Meydanı'nda Mehterhâne-i Hümayûn'da güzel bir köşk hazırlanmıştır. Vezirler ve devlet büyükleri için de yüksek otağlar, seraserden ve başka süslü kumaşlardan

çardaklar kurulmuştur. İlk on yedi gün padişah, el öptürüp üst rütbelerden alt rütbelere kadar tebrikleri ve armağanları kabul etmiş... Şehzâdeler şenliğin 18. günü sünnet edilmişler ve padişah seyirlik oyunları 20 gün seyretmeye başlamıştır." (10) Yine aynı şekilde, "Fatih Sultan Mehmed'in Dulkadiroğullarından Sitti Hatun'la evlenmesi dolayısıyla yapılan düğün töreni (1449) üç aydan daha fazla sürmüştür." (11)

Bu kurgu içinde özne, tartışmasız bir şekilde imparator ve ailesidir. Eğlencenin düzenlenme nedeni, düzenlenme şekli, hazırlıklar, hep bu yönde yapılmıştır. İktidarın eğlencesine davetli olan halk ayağını sürüyerek gelir, imparator kendi gücünün ve zenginliğinin bir göstergesi olarak her şeyin musluğunu açar, bu nedenle; "her birinden, her şeyden, insanların hep birlikte tüketebileceğinden çok daha fazlası bulunur ve bunları tüketebilmek için giderek daha çok insan kitleye akar. Bu insanların pay alabileceği bir şey olduğu sürece, şölen hiç bitmeyecekmiş gibi görünür... Hiçbir şey ve hiç kimse onları tehdit etmez, kaçacak bir şey de yoktur; bir süre için hayat ve haz güvenlik altına alınmıştır. Çoğu yasaklama ve kısıtlama geçici olarak kaldırılmıştır... Birey için bu ortam, deşarj değil gevşeme atmosferidir. İnsanların uğraşıp varmak isteyecekleri ortak bir hedef yoktur. Hedef şölenin ta *kendisidir* ve onlar oradadır. Yoğunluk son derece büyüktür, ama eşitlik büyük oranda yalnızca müsamaha eşitliğinden ibarettir." (12)

İktidar eğlencelerinin, iktidarın diğer uygulama ve politikalarından daha farklı bir niteliğe sahip olması düşünülemez. İmparatorluğun temel politik önermeleri, ekonomik ve siyasal hayatı belirlediği gibi gündelik hayatı da belirlemektedir. Şenliklerin uygulanma gerekçeleri gibi, uygulanma yöntemleri de temel ideolojik-politik programın bir uzantısıdır. Osmanlı'da gündelik hayat ne kadar demokratik ve ne kadar eşitse, eğlencelerde o kadar demokratik ve eşittir. İki ayrı alanda, iki ayrı politikanın olması düşünülemez: "Evliya Çelebi'nin anlattığına göre lonca gruplarının çoğunun başında sarayda görevli biri bulunurdu ve bu kişi aynı zamanda o lonca esnafının ürettiği mallarla sarayın ya da ordunun gereksinimini karşılamakla sorumluydu... Bu uygulamada, Osmanlı merkezi yönetiminin, İstanbul'daki askerlerle bağları olması nedeniyle potansiyel tehlike gözüyle baktığı, ekonomik açıdan pek kâr etmeyen esnafı, devlet yapısına katma çabası izlenmektedir." (13)

1. NECİPOĞLU, Nevra, "Bizans İstanbul'unda Gündelik Hayat", *Gündelik Hayatın Renkleri*, Yayıma Hazırlayan: Mustafa Armağan, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 1997, c.3, s.61.

2. a.g.e., s.61.

3. a.g.e., s.61

4. FAROQHI, Suraiya; Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam -Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla-, çev. Elif Kılıç, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998, s.189.

5. a.g.e., s.61.

6. NUTKU, Özdemir, "Eski Şenlikler", *Gündelik Hayatın Renkleri*, Yayıma Hazırlayan: Mustafa Armağan, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 1997, c.3, s.97.

7. a.g.e., s.97.

8. FAROQHI, Suraiya; Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam -Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla- çev. Elif Kılıç, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998, s.194.

9. NUTKU, Özdemir, "Eski Şenlikler", *Gündelik Hayatın Renkleri*, Yayıma Hazırlayan: Mustafa Armağan, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 1997, c.3, s.97.

10. a.g.e., s.105-106.

11. FAROQHI, Suraiya; Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam -Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla- çev. Elif Kılıç, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998, s.185.

12. CANETTI, Elias, Kitle ve İktidar, çev. Gülşat Aygen, Ayrıntı Yayınları, 1998, s.61-62.

13. FAROQHI, Suraiya; Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam -Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla- çev. Elif Kılıç, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998, s.

YOL DÜŞLERİ

imge
kızgın su gibi
dökülür siyaha
sim olur

düşle dolar örgülerimiz
incelir eylem
isim olur

polenler düşer kum saatinden
acımız düşer
zaman damıtılmaz

zehir zıkkım kuvvetide
saliseler açar
ucu öpülmüş
sayıların etinde

Nevruz UĞUR

MÜZİK ÜZERİNE

Ekrem ATAER

İnsanlık tarihi içinde müzik üzerine, birçok şey yazılıp çizilmiştir. Tarifini yapmak, müziğin nasıl bir alan olduğunu anlatmak ise bir türlü tam anlamıyla ifade edilememiştir. Onu diğer sanat dallarından ayıran temel özellik, üretileni ne elle tutabilmeniz, ne de gözle görebilmenizdir. Yalnızca nota sistemleri ile müziğe bir oranda yaklaşmanız mümkündür, ama ona dokunmak (!) için gereken teknik ve yöntem şu an için mümkün değildir. Onun için müziğin tarifi, yalnızca aysbergin görünen kısmı ile sınırlı kalmıştır. Bırakın müziğin tarifini, çıkarılan bir tek sesin tarifini yapmaya çalışın, frekans hesaplamalarının dışında pek fazla yol alamazsınız. Kısacası bir müzik yapıtının havada kaybolan seslerini yakalayıp, "işte bu" demeniz olanaksızdır. Onun için tüm tanımlamalar yaklaşık değer taşır. İşiniz sestir çünkü ve duygularınızdır, birikiminizdir, dünyaya baktığınız noktadır. Onun için müziğin tarifi tüm bu birikimlere ve yaşam içinde durduğumuz yere göre değişir. Sizlere bu ay müzik üzerine söylenen sözleri derledim ve onları paylaşmak istiyorum...

● Müzik altımızdaki cennetir

Addison

● Müzik de din gibidir, kendinden geçmemek şartı ile çok iyidir.

André Maurois

● Kadınların çoğu, başlarından savdıkları erkeklerin ağlamalarından daha tatlı bir müzik bilmezler.

André Maurois

● Müzik kalbin dili, aşkın dili, Tanrı'nın dilidir.

Brachvogel

● Müzik, ruhu günlük hayatın tozlarından temizler.

B. Auverbach

● Bir ulusun yeni değişikliğinde ölçü, musikide değişikliği alabilmesi, kavrayabilmesidir.

Atatürk

● Ney'in biricik sırrı hasrettir.

Ahmet Hamdi Tanpınar

● Eski musikimiz insan sesinin doğal işaretiyle konuşur.

Ahmet Hamdi Tanpınar

● Piyano çalmak devlet yönetmekten daha zordur. Fildişi tuşları coşturmak, insanları coşturmaktan daha zordur.

Pederevski

● Katışıksız müzik, yaratıcı bir tazeliği büyük ölçüde gerektirir.

Stefan Zweig

● En tatlı şarkılar en acı duyguları dile getirenlerdir.

Shalley

● Müzik meleklerin dilidir.

Thomas Carlyle

● Müzik bana kendimi, gerçek durumumu, herşeyi unutturur.

Tolstoy

● Müzik bana bende olmayan bir kudret verir.

Tolstoy

● Müzik sonu olmayan bir uyanış, bir uyanıklık getirir.

Tolstoy

● Hiçbir biçim, hiçbir kelime kalbin derinliklerini ve özelliklerini müzik kadar anlatamaz.

Vischer

● Müzik, gökle yer arasındaki her yaratığı hiç kimsenin düşünemeyeceği bir güçle sarsar.

William Shakespeare

● Hayatını kazanmak için boru çalan bir dilencinin, kendi zevki için keman çalmasına hayret etmemelidir.

William Shakespeare

● Şarkılar az çok birbirlerine benzerler.

Ziya Gökalp

● Müzik her türlü bilim ve felsefenin üstünde bir ilham ateşidir.

Beethoven

● Müzik tanrısal sanattır.

Beethoven

● Müzik, içinde ruhun yaşadığı düşündüğü, yarattığı elektrikli alandır.

Bettine Brentano

● İnsan şarkı söylemekle acılarını dağıtır.

Cervantes

● Müzik her dinleyene başka bir şey ifade eder.

Contance Heaven

● Bir ülkenin ahlak bakımından nasıl yönetildiğini anlamak isterseniz, o ülkenin müziğini inceleyiniz.

Confucius

● Müzik çok kez beni bir deniz gibi alır ve solgun yıldızıma doğru götürür.

Charles Boudelaire

● Kulağın zinası musikidir, zira kalpte nifak doğurur.

Hz. Muhammed (Hadis)
Ebu Davud'un aktarımına göre

● Yeniden dünyaya gelsem haftanın bir gününü müzik dinlemeye ayırırdım.

Darwin

● Müziği gençliğinde öğrenen, felsefeyi daha iyi anlar.

Eflatun

● Müziğin amacı heyecandır.

George Sand

● Hiçbir sanat insan kalbinde müzik kadar yüce bir duygu uyandıramaz.

George Sand

● Cehennem amatör müzikçilerle doludur.

George Bernard Shaw

● Başını elleri arasına alıp da dinlenecek müziği sevmem.

Jean Coeteau

● Müzik göze görünmeyen bir dans, dans da sessiz bir müziktir.

Jane Austen

● Müzik insanlığın uluslararası dilidir.

Longfellow

● Değerli müzik nadiren işitilir.

La Bu Ve

● Müzik bana göre gürültüdür.

Napoleon

● Müzik sanatını bilen bir kimse soylu ruhlu bir insandır, o her iyi şeyi yapabilir.

Luther

● Mimari donmuş bir müzik, Müzik ise erimiş bir mimaridir.

Goethe

UZAK ÜLKEM

Gözlerin
uzak ülkem

tek söz çıkmadı ağzından
ne varsa düşlerimde
gözlerin söyledi

gözlerin
uzak ülkem

yokluğu
yoksulluğum

BİR SİYAH KARANFİL

Dudaklarınla dudaklarım arasına
bir siyah karanfil girdi

bir siyah karanfil
gözlerimle gözlerin arasında

bir siyah karanfil
neşesini yitirmiş
yakıcı alev

bir siyah karanfil
aramızda duruyor

Berrin TAŞ

BİR KURS ALIR MIYDINIZ?

Mehmet ESATOĞLU

İstanbul'un birçok semtinde duvarlarda karşımıza çıkan ilanlar var. Genellikle derme çatma, elle yazılmış, ya da bilgisayar çıktısından çoğaltılarak duvarlara hafif eğrice asılmış bu kağıtlar düzenlenecek bir kursu duyuruyor.

Okumadığı, araştırmadığı, bilgiden bucak bucak kaçtığı söylenen bir ulusun evlatları için kurslar düzenleniyor; İstanbul'un hatta ülkenin dört bir yanında.

Üniversiteye giriş ve yabancı dil, bilgisayar öğrenimi çin zorunluluk sonucu giden bir kesimin dışında onbinlerce kişi değişik konularda açılmış kurslara gidiyor.

Kurslar genelde çeşitleri kentlerin, semtlerin yapısına göre değişiyor. Anadolu kentlerinde ve büyük kentlerin varoşlarında yaygın bir biçimde halk müziği ve halk dansları üzerine, kent merkezlerinde ise tiyatro, plastik sanatlar, mankenlik, dans, batılı enstrümanların öğrenimi kursları karşımıza çıkıyor.

Son yıllarda bu kurslara bir de edebiyat, felsefe, diksiyon, radyo-tv spikerliği, ekonomi ve politika gibi yeni konular eklendi.

Bu kurslara katılanlara yakından baktığımızda büyük çoğunluğunu çalışanların oluşturduğunu geri kalanında da öğrenciler olduğunu görüyoruz.

Genelde bağımsız bir kurs alanında ya da kültür merkezi bünyesinde gerçekleşen bu etkinlikler, özellikle 90'lı yıllarda iyice yaygınlaştı. Önceleri kimileri ücretsiz, kimileri de düşük ücretli olan kurslar, son yıllarda oldukça yüksek ücretler alınarak gerçekleştiriliyor. Kimi kurslar bütün bir yılın ücretini peşin alırken, kimileri ise katılımcıya 6-8 ay bu parayı aksatmadan ödeyeceğine ilişkin senetler imzalatıyor.

Katılımcıların tumumu ise değişik görüntüler arzediyor. Bazıları bu kursları kendilerine eş-dost edinebilecek birer alan olarak görüyorlar.

Kısa bir süre içinde bu gereksinimlerini karşılar karşılamaz çalışmalardan kopuyorlar. Bazıları içinse bu kurslar bilgisiz, bomboş yaşamaya bir seçenek sunuyor.

Ülkemizdeki çağdışı, yoz, milliyetçi eğitim, insanları bilimden bilgiden soğutuyor. Hevesle okula başlayan bir çocuk çağın gerisinde kalmış bilgiler veren, not tehditli, eleyici, angarya ödevli eğitim sistemi içinde süreç içinde bir yabancılaşma içine düşüyor. Okul sıralarında geçen yıllar bilgili bir insan yetiştirmek yerine bilgiden kaçma yollarında uzmanlaşan, kimi zaman sınavda kopya çeken, kimi zaman eğiticiyi kandıran, her an okuldan kurtulmak için planlar yapan kişiler yaratıyor. Özellikle son yıllarda eğitimciler arasında görülen yozlaşma ve çürüme bunu hızlandırıyor.

Geçmişin yeni bir nesli yetiştirmek için saçını süpürge etmiş, hayatını çocuklara adamış öğretmeni bugün artık yok ya da tek tük kalmış. Özellikle '80 sonrası eğitimde başlayan özelleştirme furyası bu alanı çok kötü vurdu. Bir yanda özel okullarda yaratılan "uygun" koşullar öte yanda devletin korucu maaşı kadar bile pay ayırmadığı ve ilgilenmediği eğitim alanının durumu, bugün içinde bulunduğumuz çıkmazı hazırladı. Okullarda, üniversitelerde ne kadar nitelikli eğitimci varsa hepsi yaratılan ortam sonucu özel sektöre kaydı. İçlerinde muhalif olanları kayması için özellikle zemin hazırlandı. Gitmemekte direnenler ise kovuldu. Özel sektörde kol gezen vahşi kapitalist ortam bile ona yönelişi engellemedi.

Bu yoz ortam ülke çapında futbolla yatıp, televole ile kalkan bir kuşak yetiştirdi. Bunlar geçmişte Turgut Özal'ın önerdiği gibi her alanı köşe dönmenin, zengin olmanın bir aracı haline getirmek üzere kolları sıvadılar. İçlerinde bilimle sanatla uğraşanı da çıktı ama onlar da kendi alanlarının köşe dönücüleri oldular.

Küçük bir kesim ise yıllarca okul sıralarında dirsek çürüttükten, hatta bir üniversiteyi bitirdikten sonra bilgisizliğini keşfetti. Okul yıllarında bucak bucak kaçtığı tarih, felsefe kitaplarının peşine düştü. Bilim dergilerinin, edebiyat dersinde nefret ettiği şiir, öykü, denemelerin yeraldığı edebiyat dergilerinin okuru oldu. Geçmişte okulca, biraz da şamata yapmak için gittikleri tiyatrolara, operaya, klasik müzik konserlerine, baleye bambaşka bir duyarlılıkla gitti. "Gıy gıy" diye alay ettiği klasik müzik yapıtlarının insanlığın bir zenginliği olduğunu keşfetti. Bütün bu zenginliklerle buluşmak için de kurslara, atölye çalışmalarına koştu ve koşmakta devam ediyor.

Geçmişte bu boşluğu dolduran halkevlerimiz vardı. Her semtte olmasa bile belli başlı semtlerdeki bu kuruluşlar, gençlerin hatta orta yaştaki kuşağın buluştuğu birlikte müzikten, tiyatroya, edebiya-

ta, halk danslarına bir dolu iş ürettiği mekanlardı.

Cumhuriyetin ilk yıllarında kemalist yönetimin ideolojik ve politik propagandası amacıyla kurulan halkevleri, köy enstitüleri hedeflenen yolda ilerleyen yapılanmalar olmadılar.

1929'daki kapitalizmin dünya çapında yarattığı bunalım ülkemizde de kitleler arasında muhalefeti yükseltince adı geçen yapılanmalar da bu ortamdan etkilendiler.

Başlangıçta kimi ırkçı oyunlar, toplantılar yapılan bu kurumlar yükselen muhalif dalgalanmayla birlikte rejimin vaad ettiği ama sözünü tutmadığı yanları gündeme getirmeye, geniş yığınların çektiği sıkıntıları yansıtan etkinlikler yapmaya başladılar.

Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası yıllarda Halkevleri onbinlerce genç ve yetişkinin kültür-sanatla tanıştığı buluştuğu alanlar oldu. Aynı süreçte yapılanan öğrenci örgütleri de bu yönde çalışmalar yaptılar. Yapılan çalışmalar ülke çapında kültür-sanat alanını etkiledi ve sanat alanında yeni atılımlara gerek örgütlenme, gerekse estetik açıdan öncü modeller sundu. Çünkü buralarda buluşan kesim, ülkede esen kimi muhalif rüzgarlardan etkileniyordu. Burada ortaya çıkan ürünler sistemin içinde bulunduğu sıkıntıları duyumsayan ve huzursuzluk yaşayan, yeninin sancılarını çeken kesimin düşünce ve duygularını yansıtıyordu.

Semt insanlarının gelip gittiği halkevi kurs ve etkinlik çalışmalarında aynı çevrenin insanlarının biraradalığı çalışmalarda usta-çırak ilişkisine zemin oluşturuyordu. Böylece yaratılan birikim dağılıp gitmiyor, kimi alanlarda büyük projeler ortaya çıkabiliyordu.

Örneğin İstanbul'da yapılan bir halkevi çalışmasında tiyatro alanında yenilikçi denemeler yapılıyor, süreç içinde orada tiyatro; çocuk, gençlik ve yetişkin diye kollara ayrılıyor. Burada örgütlenen çocuk tiyatrosu birimi yaptığı denemelerle ülke çapında çocuk tiyatrosunu etkiliyor, hazırlanan ürünler yurt dışında festivallere çağrı alıyordu. Başka bir öğrenci örgütlenmesinde ise oluşturulan metinler ve sahneleme biçimleri bir sonraki dönemde ülke tiyatrosunu etkiliyordu.

Özetle buralarda yapılan çalışmalar gerek örgütlenme gerekse de ürün bazında bir kurs yapma ve ürünleri sergileme darlığının ötesinde -içinde bulunduğu olanaksızlıklara rağmen- çeperinde yer alan insanın kültürel sanatsal yaşamını değiştirme hedefiyle gelişiyor aydınlanma yolunda adımlar atıyordu.

Burada dünya çapında sosyalizmin yarattığı etkilenmeyi de gözardı etmemek gerekiyor. Bunun nasıl bir şey olduğunu dönemi yaşayanlar biliyor. Örneğin halkevinde düzenlenecek etkinlik için bir tahta üzerine ışığını objektifini yerleştirerek dia makinası yapıp çektiği görüntüleri sunan gencin ruh haliyle, bugün önündeki hazır makinayı çalıştırmaktan aciz yeni kuşağın ruh hali bu durumu en iyi yansıtan örneklerden biri. 60'ların sonuna doğru dünya çapında hızla keskinleşen çelişmeler ülkemizde de yansımalarını buldu. Emekçiler bir anda uzun yıllar içinde dövüşe dövüşe elde ettikleri haklarını gaspetmeye yönelen saldırılarla karşı karşıya kaldılar. Öğrenci gençliğin okuma koşullarını iyileştirme hedefiyle yaptığı girişimlerin önü kesildi. Her kesim üstüne gelen saldırılara kendi çapında bir mücadele başlattı. Giderek mücadelenin boyutları genişledi. Geniş halk yığınları sömürüye ve baskıya karşı çıkan eylemlerle yöneticilerin karşısına dikildiler. Talepler sistemi tehdit eden boyutlara ulaştı. Yöneticiler bu karşı çıkışları askeri müdahalelerle sindirmeye çalıştılar. Geniş çaplı tutuklamalar, işkenceler, yanlı mahkemelerde yargılamalar ve idamlar birbirini izledi.

Bu süreçte başta Halkevleri olmak üzere her türlü kitle örgütü darmadağın edildi.

'80 darbesi sonrası kültürel sanatsal çalışmalar halk eğitim merkezleri ve okulların çatıları altına sığındı. Buralarda düzenlenen kurs çalışmalarına her geçne yıl daha büyük bir gençlik kitlesi katıldı. Giderek bu çatılar altında örgütlenen ve kurumlaşan topluluklar gerek tiyatro gerekse müzik alanında önemli ürünler ortaya koydular. Ancak bu kurumların başına getirilen gerici yöneticiler belli bir süre sonra bu çalışmalara saldırdılar önemli bir kısmını dağıtmayı başardılar.

'80'lerin ortasına doğru özel tiyatroları çatıları altında oyuncu yetiştirmeye yönelik çalışmalar başlarken müzik alanında kimi müzisyenlerin kişisel girişimleriyle de nota, solfej bilgisi verilen, enstrüman ve şan eğitimi yapılan kurslar açıldı.

Özel tiyatroların çatıları altında yapılan kurslar verimli olamadı. Tiyatronun içinde yaşadığı sıkıntılar paralelinde, buralara katılanlar kısa sürede bu toplulukların düşük ücretli emekçileri oldular. Bir süre sonra da tiyatronun zorlu koşullarına dayanamayınca bu alandan dönmemecesine kopup gittiler. Müzik alanında yetişenler ise kimileri barların çarklarına kapılıp enstrümanını tıngırdatıp "geçinip" gitme yolunu seçerken, kimileri ise müzik alanında alternatif çalışmalar yapmak üzere kolları sıvadılar, müzik toplulukları oluşturdular. 90'lara doğru ortamın hızla politize oluşuyla da politik müzik üreten toplulukların konser etkinlikleri ve albümleri hızla ortalığı kapladı. Bu tür müziklerin belli bir gençlik kesimi içinde dinleyici bulması hele hele müzik gruplarından birinin belli bir siyasi yapılanma

ile içiçe oluşunun getirdiği popülerlik bir yanda müzikçileri, öte yanda ise siyasi yapılanmaları hareketе geçirdi. Siyasal yapılanmalar bünyelerinde bulunan kültürel alanlarda kurslaraçarak onlar da böylesi gruplar oluşturup aynı ortamdan yararlanmak istediler. Kimileri kısa vadede başarılar elde etti, kimileri ise yetiştirdiği unsurları daha başında piyasanın çarklarına kaptırdı.

90'ların ortasına doğru bu alana yatırımlar başladı. Büyük binaların birkaç katına yerleşen eğitim kurumları açıldı. Sanatın 4-5 dalını seçen bu kuruluşlar "kurs" adını kendi ticari alanları için yetersiz bularak "akademi", "sanatevi", "sanat merkezi" gibi isimler koyarak piyasaya daldılar.

Piyasada ün yapmış isimleri bünyesine toplayan bu kuruluşlar sınavla öğrenci alan devletin eğitim kurumları gibi davranmaya özen gösterdiler. Ancak bu sınavlara her giren nedense büyük bir başarı göstererek kazandı! Bu oyun okul yıllarında da sürdü. Yıllık ücreti binlerce doları bulan bu kurumlar öğrencilerine şatafatlı sertifikalar vererek, kep giyme törenleri düzenleyerek onların "mezun" olma duygularını da tatmin ettiler. Ancak buralardan birkaç megaloman dışında doğru dürüst tek bir sanatçı çıkmadı.

Kısa sürede kâr hırsına kapılan bu kurumlar daha fazla kârın yollarını araştırmaya başladılar. Bünyelerinde belli bir aylık vererek çalıştırdıkları yerli hocaları kapı dışarı ederek yurt dışından özellikle de dağılan eski Sovyet Cumhuriyetleri'nden düşük ücretli eğiticiler bularak işi sürdüren bu kurumlar zaman içinde de katılımcıyı eğitmek yerine eğlendirmeyi hedefleyen programlarla yollarına devam ettiler.

Muhalif örgütlenmelerin bünyesinde yer alan kültürel merkezler ise alternatif bir düzenlemeyle bu duruma karşı koyacak bir model geliştiremediler. Belli bir kültürel politikaları da olmadığından zaman zaman "müşteri" buldukça kurs faaliyetlerine hız verdiler sayılar azaldıkça da katılımcıları kapı önüne koymaktan çekinmediler. İşin en komik yanını buranın tepesine oturtulan kültür sanattan anlamaz yöneticilerin durumu oluşturuyordu. Bu yöneticiler muhalif alanımıza musallat olmuş hastalıklı bir tutumla her konuda bilip bilmeden ahkam kesebiliyorken kültür sanat çalışmaları önünde sonunda pratiğe dayandığından bir düşünce öne süremiyordular. Örneğin çağırdıkları eğitici hangi yöntemle nasıl bir eğitim verecekti. Eğiticiyi çağırıp önce onu uzun uzun dinliyorlar ama kafalarında ölçü olmadığından bir şey öneremiyorlardı. Eğitici de durumu nalayıp kendi kafasına göre hazırladığı bir programı uygulamaya koyuyordu. Örneğin ağzında muhalif söylem geveleyen bir çalıştırıcı kursta mistik estetiğe dayalı çalışmalar yapıyor, yönetici de bunu aval aval seyredip "herhal bunun yolu budur" diye geçip gidiyor.

Zaten eğiticisi çok kolay bulunmayan, bulunanı da çok para isteyen böylesi çalışmalarda perspektife yönelik düşünce üretmek kültür merkezinin başına hasbelkader oturtulmuş kişiye zor geliyor. O da laf olsun saat dolsun hesabıyla yapılana edilene ses çıkarmıyor ancak çalışmalar bitip ortaya bir ürün çıktığında tartışma bunun üzerinden yürüyor.

Örneğin bir kültür merkezi yöneticisi kursunda yetişenlerin oluşturduğu koronun şefine neden solaları merkezi destekleyen partinin üyelerine yaptırmadığının hesabını soruyor ya da repertuvarda kendi gönlünde taht kurmuş kimi müziklere yer verilmesi için baskı yapıyor. Yine başka bir çalışmada tiyatro çalıştırıcısının neden kısa yoldan oyuncu-yönetmen yetiştirmediğinin hesabını sorabiliyor. Çünkü bu tip kurs çalışmalarını düzenlerken ne hedefte katılımcı emekçinin, öğrenci gencin kültür sanatsal dünyasını değiştirme diye bir hedef var ne de çalışmanın ulaşacağı sonucun. Önemli olan işin dışardan "faal" görünmesi.

Buralarda sıkça karşımıza çıkan yönetici tipinin dar küçük burjuva perspektifi bürokratik bir yapı haline gelmiş örgütlenmesinin sınırlarını aşamıyor. Ülkenin kaderini değiştirme hedefinden çok gerilere düşmüş ve "günü kurtarma" ile sınırlanmış, bu perspektif, çalışmalarda da işin "düzenli" yürümesi, saatinde başlayıp bitmesi, katılımcılar arasında oranın ahlak kurallarına aykırı bir ilişkinin gelişmemesi ile sınırlı. Şimdi *İnsancıl Atölyesi*'nde de Ekim ayından bu yana çeşitli konuları işleyen kurslar açıldı. Bunca deneyimin ışığında gerek kursu düzenleyenler gerekse katılımcılar nasıl bir yol izliyorlar? Buna ilişkin yaklaşımımızı geçtiğimiz sayılarda yazdık, çizdik. Şimdi yürüyen pratiğin içinde yeni tartışmalar açmalı, kendimizi her açıdan yenileyecek eleştiri ve öz eleştiriler ışığında yeni atılımlar yapmalıyız. Öncelikle yapılan çalışmalarda izlenen yolun sistemli bir biçimde irdelenmesi gerekiyor. Varolan kurslardaki gibi bilgi tüketimine yönelik bir yol mu izleniyor yoksa katılımcıların da üretici kılınacağı yaratıcı bir yöntem mi adım adım oluşuyor.

Katılımcılarda gözlemlenen genellikle geldikleri mekanı bir "sığınma" alanı olarak görme tutumu oluyor. Bir de çalışmayı yönlendiren tatlı dilli biriyse orası hoşça vakit geçirilen, unutulmaz anıların yaşandığı bir alan oluveriyor. Katılımcı zaten uzun yıllar gittiği okul sıralarında da aynı edilgen ilişkiyi yaşadığından yadırgayacağı bir durumla karşılaşmıyor. Yönlendirici bu uykulu ilgisiz- havayı dağıtmak için baştan tedbirlerini almalıdır. Önce katılımcının oraya gelme amacını bizzat kendisine sorgu-

latarak başladığı süreci onun kafasındaki kalıplaşmış konulara ilişkin ön yargıları dağıtarak sürdürmelidir. Bunu yapabilmesi için de önce kendi öğrettiklerine sorular yönelterek onları eleştirel bir süzgeçten geçirdikten sonra katılımcıya sunmalıdır.

Katılımcıları pasif dinleyici olmaktan çıkararak aktif katılımcı haline getirmeye çalışan adına "modern" denilen yöntemlerden de kaçınmak gerekir. Son yıllarda kimi özel kurs ya da kolejlerde uygulanan bu sistem katılımcıyı belli birikim üzerine yoğunlaştırmak ve tartışmayı açmak yerine ne idüğü belirsiz bir "beyin fırtınası" yaratmakta konu üzerinde saatlerce yapılan boş gevezelikleri örgütlemektedir. Çalışmayı yönlendiriciler katılımcıların genel durumunu gözönüne alan yaratıcı yöntemler geliştirilmedikçe belli bir başarı elde etmek olanaksızdır.

Kursu organize edenler ve çalışmaları yönlendirenler bu çalışmaları hangi strateji ile yürüttüklerini katılımcıları hedefledikleri yöne, hangi taktiklerle yönlendirecekleri konusunda sık sık tartışmalar yapmalıdırlar. Bu yolun sağlıklı işleyip işlemediği, paylaşılan bilgilerin üretime mi hizmet ettiği yoksa katılımcılarda bir "bilgi iktidarı"mı oluşturduğuyla ölçülebilir.

Katılımcılarda ortaya çıkan bir başka yan da seçtikleri konularda yalnızca kurs saatlerinde ilgilenmek, kapıdan çıktıktan sonra konuya ilişkin en ufak bir girişimlerde bulunmamak oluyor. Burada çalışmayı yönlendiren bir yanda özendirici bir yol izlerken bir yandan da sürekli katılımcıları sorgulayarak ilgisiz bir yan varsa bunu nedenlerini araştırma yoluna gitmelidir.

Katılımcılarda varolan değişik amaçlar değişik davranışlarda kendini gösterir. Kimi katılımcılar daha en baştan çevreleriyle ilişki kurma yolunu seçerler. Kimileri ise içine kapanıktırlar. İçine kapanık olanların bu durumunun nedeni araştırılmalıdır. Çalışmalara belli bir zorlama ile gelmiş katılımcılarla farklı ilişkiler kurulmalıdır.

Yapılan çalışmalarda ortaya çıkan kimi anlaşmazlıklar katılımcıları çalışmalardan koparabilir. Çalışmayı yönlendirciye ilişkin dillendirilemeyen eleştiriler zamanla bireysel dedikodulara, öfkekelere dönüşerek genişler. Açık bir tartışma yapma ve sorunları çözme yerine kazan kaynatma, kopma ve dağılma sıkça yaşanan olağan gelişmelerdir. Burada çalışmayı yönlendiriciye düşen görev, cesaretle olayların üzerine gitmek biçiminde olmalıdır. Köşe bucak kapanarak sorunları tartışarak çözüm aramak yerine doğrudan, sorunları katılımcı kitlenin ortasında tartışmak çoğu zaman daha olumlu sonuçlar verir.

Her şeyden önce yapılması gereken katılımcıların önüne berrak bir hedef koymak olmalıdır. Eğer böyle bir hedef olmazsa çalışmalar süreç içinde bir al gülüm ver gülüm ilişkisine dönüşür.

Yapılacak çalışmaların önünde bir aydınlanma perspektifi olmadıkça ve bu perspektif gerek katılımcılar gerekse yönlendiriciler tarafından berrak bir şekilde kavranmadıkça çıkmaza girmek kaçınılmazdır.

Çevremizde varolan ve çok önemli hedeflerle başlayıp sistemin okullarının giriş sınavlarına adam hazırlama düzeyine düşen, bunu sorgulamayan kültürel alanların içinde bulundukları perspektifsiz, nereye çeksen gider duruma düşmemek için aydınlanma perspektifimize sıkı sıkı sarılıp bulunduğumuz durumu sürekli sorgulamamız gerekiyor.

İÇİMDE TAŞIDIĞIM

Sen de biliyorsun
savurgan çarkına yenilmedik yaşamın
adanmış ve kuşkuluyuz sadece

Suyum ateşim rüzgarımsın
Zühremsin zülfün teli uğruna
kanlı kılıçlara yattığım

Gece çökünce ıslanır yanakların
kuru ayazlar doğar ellerinden
Ve ilk akıntı doğrulur kovunda
kararlı, vurmak için gölgemize

Soner PARLA

'KURGU'SU PATLAYAN BİLİM!

Zühtü BAYAR

Türk bilimkurgusu, çevirisi ve telifiyle ürkütücü bir patlama içinde...

Sağlıklı bir patlama değil bu.

Sağlıklı olmadığı şurdan belli: Bilimkurgu gibi - alt tür olmasına karşın- özel bir alanda her önüne gelen yazar kalem oynatıyor, her önüne gelen yayıncı 'bilimkurgu dizileri' düzenliyor. Sonra da ortalığı **'Apleid Compulsion'**ı 'Uygulanmış yükler' diye çeviren; ya da yazarın, **'Omar the Tentmaker'**ını, 'Çadır terzisi Omar' biçiminde yorumlayarak büyük şair ve hakim Ömer Hayyam'ı aşağılayan garabet-i tercüme örnekleri kaplıyor.(1)

Yayıncılar cephesine gelince; Bu ülkede yayıncılar tarihlerinin hiç bir döneminde namuslu olmayı beceremediler. Zavallı Osmanlı müellifleri, nâşirlerin şerrinden korunabilmek için bir tür bandrol uygulaması sayılabilecek mühür çaresini bulmuşlardı. Her yazar, yayınlanmış her kitabını kendi kişisel mührüyle mühürleyerek yayıncıyı ve sahtekârı denetlemeye çalışıyordu. Günümüzde ise yazarlar ve çevirmenler hastane köşelerinde ilaç ve ameliyat parası peşinde koşarlarken sesi sadası çıkmayan Yayıncılar Birliği, korsan kitabı önlemeye yönelik, çevirmenin ve yazarın haklarını koruyan bandrol yasası çıkınca kıyametleri kopardı. Hem de ne adına? Çok duyarlı bir konu olan düşünce özgürlüğü adına!

Bilimkurgu alanında yayın yapmak isteyen yayınevleri, o yüzelim kasalarında sakladıkları paracıklarının çok küçük bir bölümüne azıcık kıyıp, kendilerine birer danışman tutmalıdırlar. Yoksa ortalığı bilimkurguyu hurafeyle, UFO'lar ve cin peri masallarıyla karıştıran ucubeler kaplar. Daha bilimkurgu klasikleri bütünüyle dilimize aktarılmadan **Douglas Adams** gibi şaklabanların bilimkurgu adına yaptığı saçmalıkları, Türkiyeli okurlara bilimkurgu diye sunarlar. Danışmanlar uzman çevirmenleri bularak, yayınevlerini bu gülünç durumdan kurtarabilirler. 1999 Türkiye'sinde de yeteri kadar bilimkurgu uzmanı var.

Telifçilere gelince; onların içler acısı durumu hakkında ancak iki şey söyleyebilirim. Bir; taklitçilikten kurtulmak için asla çaba göstermiyorlar. Türkiye kültürüne özgü bir bilimkurgu edebiyatı inşâ etmek, akıllarının kıyısından bile geçmiyor. İki; Bilimkurgu alt türdür ve **'çok zor'** bir alandır. Bir bilimkurgu yazarının bilmesi gereken birkaç şey: (Tabii, yabancı dil ve yazıyı yazmayı bilip, üslup sahibi olmanın dışında;) teknolojik ve bilimsel yenilikler, azıcık astronomi, biraz kimya, yeteri kadar tıb ve farmakoloji, bir nebze genetik ve mebzul miktarda yerli ve yabancı bilimkurgu edebiyatı tarihi...

Bunlar olmazsa ne olur?

Bakın söyleyeyim: iman gücüyle ışık hızının onbeş katına erişen rüfailer uzayı katlar; saçlarını **Ursula K.LeGuin** gibi kestirip, çevre sorunlarının üstüne azıcık feminizm serpiştiren yeni yetmeler yirmi yıl gecikmeyle ilk Türk kadın bilimkurgu yazarı olma yarışına heveslenirler.

Bilimkurgu ciddi bir iştir. Bir sincabın yaşamı gibi meselâ.

Per Aspera ad Astra!

I. Bkz. 'Uzayda İlk Oyun', R.A. Heinlein, Çev. Fügen Beğer, Okat Y., Uzay Dizisi, İst., 1971, sf.5 ve 'İkiz Yıldız', Çev. Nazlı Korkut, Metis Bilimkurgu Dizisi:4, İst., 1995, sf.5

Her iki çevirmen de Heinlein'ın 'Tentmaker' sözcüğünü yazarken T harfini kapital yazmasının nedenini anlayamamışlardır. Oysa Heinlein, şair Ömer Hayyam'ın soyadına gönderme yaparak, uzay adamının kaba saba giyimli olduğunu belirtmek ister. Hayyam ise farsçada: 'çadır terzisi' değil, doğrudan doğruya, 'çadırcı' anlamına gelir. Hayyam'ın babası çadırcı olduğu için bu adla anılmaktadır.

ÖLÜMÜNÜN 1. YILDÖNÜMÜNDE

ŞAİR-DERGİCİ METİN KÖKTEN

Celal KARACA

"Kapatmayın beni daracık odalara
Boğuluyorum
Hiçbirşey kesmiyor içimdeki bunaltıyı
İstiyorum dağları, ormanları, akarsuları
Ben beni, içimdeki beni mi arıyorum
...
Hiçbir şey acımı dindirmiyor.
Ne göğün mavisi, ne yerin yeşili (1)
Çuhadaroğlu

Biliyorum, kimdir bu Çuhadaroğlu diyorsunuz. Bu şair eğitim emekçisi ve şair Metin Kökten. O yukarıdaki "Şair ve Şiir" adlı uzunca şiirinde olduğu gibi bu adı kullanmaktaydı şiirlerinde. Çuhadaroğlu adı nereden geliyor bilemiyorum. Ama sanırım ailesi bu adla anılıyordu.

Metin Kökten'in şiirinden söz etmişken, O'nun şiir hakkındaki düşüncelerini aktaralım size. *Kuzeysu* dergisinin 19. sayısında (Kasım 1991) şair Ersin Erge'nin yaptığı söyleşide şiir hakkında şunları söylüyordu: *"Şiiri zamana bırakmamak -acele etmemek- gerekir. Şiir herşeyden önce kendi dilini ve söyleyişini yakalayabilmektir."* Aynı şöyleşide: *"Bugün şiirde 80 kuşağının egemen olduğunu"* söylemektedir. Şöyle devam ediyor Metin Kökten 80 kuşağı şiiri ile ilgili: *"Bu kuşak, biçimi kırıp atmış; dörtlükler, üçlükler, ikilikler ve ölçülerine sığmayan, sözcüğün gücüne inanan; onu öne çıkaran anlayışta yazıyor. Anlaşılıp anlaşılmama ya da ne anlayıp ne anlamama kaygısı gütmüyor."*

Rahmetli Metin Kökten'in sadece bir adet şiir kitabı vardır. Kitap önce "Sarı Defter" daha sonrada "Sorma Bana" adıyla yayınlandı. 1968-1972 yılları arasında yazdığı şiirleri kapsar. Dolayısıyla bu dönemin acılarını, özlemlerini, sevinçlerini dile getirir. Bunlar öğrencilik döneminin şiirleridir. Şiirinde genel olarak karamsar bir hava olsa da -yazıldığı dönem itibarıyle- barış, kardeşlik, dostluk gibi evrensel konuların yanı sıra; özlem, aşk gibi bireysel konulara da yer vermiştir. Bütün bu özellikleriyle o bir "68 Kuşağı" şairidir. Buraya onun, daha sonra şiir kitabına adını verdiği: "Sorma Bana" adlı şiirini almak istiyorum.

"Sorma bana oğulu acıların ne olduğunu / söyleyemem / Bilirim özgürlüğün tadını / Ama göremem / bana deme kendini beğenmiş / Suskunluğumu korkaklığıma verme / Patlamaya hazır bir yanardağım / Acımı püsküremem. / Bilirsin / Durgun sular derin olur / Derinlikse /gizlerle dolu."

Kuzeysu dergisi'nin ilk sayısı Mayıs 1990'da yayınlandı. 16 sayfa ve 1000- TL'den satılmaktaydı. Ayda bir yayınlanmaktaydı. Yazı işleri müdürü Metin Kökten idi. Yazılı kurulu Zerrin Koç, Ali Rıza Alptekin ve İbrahim Demirbaş'tan oluşuyordu. Ancak yazı kurulu 3. sayıdan sonra işlevini yitirdi. Kurucular ise şu isimlerden oluşmaktaydı. Mümin Karaoğlu, Sefer Berzeg, Cemal Özdemir, Refik Baskın, Zerrin Koç, Metin Kökten, Ali Rıza Alptekin, Sevil Kökten, Akın Ersöz, Bedri Erkol, İbrahim Demirbaş, Hasan Gürpınar, Fikret Karadeniz, A. Aydın, Tevfik Boztaş, Haluk Kükey...

Kuzeysu dergisi yayınlandığında büyük yankı yaptı. Anadolu'da yayınlanan bazı dergi ve gazeteler bu dergiden -övgüyle- söz ettiler. Ayrıca her sayı yayınlandığında *Cumhuriyet* gazetesinin kültürsanat sayfasında haber olarak veriliyordu. Bu haberde, derginin o sayıdaki yazılarının adları sıralanıyordu.

"Gerçekten bir kentte çeyrek yüzyıldan bu yana bir sanat-kültür dergisinin olmayışı büyük yoksunluk, hele de bu kent Samsun olunca bu boşluk daha da kendini duyumsatıyor. Kuşkusuz bu yoksunluğun nice nedenleri vardır. Bugün de böyle bir derginin çıkarılmasında öncelikle ekonomik güçlükler ön sıradadır. Büyük kentlerde yayınlanan çok renkli dergilerin okura anında ulaşması, amatörlük beğenisini de zorunlu olarak erteliyor. Sanat-Kültür merkezinin uzağında bu işe soyunmak belki de bir devle çarpışmaktır. (...) Kuzeysu bir yerde önemli bir labaratuvar olacaktır."

Yukarıdaki yazıyı *Kuzeysu* yayınlandığı sırada bir Karadeniz gazetesinden aldık. Bu gazete Trabzon'da yayınlanan *Kuzey Haber*; yazıyı yazan kalemin sahibi ise öğretmen ve şair Ahmet Özer'dir.

İnsan Üren ise Bursa'da yayınlanan *Yeni Biçem* dergisinin sayısında (Ocak 1992) *Kuzeysu* dergisi için şunları yazıyordu: *"... Taşranın nabzını tutan dergilerden biri Kuzeysu... Bir kırçiçeği gösterişsiz-*

liğinde. Ama onun kokusu gerçek. Yerel değerlerini sergilemekte cömert. Onların ilk adım atışını izleyip duygulanabiliyoruz. Filizlerinin ilk uçları coşkulandırıyor bizi."

İhsan Üren bu yazısında önemli bir konunun üzerinde duruyor. Anadolu dergilerinin bir çoğunda görünen dil yanlışlarına vurgu yapıyor: *"Kuzeysu'da şiirleri çıkanların yazımları belki bozuk ama dilleri arı, duru, dizeleri kırık dökük ama yapmacıksız... Snop ve ukala yok, bir çoğu toplumcu-gerçekçi bir anlayışı sağlıkla sürdürüyor, bizim umudumuzher an onların yanında..."*

Kuzeysu dergisinin ilk sayısında "*Kuzeysu* çıkarken" adlı yazısında Metin Kökten: *"... Büyük ustaların Nazımların, Mayakovskilerin, Balzacların, Goethelerin, Shakespearlerin, Gorkilerin, Yaşar Kemallerin ve daha nicelerinin yolunda yürümeye çalışacağız. Biliyorum bu yokuşu herkes aşamaz. Bu çakır dikenli, taşlı, tozlu yolda herkes yürüyemez. Bu yola herkesin nefesi yetmez. Ama biz yine de "Toplumsal Gerçekçi" yürümeye çalışacağız. Dergimizde genç kuşaklara da yer vermeye özen göstereceğiz. Onlara okul olacağız."*

Metin Bey'in de dediği gibi *Kuzeysu* Samsun için hatta Anadolu'daki birçok şair ve yazar için "bir okul" okuldu. Bu okulda yetişenler mi? Başta bugün Türkiye Yazarlar Sendikası Genel Sekreteri olan öykücü Zeynep Aliye, öykücü Zerrin Koç, şair İlyas Tunç, şair Hüseyin Şahin, Bülent Özcan ve daha niceleri... Ama bu okulun öğrencilerinden hiçbir vefa göremedi Metin Kökten. Oysa onun ölümü üzerine Zeynep Aliye neden yazı yazmasın? *Cumhuriyet* gazetesinde zaman zaman yazıları çıkıyor Zeynep Hanımın. Ama Zeynep Hanım ve onun gibi bu dergi ve Metin Kökten aracılığı ile ünlenen diğer şair ve yazarlar gazeteye bir ilan verme gereği bile duymadılar. Ne kadar üzücü öyle değil mi?

Metin Kökten, Metin Kökten diyoruz da kimdir bu Metin Kökten. O'nu kısacık satırlarda da olsa tanıyalım. (Neyse geç kalmış sayılmayız. Daha yazının başında sayılırız.)

1947'de Samsun'un Terme ilçesine bağlı Geçmiş köyünde doğdu. Bir Cumhuriyet öğretmeni olan Üzeyir Bey'in oğludur. Perşembe İlköğretim Okulunu bitirdikten sonra (1965) bir yıl ilkokul öğretmenliği 1968'de ise Trabzon Fatih Eğitim Enstitüsü Türkçe Bölümünü bitirdikten sonra çeşitli yerlerde öğretmenlik yaptı. Samsun-Atakum Cumhuriyet ve Samsun Anadolu Lisesi müdürlüklerinde bulundu. 16 yıllık öğretmenlik yaşamından ayrılmak zorunda kaldı. Nedeni ise 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi... Öğretmenliği hep öykülerinde yaşattı.

Öğretmenlikten ayrıldıktan sonra Samsun'da Kökten Kitabevini açarak geçimini buradan sağlamaya çalıştı. Bu arada 12 Eylül öncesi ve sonrası yaşadığı komploları anlattığı bir kitap yayınladı. "Komplo" adlı bu belgesel roman niteliğindeki anıincelemeyi diğer kitapları izledi.

Metin Kökten *Kuzeysu* dergisi kapandıktan sonra geçimini sağladığı kitapçı dükkanının da kapısına kilit vurdu. Bundan sonraki yaşamını İzmir'de sürdürmek istedi. Orada da rahatı kaçtı. Fazla zaman geçmeden o illet hastalığa yakalandı. Günlüklerinde karamsarlık ağır bassa da başlangıç ve bitiş cümlesi. "Yaşamak istiyorum, yaşamak istiyorum."dur. Yaşama dört elle sarılır ama, bir türlü tutamaz. Yaşam ona acıdır.

O Samsun'dan hiç kopmadı. Hastalığı süresince birkaç kez gitti geldi. Ne İzmir'de ne de Samsun'da yerleşik bir yaşam süremedi. Zaman zaman da İstanbul'a oğullarının yanına geldi. Ama hiçbir yerde uzun süre yaşayamadı. Hep sıkıntı içindeydi. Kansere yakalandıktan sonra her gittiği yer O'na yabancı geliyordu. Bulunduğu her yerde "Emanet" yaşadı. Bu dünya da bile; hatta kendi evinde bile.

"Ölüme Direniş (Bir Kanserlinin Güncesi)" adlı kitabında ölümden sıkça söz ediyor. 26 eylül 1997 tarihli güncesinde; *"... Güz, doğanın biraz hastalanması değil midir? Güz mevsimi yaprak dökümüdür. Yaprak dökömü de bende ölümü çağrıştırmıştır."*

19 ekim 1997 tarihli güncesinde bütün korkularını, kuşkularını okuyoruz. *"... Ölmekten korkmuyorum. Şöyle kendime, kafama göre biraz zaman ayıramamaktan, yemeden içmeden kesilmekten korkuyorum. Eğer hastalığın tedavisi yoksa, arada sırada bir-iki duble rakımı içmek isterim. Kış ayı da olsa turlara katılmayı isterim. Veya bir pansiyona, motele gidip, yabancı rolünde birkaç gece geçirmek isterim. Tedavi, tedavi derken zaman geçiyor; bir de aniden herşeyden (elden ayaktan) yoksun kalmayalım."*

Metin Bey'in güncelerinin yer aldığı yapıt çok ilginç. Metin Kökten kişisel düşüncelerinin yanısıra toplumsal düşünce ve görüşlerini de açıklar. 30 Eylül 1997 tarihli güncesinde "68 kuşağı" için şu notları düşüyor: *"Biz 68 kuşağıyız. Toplumculuk ruhumuza işlemiş. Zaman ve yaşam ne kadar bireyci yapabildiyse, o kadar bireyiz. Hey gidi günler! Deniz Gezmiş Ankara'da ne ise, Erzurum'da da ben oyum."*

Hasan Kıyafet, Metin Kökten'in öykülerindeki özellikle karşılıklı konuşmaları Orhan Kemal'in yönetimine benzetir. Kıyafet aynı yazısında şunları vurgular O'nun öykücülüğü ile ilgili olarak; *"Kökten, doğurgan Anadolu'nun yeni yetiştirdiği değerlerden biri. Aydınlık, pırıl pırıl bir kafası var. Öyküleri yalın, duru, olduğu gibi süssüz ve sıcak. Belli ki toprağı*

eleyerek, anlattıklarını yaşayarak gelmiş. Anlatımlarından öyle miydi, şöyle miydi diye insanı ikileme düşürecek soyutluluk yok. Ne diyeceğini açıkça diyor. Bilmediğini olmadık soyutlamalar, bulanıklıklarla gizlemeye çalışanlardan değil. Ne dediğini sen de anlarsın ben de..."

Metin Kökten'in sanatı üzerine en nitelikli yazıları Hasan Kıyafet yazdı. 1960'lı yıllardan beri ikisi de sanatın içindeler. Ama Hasan Kıyafet daha üretken, daha tanınır oldu sanat alanında. Metin Bey biraz daha ağır aksak yürüdü. Kıyafet O'nu her zaman yazdıklarıyla destekledi. Örneğin Metin Kökten'in "Yaşamak Tutkusu" adlı romanının arka kapağına şunları yazıyordu Hasan Kıyafet: *"Daha önce yayınlanan Tik, Ölümü Beklerken, Arayış öyküleriyle dikkatleri çeken; Sarı Defter (Şiir), Ey Gidi Gençlik, 1968 Gençliği (günce), Komplo (inceleme) kitaplarıyla üretken, -bütün güç koşullara karşın- yürekli bir yazar olduğunu kanıtlayan Metin Kökten, bu romanında; doğa, insan sevgisi ve savaşımını; analık duygusunun yüceliğini; insanoğlunun yaşamak tutku ve direncini; yaşlılığın sorunlarını; yüzyıllık tarihimizin sosyoekonomik, siyasal koşullarının içinde, tadına doyulmaz bir anlatımla sergileyerek edebiyatımızdaki yerini pekiştirmiştir."*

Sevgili Metin Abi, "Ölümü Beklerken" adlı öyküsündeki Ünal gibi aynı hastalığın pençesine düştü. Biz de O'nunla birlikte "ölümü bekledik." Ölüm haberini ancak 14 gün sonra aldım. Acı haberi *Tersakan* gazetesinin sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni Oğuzhan Bey'den aldım. Haberi alır-almaz Metin Bey'in oğlu Evren'i aradım. O'na başsağlığı diledim ve ölüm tarihinin 27 Kasım 1998 olduğunu öğrendim.

Her ölümün arkasından aynı şeyler söylenir: "Yerinde rahat uyu". Ben de Enver Gökçe'nin dizeleriyle uğurlamak istiyorum sevgili Kökten'i.

"Ölüm
Adın kalleş olsun."

Afşar Timuçin

DÜŞÜNCE TARİHİ
(Felsefe)

Fiyatı: 7.000.000 TL.

İNSANCIL YAYINLARI

ALTIN VE SİM

atasıydı tüm suların
ona arşipel denildi

Deniz:
altındır derinleşen bir akciğer
gibidir dip. Dip ve amfora: Deniz
yumuşak sevişmelerdir, uçan sim
ve sessiz bir dev, kendini efsunlayan mercan

Deniz: öznesi tuz yüklemi pas

Dokunulmaz sığlıklardır serap,
acemi yolculukların korkuyla diktiği patikler
kimsesiz ve kör karıncayı da sürükler
karanlığa
suskudan bir allah yontup
sadece bir çocuk sevebilir onu.

Serap: suya ihanettir kuma aşk

Deniz çöldür dedim kaktüse
talan edilmiş kervanların sağrısını öper
kafataslarıyla bir tilki gibi saklanır kalbime
Su yıldız ve hicrettir, zehirli yılanlar badesidir
ayyaş peygamberler yüzer içinde. İçimde
bir dağın doruğu, yanaklarımda birkaç damla
kör inanç, kör güven, kör gelecek. Yıldızlar ise
göçmen sukuşlarıdır, akşamları çıkarlar
aydınlığa

Deniz: bilge bir aşık verdikçe çoğalan

Belleğini yitirmiş tüm çağların köpeğidir su
ve molozlarla beslenir deniz: Deniz hiçbir
ve kibir. Lui, Hitler, Mussolini, Athena, Hera
ve Artemis kanı suyla çoğaltan usanç
ben suyu çoktan bağışladım
deniz bizi bağışlar mı

Su ve deniz yani altın ve sim: arşipel
bir işarettir hâlâ, unutuldu, unutulacak insan.

Aydın ŞİMŞEK

İNSANCIL'A MEKTUP

İnsancıl'ı Anlamak

İnsancıl'ın 108. sayısında yayınlanan Sayın Hilal Ünlüer'in mektubundaki görüşleri anlamakta güçlük çektim. *İnsancıl* dergisi bilindiği gibi hiçbir kurum ve örgüte dayanmayan bir dergi. Dolayısıyla sisteme karşı savaşımında okurundan destek istemesinden daha doğal ne olabilir. Bunun ötesinde Sayın Ünlüer, İstanbul dışında olduğu için kimi gelişmelerden habersiz. 19 Mayıs 1999 çarşamba günü İstanbul'da Beksav'da *İnsancıl* ile *İlkyaza Merhaba* gecesi yapıldı. O günlerde Türkiye seçimlerle birlikte toplumsal bir deprem geçirmekteydi. İşte o gecede sayın Cengiz Gündoğdu solun hiçbir gelişmeden etkilenmediğini ve solun bütün pratiğinin siyasi iktidar mücadelesi olduğunu belirtip, *İnsancıl*'ın okurlarıyla birlikte toplumsal iktidar mücadelesi vermesi gerektiğini belirtti. İşte bu konuşmadan ve *İnsancıl*'daki yazılardan sonra İnsancıl okuru kıpırdadı ve bugün *İnsancıl Atölyesi* açılması sürecine gelindi.

Ben öyle sanıyorum ki sayın Ünlüer, çözümle öneriyi karıştırmış. *İnsancıl* okuru kıpırda bir öneridir. Bu öneri de gördüğüm kadarıyla *İnsancıl* okurundan kabul görmüştür.

Sevgilerimle.

Mehmet Özmert/İstanbul

Sayın İnsancıl Dergisi
Genel Yayın Yönetmeni,

Derginizin Eylül 1999 sayısında yayınlanmış olan TARİH ÖNCESİNDE İNSAN başlıklı araştırma yazısını büyük bir zevk ve ilgiyle okudum.

Gerek hazırlanış gerekse sunuş açısından belli bir emek sonucu ortaya çıktığı belli olan bu çalışmanın devamını dilerim.

Nezdinizde bu çalışmaya hazırlayan arkadaşlara başarılar diler, ancak Dil ve Dillerin varoluşu gibi bu çok önemli konuda, daha detaylı bilgilerle yeniden buluşmayı umut ederim.

Saygılarımla.

İbrahim Oğuz

İnsancıl'a,

Bugün İstanbul'dan gelen bir arkadaşımızdan, Cengiz Gündoğdu'nun hem İstanbul'da hem de İstanbul dışında hiçbir seminer ve panele katılmayacağını öğrendik. Cengiz Gündoğdu, bu kararını o kadar sert bir biçimde ifade etmiş ki, arkadaşımız susmak zorunda kalmış.

Cengiz Gündoğdu'nun bugüne kadar verdiği mücadeleyi yadsımıyoruz, ancak bu kararın yanlış olduğunu da belirtmek zorundayız.

Cengiz Gündoğdu, aydınlanmanın İstanbul'dan başlayacağını düşünüyorsa, kendi deyişiyle söyleyelim ki, "ciddi bir yanılgı" içindedir.

Ayrıca bu karar, Cengiz Gündoğdu'nun görüşleriyle çelişmektedir. Hem aydınlanma mücadelesini başlat hem de İstanbul'dan çıkma.

Gündoğdu'nun bu kararını bir kez daha gözden geçirmesini diliyoruz.

Bir grup İnsancıl okuru adına
İsmail Tez/ İzmir

Yaşam Tiyatrosu

"Bitmesede tek perdelik oyunum
kapatıyorum perdemi
kendimi gömmek için sahneye"
Emine Aktaş

Herşeyi bırakıp çekiliyorum yaşam tiyatrosundan. Buruk bir tebessüm ve bir de incinmişlikler haritası kalsın benden geriye.

İğdiş edilmiş inceliklerden, yaşanıp tüketilen anlık sevgilerden, ayaklar altında ezilen içtenlikten, kimliğini yitirmiş onurdan, aklı ve mantığı dışlayan sağduyudan, basitlik ve düzeysizliği popüler kültür sanan zihniyetten, erdemin yerine paranın konmasından, kendini yücelterek yaşayan insanlardan, ezmeden ezilmeden ayakta kalınamayan yaşamın kısırdöngüsünden... Yoruldum bunlara karşı direnmekten, kendi gerçeklerimi yaşamaya çalışmaktan.

Oysa, ellerimle yarattığım iç dünyamda herşey daha güzeldi. Sevgi: Dünyayı ve insanları güzelleştirecek biricik olanaktı. Sevilmenin mutluluğunun, sevmeninse hazzının yaşanacağı bir tansıktı. Kuralı, sebebi, sınırı olmayan bir tansık. Yaşandıkça tüketilen değil, yaşandıkça büyüyen insanın elindeki en değerli varlıktı. İncelik: İnsanın yüreğindeki saygı ve hoşgörü toprağında yetişen çiçeklerdi. Onur: Yerine oturmuş bir kimliğin, küçümsemeye karşı haklı bir başkaldırısıydı. Basitliklere karşı direnişin bayrağıydı. Erdem: Kendi benliğini arayan bir insanın, kendi iç dünyasına çıktığı yolculukta karşısına çıkan, kullanıp kullanmaması kendi elinde olan bir hazineydi. İçtenlik: İnsan ruhunun bütün yalınlığıyla ve açıklığıyla yansımasıydı.

Şimdi, her yönüyle talan edilmiş, parçalanmış, kırılmış, ortadan kaldırılmış değerleri aramaktan, yaşamaya çalışmaktan yoruldum. 'Masum kavramları kirleten' insanlara karşı, kendime ve inandığım değerlere tutanarak ilerlemekten yoruldum.

Biliyorum. Güçlü olmalıyım. Direnmeliyim. Tüm olumsuzluklara rağmen sevginin, onurun ve içtenliğin bayrağını dalgalandırmalıyım yüreğimde.

Ama şimdilik, herşeyi bırakıp çekiliyorum yaşam tiyatrosundan. Buruk bir tebessüm ve bir de incinmişlikler haritası kalsın benden geriye.

Burhan Sel/Mersin

SÖYLEŞİ

SUNA ARAS; "Ağlayan her çocuktan sorumluyum"

Ruhan MAVRUK

- "Şiir mi demiştiniz/ Ben bu adla/ Daha önce yaşadım". Bir başka şiirinizde "Şairi şiir harcasın çünkü affetmez / Sevgililer tarihinde aşka af yoktur" Yine bir başkasında "Ne zaman adın geçse / Ağzımda şiir datı" diyorsunuz. Bu dizeler yeterince anlatsa da, biraz daha açmanız için, şiir nedir sizin için, niçin şiir? diye sormak istiyorum.

- Şiirli sorunuza bir kaç dize daha eklemek istiyorum. "Sorarlarsa beni / Dersiniz ki / Tepeden tırnağa şiiri kuşanmıştı / Çünkü / Yaşamak için umuda gereksinmesi vardı." Bu sorularınızın yanıtı olabilir ama bir şeyler daha eklemek istiyorum. Şiir, bende yaşayabildiğimi hissettiğim tek alandır. Soluduğum hava, kaynaştığım toprak, sığındığım dam, öz olan sevgi, en insan yanımız olan aşk. İnsanı insan edenin hepsi birdeninde ki, görüntünün içinde ve dışında olanı oluşturan herşey. Bendeki öze ulaşan, beni var eden tek şeydir şiir. İçimdeki ırmağı dışıma taşıyan, ötekine ulaştıran şiir. Olmazı, olumlu bir erdeme dönüştüren, beni iyileştirendir şiir. İnsan edendir. Yani içimdeki ve dışımdaki duvarları yıkan, beynimdeki jandarmayı kovandır şiir. En önemlisi bana özgürlüğümü verendir.

- Bireysel olanla toplumsal olanı kaynaştırmış, çağına aynı tutan şiirleriniz var. Şöyle ki "Kurumuş gül gölgesi aynadan bana düşen/ Şu kara tespihnerin sabrıma ihaneti / Günü koşmak yorgunuyum çağın dervişi/ Bize durmuş zamanlardan geçiyoruz sevgilim/ Ne dün geçmiş zamandır ne bugün güzelleşti/ Kaç zamana yayılmış "keder ve gül"/ Gülüm dersem ömrün azalır mı ki". Sizce şiir ve ideoloji arasındaki sağlıklı bağ nasıl olmalı? Sığlık tuzağına düşmeden, günceli evrensele nasıl ulaştırabiliriz? En kuytu köşedeki insanın, en dramatik ve en sıradan sorunlarını yansıtarak.

- İnsan, kültürel bir değerdir. İlk gününden bu güne gelebilmek için, milyonlarca yıldan süzülerek, her anına emeğini akıtarak gelmiştir. Eksi ve artılarıyla, geçtiği her anın içine bıraktıklarıyla, tarihini oluşturan insan, tarihsel sürecinin ayırdında olarak, dününü unutmadan, bugünün konjoktüründen yarını görebiliyorsa, bunu da sanatına estetik renklerden süzüp yansıtabiliyorsa, sanırım sağlıklı bağı kurmuş olur. Öze, kimliğe, sanata, kültüre müthiş bir yabancılaşma yaşıyoruz. Sanat yapan insan, sanatsal olanın öneminin ayırdında olarak, örneğin ozan şiiri şiir edenden uzaklaştırmadan, gözlerini en gizli kalana, en yasağa çekinmeden götürebilmelidir. Akılla yüreğin özgür dokusundan geçen sanat evrenseldir. Sanat bilinçli unutkanlığı asla sevmez ve affetmez. Unutmayalım ki sanatımız yarının bugünkü gözleridir.

Bir başkasına akıl vermek gibi algılanmasın lütfen, öğüt vermeyi sevmem. Ben şiirimi bu anlayış içinde yazıyorum. Bütün dünyayı içimde taşıyarak. Yüreğim yaşamın her ayrıntısında çarpıyor. Ama beni unutmadan.

- Zorlamasız derin bir söylem, derin bir içerik var, Suna Aras şiirinde. Zaman zaman yerel söylem, insana daha bir yakın kılıyor şiirlerinizi. "Benim hiç bezden bebeğim olmadı ki/ On beşinde oğluma süt emzirdim" gibi. Doğal ve içten seslenişler, şiiri okuyana şairin yaşam atlasını veriyor hemen. Sizce bir şairin özgün dilini yaratma çabaları neler olmalıdır? Bunu hangi aşamalarda gerçekleştirebilir?

- Şiir yazarı kendi özgün dilini kendisi ve sanatıyla, samimi bir bağ kurarak yaratabilir. Ozan eline kalemi alıp ilk dizesini kurmaya çalıştığı andan itibaren, kültürel donanım olarak, Dünya ve yaşadığı ülkenin edebiyatından bilgi temelini, görgüsünü oluştururken, kültürel temelinin üzerine kuracağı yapının mimari özellikleri kendine ait olmalıdır. Yani kendi olmalıdır. Şiirini oluştururken hiç kimseyi örnek almadan, hatta, sevdiği şair ve şiirleri geçici bir süre için unutarak, kendisini salt kendi ile başbaşa bırakmalıdır. Yap bozun sabırlı ellerinde, günden güne, şiirden şiire, kitaptan kitaba defalarca hiç bıkmadan süzgeçlerden geçirerek, kendini var eden kültüre yabancılaşmadan, kendi özgünlüğünü yaratmayı başarabilir. Ben benim. Bir başkası gibi olmama asla gerek yoktur. Bir şeye benim diyebilmem için, önce o şeyin benim olması gerekir. Öyle değil mi?

- Suna Aras şiiri tüm varlığıyla insana yakın, kitlelerin içinde olan, ama kalabalıklarda bile yalnızlığını koruyan, bir şiirdir. Gizdeş yaşam şiiri, şairin aykırılıklarında korkmadan haykırdığı "gerçek bir gerçekcilik" olgusu yaratmıştır. Toplumsal konular bile aşkın diliyle işlenmiştir. Ama aşk şiirlerinde bir tepki bir sitem vardır karşı cinse. Türkiye ve benzeri ülkelerde, kadın ve erkek arasında köprülerin tam anlamıyla kuruluduğuna inanıyor musunuz? Aynı noktadan yola çıkarak, kadın ve şiir ve de kadın şair kavramının size çağrıştırdığı güzellikleri ve zorlukları anlatabilir misiniz?

- Türkiye ve benzeri ülkelerin sınırını biraz daha geniş tutmaya çalışalım istersen. En gelişmiş ülkelerde bile, kadın erkek arasında tam bir eşitlikten söz etmemiz mümkün değil. Kadın ve erkek arasında, haklar ve özgürlükler eşitlenmedikçe, sağlıklı köprülerin kurulacağına inanmıyorum.

"Kadın ve şiir, kadın şair" kavramının bana yaşattığı artı ve eksileri teraziye koyduğumda, iyi ki şiiri bu kadar tutkuyla seviyorum diye düşünüyorum. Mücadeleyi kazanmanın keyfini çok derin yaşıyorum. "Kadın şair" olduğum için çok acılar çektim. Şiirimi var etmek için zorlu mücadeleler verdim.

Önce, kadınım ve insanım diye fırlıyorsunuz yerinizden. Bunu kabul ettirmeniz neredeyse ömrünüzün yarısını alıp götürüyor. Kadın kimliğinizin yanına bir de şair yazılınca yükünüz iyice ağırlaşıyor. Adaletin terazisi aile ve toplum içinde bir türlü eşit ibreyi göstermiyor. Bugün kadın şair kimliğimle geriye baktığımda, güzel olanın kazanmak ve şiir olduğunu görüyorum. Onun dışında düş kırıklıkları, çektirilen acılar, yapılan haksızlıkların oldukça derin yaralanmalar bıraktığını hissediyorum.

- Hemen araya giriyorum sevgili Suna. Bir antolojide şiirlerinizin yakıldığını okumuştum. Bu nasıl oldu?

- Evet. Bu haberin benim bilgimin dışında, eş dost sohbetlerinden, antolojiye yansımasına gerçekten çok üzülmüştüm. Kadınsın, sana verilen görevlerin ve sınırların dışına çıkıyorsun. Kocana, ailesine, akrabalarına hizmet edeceğine, yazıyla çiziyle, kitapla, gazeteyle haşır neşir bir kadın oluyorsun. Bu da kimsenin hoşuna gitmiyor. Feodal yapıyı koruyan aileler de, farklılık kimsenin hoşuna gitmez. Hele ki kadındaki farklılık asla içe sindirilemez. Bir şiirimden bir kaç dize. "Bazen yoksul sofrasıyız / Bazen namus sorgusu/ Bir kör karanlıkla yatar kalkarız/ Biz/ Biz olmadan yaşayan o kadınlarız." Aslında en iyi cevap şiirlerin içindedir.

- Şiirinizi ne kadar açık bir yürekle yazdığınızı söyleseniz de, bana öyle geliyor şiirleriniz bir yanıyla çok kıskançtır. Şiiriniz Suna Aras'ı tam anlamıyla bizimle paylaşıyor mu? Ne dersiniz?

- Bazen süreç içinde, unutkan yanlarından faydalanarak, yaratanından bile sır saklayan şiir, yazarının gizlerini bir başkasıyla paylaşmaz. Şiir, yazarının fotoğrafını verir. Sırrını tam anlamıyla vermez. Sır görüntünün altındaki ayrıntıdadır. Şiir gizliliği ve gizemi sever. En açık yürekli şiirlerde bile, gizemli bir yanın olduğuna inanıyorum. Şiirin doğasında, doğanın sırrı gizlidir, zaten çekici olan da, şiir yapan da budur.

- Bir konuyla başlayıp mecrasını değiştiren şiirleriniz oldu mu?

- Çok olmuştur. Ben, şiirin yaratılış sürecini insan yaşamındaki akışa benzetirim. Hiçbir şey planladığınız mecrada gelişmez çünkü. Süprizler, zorunluluklar çıkar yolunuza. Az şeyle çok şey söylemek demektir şiir. Şiirinizi oluşturduğunuz yapı taşlarının mimari özellikleri değişmese de, başka renkler kendiliğinden katılır sözünüzün içine. Ya da tam tersi, uçup gider kağıtla kalem arasından. Bakakalırsınız.

- Yaratıcı süreçler, esin, çalışma ikilisi konusunda neler söylemek istersiniz? Şiir kendisini mi yazdırıyor, hem dost hem düşman olan içimizdeki ikinci insanla? Şiir, çılgınlık mı, yoksa denge mi?

- Düşünen, düşleyen, kuran, yorumlayan, yaratan bir beyinin ürünleridir şiir. Bunun ötesi, şairi sürekli kabının dışında tutan sonsuz özgür düşüdür.

Yalnız bazen, sizi günlerce dikenli yataklarda döndüren şiirin elinde çaresiz "Şair şiirin yazı makinasıdır / Ozan elini kullanır / Gözleriyle bakar dünyaya / Bir de benim aşk halim/ Mavi mavi tutunurum hayata" diye not düşer gülümsersiniz halinize. "Hem dost hem düşman olan" ikinci benimi çok seviyorum. Evet şiir (Emeği mürvetsiz gelinim benim)dir yoksulluğa götüren bir çılgınlıktır, ama o çılgınlığın içindeki akışma, şiir yazarını ne kadar yorup kanatsa da, aç bıraksa da, yaşamla arasındaki en anlamlı bağ ve güzellikte şiirdir. Bendeki şiiri alırlarsa yaşamla aramdaki dengenin bozulacağına gerçekten inanıyorum.

- Suna Aras'ın Suna Aras'ı yorduğu oluyor mu? Hani "bir bez gibi, yırtıp göğüs kafesimi kendi içimden uçup gitsem bir kuş gibi" dediğiniz anlar... Sanatçı ve kadın olarak bu duyguyu tanımlar mısınız?

- Bu sorunu çok sevdim Ruhan, uzun bir yolculuktan eve dönmek gibi bir soru. Evet, Suna Aras Suna Aras'ı çok yoruyor. Dünyayı sığdırdığım içime, içimdeki Suna Aras'ı bir türlü sığdıramıyorum. Düşüyle, sevdasıyla, coşkusuyla benim çok çok önümde koşan özgür insan maratoncusu olan Suna Aras'a ulaşmak oldukça zordur. İçimdeki Suna Aras o kadar özgür ki, içinde yaşadığı dünyaya çarptıkça paramparça oluyor. Parçalarını toplayıp yamamakta şu an konuştuğun Suna Aras'a düşü-

yor. Kadın sanatçı olmanın, toplum gözündeki eksileri de eklenince olaya, içimden önüme düşen bir uçurumun önünde buluyorum bazen kendimi. Ama yaşama tutkum, bir sonsuz nehir olan, emekçi sevgimle birleşince, yaşamı bütün kiri pası zorluğuyla çok seviyorum.

- Zaman zaman tartışmalar yaratan şair kadın kimliğimizi yaralayan iddialar ortaya atılıp tartışılıyor. "Kadından şair olmaz" veya "Kadınlar şiir yazamaz" diye. Buna dayanak olarak da kadın şairlerin azlığı gösterilir. Bu konuda neler düşüyorsunuz? Erkek şairlerin bu iddiaları karşısında yaralandığınızı hissettiğiniz oldu mu?..

- Yaralanma mıdır bilmiyorum, ama içimde bir eziklik, bir bulantı hissettiğim oldu. Yalnız bu duygu "kadından şair olmaz" diyen erkek şair veya şairler adınaydı. Onlara acımıştım. İki binli yılların eşiğinde bu kafayla söz söyleyip tarihe not düşüyorlardı. Yarınlar adına üzüldüğümü çok iyi hatırlıyorum. Hele bunu söyleyen şair insanlar olduğu için ayıp ikiye katlanıyor. Çünkü şairler insanların en duyarlı ve duygulu olanlarıdır diye düşünürüm zaman zaman. Belki de bu arkadaşlarımızda böyle bir yetenek gelişmemiş olabilir. Kadının sırtına vurulan ağır yükün farkında bile değillerdir. Erkek egemen sistem ve yasaların, gelenek ve göreneklerin kadını nasıl ezdiğini, nasıl yok saydığını biz bilginin azlığında kalan kadınlar iyi biliyoruz. Kadın şairlerin azlığının nedenlerini buralarda aramak gerekiyor.

"Kadından şair olmaz"a gelince. Sanırım bir sorunuza yanıtımda söylemiştim. Tekrarlıyorum. Düşünen, düşleyen, kuran, yorumlayan, yaratan bir beynin ürünüdür şiir. Bu anlamda düşünecek olursak kadın ve erkeğin arasında hiçbir fark yoktur...

- Suna Aras, demokrasi ve özgrülük güçlerinin yanında, bir insan hakları savunucusudur. Yaşamın içindesiniz. Gerekirse elinizi ateşin içine sokmaktan sakınmayan birisiniz. Örneğin bir hafta içinde iki üç defa gözaltına alındığınızı hatırlıyorum. Buna rağmen bu ülkedeki muhaliflere de muhalif bir çıkış var şiirlerinizde. Örnek vermek istiyorum. "Acılar hiç durmadan kapımızı çalardı/Acıların yaşları epeyce vardı / Ve masalar dolusu ağız yarışçıları / Durmadan hiç durmadan konuşurlardı." Yine başka bir şiirinden "Hepimiz hepimizle / Dünya arkadaşıydık/ Bir düşle yola çıktık/ Avcısıydık bir düşün/ Vurduk birbirimizi/ Düşü unuttuk." Örnekleri çoğaltabiliriz. Muhalif kimliğinizle, muhaliflere muhalif bir şiir neden?

- İşte yaşamın içindeki şiir bu, ne güzel anlatıyor. Cevap da oradadır aslında. Muhalefete muhalif yerine, muhalefete isyan sözcüğünü de kullanabilirdin. Gerçekten bazen o kadar öfkeleniyorum ki, içimde kopan çığılığın beni un ufak edeceğini düşünüyorum. Yaşanan bunca acıya rağmen, hâlâ eski tas eski hamamın etrafında dönüp duruyoruz. Çoğulların oluşturduğu tek yumruk ve tek parmakla bir türlü tek hedefi gösteremiyoruz. İşte bu beni çok üzüyor. Müsaadenle ben soruyorum. Neden düşüm her gün biraz daha uzağıma erteleniyor? Neden ölümü, acıyı ve gözyaşını bu kadar kendimize yakıştırmışız?.. Neden?.. "Oyun değildi yaşanan/ Oyunla başlamıştık/ Özümüze kuşkulu ve tüketen/ Sahi kimleri kutsadık." Evet yine soruyorum. Bu halimizle kimleri kutsuyoruz?

- Aslında, sevgili Suna, şiir yaratanının sırrını saklar demenize rağmen rica edeceğim. Pencere yayınları arasında çıkan, dördüncü kitabınıza adını veren şiirinizin "Hamur Ana Öldü / Yaşasın Kral"ın öyküsünü bize anlatır mısın?

- "Hamur Ana" bir kürt masalıdır. Beni çok etkileyen bir masaldır Hamur Ana. Hamur Ana, masalın içindeki kahraman kadın tarafından, mahzene gizlice hamurdan yapılan bir kadın heykelidir. Yaratıcısı tarafından Hamur Ana diye adlandırılır. Kral yoksul bir aileden gelen karısının aşkını ve sadakatini ölçmek için, tek başına bir saraya kapatıp, üç oğlunun etini yedirerek kendisine olan bağlılığını ölçmeye çalışır. Sonuçta, dördüncü oğluna sıra geldiğinde dayanamaz kadına "Bir tek şeyi merak ediyorum" der Kral. "Kimseyle konuşup paylaşmadan bunca acıya nasıl dayanabildiniz?" Kadın, kralı mahzene indirerek Hamur Ana'yı gösterir. Kadını acısını alan, yalnızlığını paylaşan Hamur Ana da Kralın gazabından kurtulamaz, bir kılıç darbesiyle ikiye bölünür. Hamur Ana'nın içinden kan ve cerahat akmaya başlar. Yaratıcısı kadın içindeki ağuyu Hamur Ana'ya akıtarak yaşayabilmiştir çünkü. Bu masal yüzyıllar öncesinden, ağızdan ağıza akarak günümüze gelip uyarlandığında, aslında hiçbir şeyin çok fazla değişmediğini irkilerek farkediyorsunuz. Bir de erkek anlatıcının gözlerindeki Kral zaferi eklenince görüntüye, Hamur Ana'ların istenir özlenir olduğunu anlıyorsunuz. "Hamur Ana Öldü / Yaşasın Kral" böyle bir öyküden doğdu.

Bir soru da benden sevgili Ruhan. Hamur Ana'yı yaratan kadın, acaba Hamur Ana'nın kendisi olduğunu biliyor muydu, ne dersin?

- Kulağımı yavaşça ağzına yaklaştırsam Suna kendinle konuşur gibi konuş benimle desem, neler duyarım acaba?

- Zor ve güzel bir soru. Biraz düşünmem gerekecek. Şu an yüreğimle aklımın arasındaki köprüde bir salıncak kuruyorum. Salıncağıma keyifle kurulup yıldızlara doğru savuruyorum kendimi. Sen kimsin şair diyorum kendime, sen kimsin? "Ben dünyanın bekçisiyim" diyor. "Koparılan her çiçekten, ağlayan her çocuktan sorumluyum. Yokluklar-

KAZAK ATLILARI

Kıvılcım Öztuna'ya

Kaç zamandır dönüp duruyorum
Erzincan dağlarına ıslak çalan bu kasabada
Okulsuz bir gölgeyim bir kediler biliyor
Evimizle babamın
Noter odası arasında
Her gelişimde daha da küçülen
Siyahi kız çocuğu bakıp durur sana
Tozlu bir cam içinde
Kitaplar klasörler arasında fırsat buldukça
Anımsarsın, bir sabah Kazak
Atlılarıyla gideceğim diye
Tutturduğum zamandı, kuzguni
Yaz parlarken, akşamın gelip
Sol gözüme oturması ondandı. Hohlanmayı bekleyen
Yüzümdeki karınca gülümseyiş, deklanşörde
Umarsız gezinen parmakların hatırınaydı.

Sabahla akşam arasında
Salınmasına bakma sessizliğimin
Duyamazsın kağıtlarla mühürler
Ortasında içimdeki takvimsiz çığlıkları
Yuttuğumu sanma
O sakin olgun baba pozlarını:
Gözetledim durdum bütün kaçışlarını
Görmedim sanma
Yağmurlandığında camlarımız
Yüzünde fırdönen kuşları.

Kaç zamandır rüyalarımda görüyorum
Kendimi bir Kazak atlısının terkisinde -
Sen çingene desen de- CD'mizde dinlediğim
Eski Rus müziğindeki gibiydi gidişi, ovalar dolusu
Atlılarla birlikte, bir solukta koca Kelkit
Stepi, derken yamaçlara Kartal vuruşu
Rüzgarlar kardeşlik bu olmalıydı
Avuçlarıma dolan gökyüzü bu.

Kaç zamandır Kedilerin beni
Senden sormaları bundan

Mehmet Akif TUTUMLU

dan, ölümlerden, zulümlerden sorumluyum. Susmak onursuzluktur benim için. Her dizem birkaç gözüdür yüreğimin. Tanıklık yaparım yarın adına. Dünyayı güzelleştirmektir bütün çabam. Eşit olsun istiyorum her insan. Her insan sevsin sevilsin, aşık olsun istiyorum, mutlu olsun. İnsanlar onurlu güzel ve özgür yaşasınlar istiyorum. Düşümün gerçek olması için, insanlık ailesine üye olan her insanın, insan olduğunu hatırlaması gerekiyor. Ve insan olduğunu, onu insan yerine koymayanlara hatırlatması gerekiyor!.. Bu da şu an zor görünüyor. Beynimizle yüreğimizin arasındaki köprüyü iktidarlar havaya uçurmuş çünkü. Kendimizle iletişim kuramıyoruz. İletişim kurduğumuz gün biz kazanacağız. Yani güzel ve iyi olan kazanacak. Bir de şiiri, insanın ve hayatın uzağına atıp, daha fazla küstürmeyelim. Biliyorsun yarı küskün dolaşıyor, dergi ve kitap sayfalarında. Şiir incinmeye gelmez. Şiire söz hakkı lütfen... Şiir, yaşamın içinde kıpırdanmasını istiyor. Şiirin, ağzını, gözünü bağlamak, şiirin bilincini dumura uğratmak, şiirin yaratıcısına yakışmıyor. Hele umutsuzluk aşılamak, bu şiirin ütopyasına tamamen terstir. Şiir, buluştuğu her insanın içine bir damla ışık bırakıp, gözlerine sevinç sürsün istiyorum. Bu bir dilek değil elbette; görevdir.

ÖYKÜ

PASTIRMA YAZI

Seçkin GÜNDÜZ

Sayarak tepsiye diziyordu. "Kırk altı, kırk yedi." Dıştan içe doğru. "Elli sekiz, elli dokuz." İrileri ortaya. Kenarlara birkaç yarım limon. Emeğin, özenin, birlikteliğin, beklentinin, sevginin simgesiydi şu midye dolmalar.

Plastik çöp kutusunu kapı ağzındaki açılır kapanır iskemlenin yanına koydu. Mutfaktan tepsiyi, naylon torbaları, bıçağı getirirken, 'Yaz bitmese,' diyesi geldi. Karnını sıvazladı, 'Hayır, bir an önce kış gelse.' Kocasını uğurlarken gebe kaldığını neredeyse ağzından kaçıracaktı.

Gidişini pencereden izledi: Sol eli başındaki tepside. Öbür elinde iskemle. Yelken bezli aralıksız iskemleye bağlı pembe kovacık. Adının ilk hecesini işlediği cepli önlük belinde. Kocaman cepte mavi mavi tam ortada. Kendi adını da ekleyiverse ya. 'Her şeyi uyumlu,' diye düşündü. 'Sola bükük gövdesi. Adım atışı. Anlayamadığım tek şey o pantolan askısı. İnce yapılı!.. Varsın taksın. Yakışıyor. Ne iyi ettim de bununla evlendim.' Sokaktan geçenlere bakındı. Coşkusunu onlarla paylaşacak gibiydi.

Elinde boş tepsi, 'ikindiye kalmaz döner,' diye düşündü. 'Şimdi sıra dolmalarda. Tencereden çıkarılacak, dizilecek. Soğumayı -onu- bekleyecek. Yarınkileri de hazırlamalı. Geceye sarkmasın da başa başa oturalım.'

'Kıyı tıklım tıklımdır,' diye düşündü. 'Her an gelebilir. Gelsin. Her şey hazır.' Midye kabuklarını fırçalıyarak temizlerken gülümsüyordu. 'Çok şaşıracak. Sevinçten uçacak.' Onu öyle görünce kıvanç duyacaktı. Kabukların birbirinden ayrılmamasına özen göstererek bıçakla açıp içlerini yıkarken arada bir ıslak elleriyle, "Anlayana dek gizleyeceğim," deyip karnını okşuyordu. 'Ya da beklenmedik bir anda söyleyeceğim. Coşsun... Benimle, kendisiyle, şimdiden yavrumuzla övünsün.'

"Midye dolma," diye vurgulayarak yanıtladıktan sonra o da gezgine İngilizcesini sordu. Almancasını, Fransızcasını öğrenmek istediğini gülümseyerek anlattı. 'Sanırım hepsini bildi,' diye düşündü. İtalyancasını sorsa mıydı? İspanyolcasını bilebilir miydi? "Her dilden yazdırmalı. Upuzun kağıda. Yunanca, Çince. Bizimki bayılır. Bellemeye kalkışır. Cin gibidir, beller de.' Arkalarındakilerden biri el sallıyordu. O da elini, 'Geliyorum' der gibi havalandırdı. Tepsi çoktan yarılanmıştı.

'Severek satıyorum,' diye düşündü. Evlenir evlenmez bu işi karısı önermişti. 'Girişken, tutumlu kadın.' Gönlü bu yöreden birindeydi. Çok isteklenmişti. 'Olsun. Bu da güzel. Bunu da sevdim. Açıksözlü, içten. Beni de seviyor.' Terlemişti. Eli başına gitti. 'Şapka! Niye uyarmadı! Nasıl unuturl' Geçenlerde de limonlar için geri dönmek zorunda kalmıştı.

"Açma, burada yemeyeceğim. Konuklarım var. Tadımlık. Ver işte, bilmem ki... Poşeti doldur. İrilerinden. İki de limon koy." Ağzını düğümledikten sonra hava alması için naylon torbayı bıçakla deldi.

Karnı belli belirsiz şişkinleşmeye başlamıştı. Elinde tahta kaşık, "Gözü midyeden başka bir şey görmüyor," diye mırıldandı. Soğanlar pembeleştikçe sanki kaygıları azalıyordu.

Doğuma aylar vardı. Yine de dolmalar; buna koşut tepsi sayısı günden güne artıyordu. Birikimler bebek içindi. Bocalamamalıydılar.

Fıstıklar kavrulmuştu. 'Gecikti?! Demek bitiremedi! Oysa satış artabilir. Onu yönlendirmeli.' Kuşüzümlerini, naneyi, karabiberi, tuzu kattı. 'Neredeyse akşam olacak!' O hafta hep böyle geçti. Yazın son günleri yaklaşıyordu.

Midye kabuklarını içle doldurduktan sonra açılmasın diye iplikle bağladı. 'Dönemedi. Dün bu denli gecikmemişti. Hani daha girgin olacaktı! Ne tasasız adam! Bütün özelliklerini saydılar da bunu söylemediler. Yılbaşına dek paralanmalıyız. Daha da... Daha da... Öğrenince coşmalı. Para gölge düşürmesin. Sandığından fazlasını biriktirdim. Etkilenmeyecek.'

Günler kısalıyordu. Ocağı yaktı. 'Sürpriz, çocuk adı olur mu? Diyelim oldu. Kıza mı, oğlana mı yaraşır?' Ateşi iyice açtı. 'En güzel yeni yıl armağanı. Sana... Ama haydi bey gel artık! Boşu bırakıp şunu al...'

Geçen pazartesi ucuzlatmıştı. Karısından gizlediği için üzülüyordu. İçten davranmalıydı. 'Belki de anladı, söylemiyor. Gözü tok kadın. Ne gün ne verirsem onu alıyor. Çabası bebek için. Bilmediğimi

sanıyor. Şaşırtacak. Öyle olsun. Duyunca sarılıp coşmalıyım.'

Kumsal boşalıyordu. Bunu karısına söylemişti. Okulların açılmasıyla daha da boşaldı. Yine de günde iki tepsi satabiliyordu. 'Üç gün önce beş tane alan, bugün on beş tane alıyor. Bu böyle sürmez. Artık söylemeliyim, bir tepsilik yapsın. Ya da midye alma işini ben üstlensem? Demeye dilim varacak mı! Kırılır...' Güneşlenen biri doğrulup el salladı. Tepsiyi başına koyar koymaz ona gitti.

Pirinçleri yıkarken dayanılmaz bir istekle kocasının dönüşünü bekliyordu. 'Onu dinledim, bir tepsi yaptım. Yine mi bitmedi!'

Bugün daha geç döndü. Yarın daha da geç dönecekti.

Hiç bu denli gecikmemişti. Artan dolmaları yiyip döndü. Karısı önemliydi. Üzülmemeliydi. Özellikle şu günlerde. Ancak günden güne daha çok yemesi gerekeceğini biliyordu. Yemesine yerdi de ya bir gören olursa!'

'Çuval bitmeye yüz tuttu. Artık son. Diyeceğim. Ya bugün, ya yarın. Kazandıklarımız üçümüze de yeter. Dahası; ayrıldığım işe dönerim. Başkasını almadıysa? Birdenbire ayrılmama kızmıştı ama? Belli olmaz.' Ev görünmüştü.

Bulutlar kumsalı daha da boşalttı.

Arada bir görünen güneşin değeri şimdi çok iyi biliniyordu. Sözleşmişcesine herkes aynı anda denize giriyor, aynı anda çıkıyordu. Üstelik midye dolma satın almayanı yoktu. Aynı kişiler. Her gün, her gün. Artan sayılarda. Sanki onu hoşnut etmek istercesine... Eğer öyleyse, bu da inciticiydi. O işi bırakmasa mıydı? Sürekliydi. Çocukluğundan bu yana orada çalışmıştı. Seviliyordu. 'Oysa hanım... Düğünden birkaç hafta sonra. Bir gün birdenbire, ivecence. Üsteledi de üstledi. Yazıklanmıyorum. Yazıklanırsam bile bu, sevgiye değer.'

Dolmaları yemekten kurtulamayacak mıydı? Tok karnına akşam yemeğine oturmak. Güzel bir kahvaltı, öğle yemeğinden sonra. Özenle hazırlanan masalar.' Senin için yaptım. Yesene... Beğenmedin mi yoksa?! Gücenirim.'

Karısının kulağına gitmesinden çekiniyor, tanıdıklarına da veremiyor. Atsa?.. Kıyılabilir mi! Midyelere değil; onu yapan ellere, emeğe, beklentilere, çocuksu şaşırtmacalara... Neyse ki pirinç çuvalının dibine gelinmişti. Her şey kendiliğinden sonlanacaktı. Tam denk geldi. Çok güzel. Duymuştu: Üzüntü, gerginlik bebeğe de yansır, dokunurmuş.

Mutfaktaydı. Yazın -yaşamının- bir bölümünü orada geçirmişti. Yedi tepsilik günler unutulmuştu. Geçmişe özlem duymuyordu. Parlak görünmeleri için midye kabuklarına zeytinyağı sürdü. Tepsi dolunca içeriye seslendi. "Hazır." Kapı ağzında ekledi, "İyi ki seni dinleyip de bırakmadım. Her gün bir tepsi gidiyor. Puslu günler geçti." Kocasının omzunu okşadı. "Sen de şişmanlıyorsun." Gülümsedi, "Gün be gün, benim gibi." Kapıyı kapatırken yüzü asıktı. 'Anlamadı. Sürpriz yaklaştı bey!.. Böyle bir ad duymadım ama kulağım alıştı, hoşuma gidiyor. Dayanamayacağım artık, ona söylesem mi?'

'Bugün son,' diye düşündü. Bu kaçıncı sondu! Kumsalda tek başınaydı. Kimi gün iskemleyi koyacak yer bulamazdı. Kapatıp koltuk altına sıkıştırır; çömelir, tepsiyi dizine dayardı. Renk renk havlular, güneş şemsiyeleri, şapkalar, gözlükler... Mayolu, bikinili, üstsüz, giyinik renk renk insanlar... Mısırcıdan, dondurmacıdan geçilmezdi. Deniz yataklarındaki çocuklar neredesiniz? Birbirinin sırtına güneş yağı sürenler. Okuyanlar, yazanlar neredesiniz? Öpüşenler, sevişenler... Hiçbir şey paylaşmasa da kumsaldakilere alışmıştı. İşin doğrusu paylaşmış da sayılır. Az da olsa. Söyleşiler kısaydı, kısıtlıydı. 'Bir daha göremeyecek miyim,' diye kaygılandığı; 'Yarın yine gelse,' diye isteklendiği birçok gezgin. Yerlisi, yabancısı... İlk kez yazdan değişik bir tat almıştı. Burada doğmuş, büyümüştü ancak bu yöreye ilk kez bu denli bağlanmıştı.

Kumsalda yürüyordu. Konaklama yerlerinin hepsi kapanmıştı. Arkadaki çamlığa baktı. 'Araçtan, çadırdan geçilmezdi.' İskemleyle kovayı kayaya yasladı. Külleri, yanmamış kömür parçacıklarını ayağıyla saçtı. Kumsal yoluna tam sapacakken geri dönüp satın aldığı gazeteyi yere serdi. Midye dolmaların tamamını sarmaya yetmeyecekti. Yapraklarını ayırdı. Paketler ilk çöp bidonuna atılmaya hazırdı şimdi.

'Orayı böyle görmese miydim,' diye yazıklandı. 'En az bir ay önce bırakmalıydım.' Dopdolu kumsalı özlüyordu. Elinde değildi; anıları olmuştu.

Zili çalar çalmaz bu uzun yazı unutacaktı. 'Önceki işim güçtü ama içim yorulmuyordu. Kumsala hiç inmemeliydim. Bu denli yaklaşmamıştım. Neyse ki güneşin gücü tükendi. Sevenim var, seviyorum. Kışı düşün, kışı... Üç olacağız! Şenleneceğiz.'

Seslenir seslenmez kapıyı karısı açtı. Elinden tepsiyi alırken yerinde duramıyordu. "Duyunca şaşıracaksın!" Gözleri ışıldıyordu.

Boş bulunup, "Biliyorum," deyiverdi. 'İkinizi de seviyorum,' diye ekleyecekti. Kendini tuttu. Karısından duymalıydı.

"Nerden bilebilirsin! Az önce satın aldım. Bir çuval pirinç. Baktım işler iyi gidiyor. Midyede sorun yok, tasalanma. Motorcuyla konuştum. Pastırma yazı bu. Uzadıkça uzadı... Sürpriz! Sevinsene bey, küserim."

YILDIZ GÜNCESİ

Cengiz GÜNDOĞDU

6 Ekim Çarşamba

İnsancıl Atölyesi, 4 Ekim Pazartesi günü Server Acim'in semineriyle çalışmalarına başladı.

Şimdi soru şu. *İnsancıl Atölyesi* n'apacak. Amacımız ne.

Onca insan, neden bir araya geldi.

İnsanın aydınlanması... insanın "yeni" olması diye bir sorun var. Bu yalnız Türkiye'nin sorunu değil, dünyanın sorunu.

Öyleyse insanın aydınlanmasına nerden başlamalı. Şimdiye kadar "bilme"yle bu sorunun çözüleceği sanıldı... dahası bu sanı devam ediyor.

Bir örnek veriyorum. *Cumhuriyet* gazetesi aydınlanmayı hedeflemiş bir gazete. Bugün *Cumhuriyet*'de Hikmet Çetinkaya cezaevleri üstüne yazmış. 10 yıl önce de bu sorunlar varmış. Hikmet Çetinkaya cezaevlerinde sorunların çözümlenmesini istiyor.

Bu istek, aydınlanmamış bir insanın istediğidir. Aydınlanmış insan cezaevi sorunlarının çözülmesini değil, cezaevi sorunun çözümlenmesini ister. Çünkü cezaevi başlıbaşına sorundur. Cezaevi varsa, sorunlar hiçbir zaman çözülmez.

Burda soruyu şöyle sormalıyız. Sözgelimi, Sait Faik, Çehov, Vivaldi varsa, niye cezaevi var.

Aydınlanma dendikte, herkes bu soruyu soracak. Niye cezaevi var diyecek.

Dün, yine *Cumhuriyet*'de bir duyuru "Demokrasi ve Barış Deklarasyonu". Oysa Afşar Timuçin yazdı. "Barışı savunduğumuz zaman savaşın varlığını onaylıyoruz demektir. Ben diyorum ki savaşın hiç olmadığı bir dünya kurabilirsek -kurmalıyız- orada barışın hiçbir anlamı olmayacaktır. Biz barışı savundukça savaşın varlığını da onaylamış oluyoruz." (İnsancıl, Sayı. 106)

İşte aydınlanmış insan soruna böyle bakar.

Öyleyse n'apmak gerekiyor. Bilincin kökten değiştirilmesi gerekiyor. İşte o zaman insanın algılama biçimi... özümseme biçimi değişecek. Temel sorunun ortaya çıkardığı sorunları çözmeye uğraşmayacak. Temel sorunu görecek... temel sorunu kökten çözecek.

İnsan katletmek için yeni silahların üretildiği bir dünyada barış istemek, sorunu göremeyen aydınlanmamış bir kafanın hedefidir.

İşte Devlet Tiyatrosu'nda olup bitenler. Oynadıkları oyunlardan bir tekini algılayabilselerdi bütün bunlar olmazdı. Düşünün... bunlar insanı araştıran güçlü yazarların eserlerini oynuyorlar... iktidar hırsının, bencilliğin, ona buna kumpas kurmanın kötülüğünü gösteriyorlar, sonra sahneden inip, iktidar mücadelesine girişiyorlar.

Aksayan ne... Aksayan şu. Köhnemiş bilinci müzik, tiyatro, edebiyat, felsefe değiştiremez. Böylesi biri, işkence yaparken yorulur, dinlenmek için Vivaldi dinler.

İnsancıl Atölyesi, bilincin kökten değişimini amaçlıyor.

Bunun son derece zor olduğunu biliyorum. Ama bu, milimetrik mücadeledir.

8 Ekim Cuma

Birden soğudu hava... rüzgarlı... yağmur serpintili bir gün. Burda... İstanbul'da bir dam altındayız ama, yer sarsıntısının yerle bir ettiği bölgelerde insanlar açıkta.

Sermaye sınıfı, Türkiye'yi, "Çağdaş uygarlık düzeyi"ne çıkartacaktı. Bugün Cumhuriyet'de Deniz Som'un yazısı, bunun hiçbir zaman olmadığının net bir göstergesi. Olay şu. Edirne'de bir aile... ailenin çocuğunda üstçene darlığı varmış. Bu yüzden dişleri düzensiz çıkıyormuş. Baba, oğlunun bu rahatsızlığının tedavisi için Edirne Devlet Hastanesi'ne başvurmuş. Edirne Devlet Hastanesi, çocuğu, İstanbul Çapa Diş Hekimliği'ne göndermiş. Çapa da Marmara Üniversitesi Diş Hekimliği'ne... Marmara Üniversitesi Diş Hekimliği, hastaya, sekiz yıl sonra randevu vermiş.

Buna şaşırmadım. Ama hangi gerekçeyle sekiz yıl sonraya randevu verildiğini öğrenmek için yazıyı okumaya devam ettim.

Yardımcı Doçent Doktor Toros Alcan sekiz yıl sonra randevu için şunları söylemiş. Marmara Diş Hekimliğinde bu hastalık için 16 hasta koltuğu varmış. Bir hastanın tedavisi 1,5 yıl sürermiş. Randevu alan hasta sayısı 15 bin 700'müş. Bu hastalığın tedavisini yapacak hekim sayısı beşyüzü bulmuyormuş.

Hastanelerin yapacağı birşey yok. Binlerce hasta var. Ama hekim yok. Tedavi olanakları yok. İşte durum bu.

Hani, çağdaş uygarlık düzeyi var ya, işte bu dü-

zeyi yakalamış ülkelerden biri Almanya. Orda her kasabada bu hastalığı iyileştirecek hekim varmış.

Almanya'ya özendiğimden filan değil, sermaye sınıfın, bizi getirmediği noktaya saptamak için söyledim bunu.

Hekime geldikte... Hekim, böyle bir durumda n'apmalı. İşte durum budur deyip, bir saptamayla yetinmeli mi. Yoksa durumu değiştirici eylemler mi düşünmeli.

9 Ekim Cumartesi

Adana'da polis, bir evi basıyor, terörist diye bir insanı katlediyor. "Terörist"in katledilmesi Türkiye'de son derecec olağan sayıldığı için, eşi katledilen kadın, "Kocam terörist değildi" diyor.

Kadın, savcılığa suç duyurusunda bulunmuş. Herhalde şöyle düşünüyor, "Biz o kadar haklıyız ki, işlemler hemen başlar, suçlu bulunur, hemen cezalandırılır."

Şimdi hemen burda Metin Göktepe olayını anımsatmanın yararı var. Bugün savcılığa başvuran kadın, Metin Göktepe olayında n'aptı.

Sustu.

Oysa kaç bin kez söylendi. "Susma. Sıra sana da gelecek" dendi.

Bugün sıra ona geldi.

"Oh oldu" demiyorum tabii. Söylemek istediğim şu. Bir yerde haksızlık varsa, buna hemen karşı çıkmalı. Bana dokunmadıkça... bana ne dememeli. O haksızlık önünde sonunda bir biçimde bizi de bulur.

12 Ekim Salı

Türk yazarı genelde gerçekçi değil. Türkiye'nin temel sorunlarından biri de bu.

Sorun şu. Gerçekçi yazar, önce gerçekliği kabul eder. Ondan sonra gerçekliği çözümler. Gerçekçi olmayan yazar, gerçekliği kabul edemez. Çünkü o gerçekliğe, önceden edinmiş bir tasarımla, bir ülküyle bakar. Bundan ötürü gerçekçi olmayan hep yakınır... "Bu devirde bütün bunla nasıl olabilir." der.

Şimdi bu dediklerime üç örnek vereceğim.

Oktay Ekşi, *Hürriyet*'de yazıyor. "Gerçekten bildirildiğine göre 15 bin konut ihale ediliyor ama konutların yapılacağı arazide devletin hastane binasının bulunduğu ortaya çıkıyor." (10 Ekim 1999) Oktay Ekşi yazısının sonunda şöyle diyor, "Kriz Merkezi kriz çözsün diye mi kurulur, kriz yaratsın diye mi?"

Radikal'de Mine G. Kırıkkanat "Sefil ve Rezil" adlı yazısında (10 Ekim Pazar) yer sarsıntısına uğrayan bölgelerde olagelenleri anlatıyor. Biri şu. Fransız hekimler ilaç getirmiş. Bizimkiler ilaçları dağıtmamışlar. "Bu ilaç yok" diyorlarmış. Sonunda ilaçları, "Hastanenin gizli ve boş odasına, güzelce depolanmış olarak bulmuşlar."

Mine G. Kırıkkanat "sefil ve reziller" diyor bunlara.

Oktay Ekşi şöyle düşünüyor. Bir yere konut yapılacaksa, önce o yerin boş olup olmadığına bakılır.

Tabii böyle olur. Ama bunu aydınlanmış, ilişkileri görebilen, geleceği tasarlayabilen bir insan yapar.

Bizim insanımız bu konumda değil.

Kırıkkanat da şöyle düşünüyor. İlaçlar hemen dağıtılmalı.

Tabii böyle olur. Ama bunu, insansever, sorumlu bir insan yapar.

Bizim insanımız insanı sevmez. Son derece sorumsuzdur.

Yazarlarımız önce şu saptamayı yapabilmeli. Bizim insanımızın bilinci dumura uğramıştır. Bizim insanımızda insan sevgisi yoktur, sorumsuzdur. Tasarım gücü yoktur.

Bütün sorunların çözümü için tez elden bir aydınlanma hareketi başlatılmalıdır. Ama bu bile zor. Çok zor. Bunu da üçüncü örnekle anlatacağım.

Üçüncü örnek şu. Cumhuriyet'in dokuzuncu sayfasında bir fotoğraf. Orhan Pamuk, Ahmet Altan, Yaşar Kemal, Zülfü Livaneli, Mehmet Uzun.

N'apıyor bunlar. *Cumhuriyet*'in yazdığına göre bunlar, "Türk yazar ve sanatçılarının girişimi ile dünyanın çeşitli ülkelerinden 60 yazar ve sanatçının imzaladığı ortak" bildiriyi okumuşlar.

Bunlar bildiriyle demokrasi kurulmayacağını bilmezler mi. Bilirler. Buna karşın ne diye böyle bir gösteriye gerek duyarlar. Ayrıca bunlar, ille de böyle bir şey yapılacaksa neden Türkiye Yazarlar Sendikası'nı harekete geçirmezler.

Demokrasi için neden yazarların örgütünde... TYS'nin öncülüğünde bir mücadeleye girişmezler.

Soruyorum. Kimin temsilcisi bunlar.

"Laf olsun, torba dolsun" kafasıyla konuşan kişiler, kimden demokrasi istiyorlar. Bunlar, Cumhurbaşkanından, başşbakandan, parlamentodan, hükümetten. Bunlar, "lütfen" diyorlar... evet, aynen böyle "lütfen Türkiye'yi bu ayıptan kurtarın" diyorlar.

Bürokraside bir kural vardır. Astlar, üstlere arzeder. Bunun için bu bildirinin, "lütfen Türkiye'yi bu ayıptan kurtarmanızı arzederiz" diye bitmesi gerekir.

"Arz" edilmediği için bu bildiri kabul edilmez.

Türkiye bu ayıptan ergeç kurtulacak. Ama Türkiye'yi bu ayıptan hiçbir zaman kurtarmayacak kişilere lütfenli bildiriler gönderen sizler, bu ayıbınızdan nasıl kurtulacaksınız.

"Lütfen biraz demokrasi... lütfen bizi bu ayıptan kurtarın..."

Size gülmek bile fazla geliyor bana.

Lütfen aklınızı başına toplayın. Lütfen kendinize gelin.

15 Ekim Cuma

Fakir Baykurt öldü derken Mahmut Tali Öngören'in de ölüm haberi geldi.

Ölümün susturucu bir gücü var. Ne yazsan boş... Dün TYS'deki törenden dönerken, ölüm değil, ölüm sonrasından tedirgin oldum. Ölümden sonra törenler birçok saygısızın buluşma yeri oldu. Sarılıp öpüşmeler... koklaşmalar.

Törende konuşmacılar Fakir Baykurt'u anlatıyor. Kimse dinlemiyor demiyorum... dinleyenler var. Ama çoğunluk kendi aralarında sohbet ediyor... alkış sesi duydukta alkışlıyor. Bunları gördükte ciddi bir biçimde sinirim bozuldu.

Törene katılım çoktu.

Dönerken kendi cenazemi düşündüm. Tek avuntum şu. Beni seven... beni tanıyan az olduğu için cenazeme de katılım az olur. Yine de Berrin Taş'a söyledim. Öldükte beni basına duyurmayın. Sessizce gömün.

Beni tanıyan az. Tanıyanlar da karşılaşma gösterilerinden hoşlanmadığımı bilirler. Yine de şunlar oldu. Yokuşu tırmanırken... yanıma kimse gelmesin diye sağdan değil, soldan gidiyordum... biri, buna karşın yanıma geldi, "Merhaba hocam" dedi. Baktım, çıkaramadım. Kendini hiç tanıtmıyor. Tören yerine kadar yanyana sıkıntılı bir biçimde yürüdüm.

Tören sırasında da bir başka biri geldi. "Ooov" dedi "sizi 1975'den beri görmedim. O günden bugüne n'apıyorsunuz."

İşe bak... 24 yılı soruyor bana, iş mi bu. "Hiçbir şey yapmıyorum" dedim. Yüzüme baktı. Gitti. Bir başka biri, "*İnsancıl* çıkıyor mu hocam" dedi. "Hayır, çıkmıyor" dedim.

Duyumsadım. Bütün sinirlerim ayakta... elimden değilse de dilimden bir kaza çıkacak, biraz uzaklaştım.

Sonra Beşiktaş'a kadar yürüdüm en arkada. Yorulmuştum. Deniz Müzesi'nin karşısındaki parka girdim, oturdum, bir cigara yaktım. Üç kişi cenazeyi konuşuyor. Kim... kim diye birbirlerine soruyorlar. Adı Fakir'miş kim ola... Biri "Medya'dan bu" dedi. Biri, "Baksana slogan atıyorlar, bu memleket düzelmez." dedi.

Söze girdim. "Sizi aydınlatayım" dedim. Adını merak ettiğiniz kişinin adı Fakir Baykurt. Yazardı. Sizler için yazdı." Sustular.

Dün, bütün günüm kötü geçti. Neyse... gece Bilgesu Erenus'un oyunuyla kendime geldim. Adı *Kırmızı Karaağaç*. Wolf'un hayatı... Güzel bir oyun.

22 Ekim Cuma

Dün, saat 10.00 dolayında kızım Zeynep aradı. "Baba" dedi "Ahmet Taner Kışlalı'ya suikast düzenlemişler, kolu kopmuş, hastaneye kaldırmışlar."

N'aparsın bu durumda... bir cigara yaktım. Neyse diyorum... kolu kopmuş... ölmemiş diyorum kendi kendime. Ama on dakika sonra yine telefon, "Baba, Kışlalı öldü."

Başımı ateş sardı... Derginin de bir dolu işi var. İşi gücü bıraktım, oturdum bir köşeye. Yazmanın... Atölye açmanın... dergi çıkarmanın bir anlamı var mı dedim.

Şimdi soru. Kim yaptı bu işi... kim katletti Ahmet Taner Kışlalı'yı... Biliniyor bu. Devletin içinde bu işleri yapan öldürücüler kümesi var. Bu küme, Türkiye'de canı kimi isterse katleder. Kimileyin bir kişiyi, kimileyin Kanlı 1 Mayıs'da olduğu gibi otuz-kırk kişiyi katleder.

İkinci soru. Neden yaptı. Türkiye, onurlu, namuslu insanın esenlikte yaşayabileceği bir ülke değildir. Adam açıkça korsan kitap basar, bunu bile önleyemezsin yasal yoldan.

Türkiye'nin hiçbir kurumu, insana, insanca hizmet vermez. Türkiye'de her iş kumpasla yürür. İşte bu kumpasın kurucuları büyük paralar kazanırlar. N'olur bu paralar.

Büyük paralarla büyük işler yapılır. İşte bunlar Türkiye'nin, demokratik... açık bir toplum olmasını istemez.

Peki Türkiye'de demokrasiye gidiş mi başladı da Kışlalı katledildi. Hayır. Ama kimi aydınlarda böyle bir umut belirmişti. Bunlar MHP'nin yumuşadığını bile söylediler. Gerçi Ankara Ulucanlar'da on kişi katledildi... Adana'da evler basıldı ama, dinen bir dalganın çırpınışları sayıldı.

İyiniyetli... iyimser bu aydınlar, Susurluk'ta kamyona çarpan arabanın içinde bir milletvekili, bir polis müdürü, bir dolu insan katletmiş birinin olduğunu unutuverdiler.

Düşünün Abdullah Çatlı aranıyor... Aranan bu kişi, milletvekiliyle, polis müdürüyle geziyor.

Bu unutuldu. Unutan bellek, iyimserlikle, umutla bakmaya başladı Türkiye'ye.

Kışlalı'yı katledenler "Biz burdayız" dediler.

Evet ordalar... Orda olduklarını herkes biliyor. Bugün *Radikal*'de İsmet Berkan emekli bir emniyetçinin ağzından,, tabii ad vermeden onları anlatıyor. Aynen şöyle. "Bilmem kim için karar alınmıştı, kararın uygulanması için de falanca ile filanca da görevlendirilmişlerdi. Biz devreye girdik, kararın uygulanmasını durdurduk ve vazgeçirdik."

İsmet Berkan, bu olayı anlatanı biliyor. Katledilecek gazeteciyi biliyor. Falancayla filancayı da biliyor. Kararı alanları da biliyor. Ama adlarını söyle-

miyor. Çünkü "işte şunlar" derse "şunlara" hiç kimsenin dokunamayacağını biliyor.

Peki n'olacak... Silahla bu birilerinin hakkından gelemezsin. Gelsen bile Türkiye'nin düzeni yeni adamlarla devam eder. Varolan... Meclis'te temsil edilen partiler bu işi çözmez... Gerekirse Kışlalı'yı öldürdü diye bir zavallıyı piyasaya sürerler... sonra onu hapishanede öldürürler.

Ben görmedim. Okudum. Futbol Federasyonu Başkanı ana avrat sövmüş *Atv* ile *Kanal D*'ye. Kimse kılına bile dokunamadı.

Durum bu...

Şunu hiçbir zaman unutmamalı. Sömürünün... haksız kazancın olduğu yerlerde cinayet gereklidir. Düzen böyle yürür.

Peki n'olacak... İnsani bir düzen isteyen herkes, her türlü ayrılığı bırakacak, her öldürmenin işçinin, köylünün, memurun hayatıyla son derece ilişkili olduğunu halka anlatacak. Tabii bu mücadele, siyasi iktidar mücadelesi, toplumsal iktidar mücadelesiyle yürütülecek.

Toplumsal iktidar müadelesi şunun için gerekir. Bu valilerle, bu kaymakamlarla, bu emniyet müdürleriyle bu işi çözemezsin. Siyasi iktidar olduğun günün ertesinde en azından 500 bin kişiyi görevden alıp, yetiştirilen donatımlı insanları göreve getireceksin.

Yalnızca siyasi iktidar asla başarılı olamaz. Çünkü bunlar 24 saatte Türkiye'yi alt üst edebilir. Bunlar, "İmam Hatiplar kapanıyor... papaz okulları açılıyor" manşetinden sonra iki camiye bomba atar. Siyasi iktidar n'apacağını şaşırır.

Bunların kökünü doğrudan doğruya halkla kazıyabiliriz. Bunun dışında hiçbir çözüm yolu yoktur.

3 Kasım Çarşamba

Philip Roth'un *Portnuy's Comlaint* adlı kitabın türkçe çevirisi, mahkeme kararıyla yasaklanmış. Serdar Turgut, *Hürriyet*'te şöyle diyor yasaklama kararı üstüne, "Bu tür kararlar, yasaklamalar bireyin yaşam kalitesinin köpek pisliği kadar değeri olmadığı ülkelerde alınır."

Gerçekten de böyle. Türkiye'de bireyin yaşam kalitesinin köpek pisliği kadar değeri yok. Resmi kurumlar, insana köpek pisliği kadar değer vermez. Bu resmi kurumlarla sınırlı değildir. Her yerde böyledir. Bu, son derece tatsız bir durum tabii. Ama bu işin daha tatsız yanı var. O da şu. Türkiye'de ezici çoğunluk, bireye köpek pisliği kadar değer vermemeyi hayatın ta kendisi sayar. Hayatı böyle algılayan bilinç, Roth'un kitabı yasaklandı diye kılını bile kıpırdatmaz.

Ezici çoğunluğun hayatında kitap yasaklanması diye bir sorun yoktur. Yasaklama haberini okudukta "Yahu böyle şey olur mu" diye içinden bile geçirmez.

Hayatı böyle algılayan ezici çoğunluğun bilinci, felsefenin, bilimin, sanatın karşısında sarsılmaz bir duvar gibi durur. Hiçbir filozofun, hiçbir bilimcinin, hiçbir sanatçının eseri, bu duvardan sızıp bilince ulaşamaz.

İşte bu duvarın korumasında, insanı dehşete düşüren, korkutan, üzen türlü oyunlar oynanır. Bu duvarın arkasında katiller, "insan hakları, demokrasi" diye bağırır. Düzenbaz dolandırıcılar, "Namusuma dil uzatanın dilini keserim" diye efelenir.

O duvarın arkasında ev basıp insanlar katledilir. Belirli aralıklarla yazarlar bombayla havaya uçurulur.

Türkiye'nin bütün yasaları insani olsa bile bu yasalar işlemez. Çünkü o yasayı işletecek olan bilinç, insana köpek pisliği kadar değer vermez. Bundan ötürü, aydınlanma hareketi, doğrudan doğruya ezici çoğunluğun bilincini dönüştürmeyi hedeflemelidir.

Ezici çoğunluk, birey köpek pisliği kadar değer vermemenin hayatın ta kendisi olduğu bilincinden sıyrılmalıdır. Bu sıyrılma sağlandıkta, insani değerler, insanın hayatında davranış ölçütü olur. O zaman bir yargıç, kitap toplatmayı düşünmez bile.

O zaman insana, milyonlarca yılda oluşmuş bir değer diye bakarız.

İnsan bir değerdir. Ateşi bulmuştur, yazıyı bulmuştur. Senfoniler bestelemiştir. Şiir söylemiştir. Roman yazmıştır. Bir kadınla, ya da bir erkekle aşk yaratmıştır.

İnsanca... esenlikle yaşamak onun hakkıdır.

İnsan öldürmek... insana kem gözle bakmak, insanın insan olma mücadelesine, bütün insanlığa ihanettir.

Şu bilinmeli. Noterler, mahkemeler, polis... bütün bunlar, insanın kendini unutması... kendine yabancılaşmasının sonucudur. Bunlar doğal değildir, bunlar olağan değildir.

İnsana kendini anımsatmak... işe burdan başlamalı.

Berrin TAŞ

AŞK... YENİ İNSANIN DİLİ

(Deneme-Eleştiri)

Fiyatı: 1.000.000 TL.

İNSANCIL YAYINLARI

AFŞAR TİMUÇİN

ESTETİK

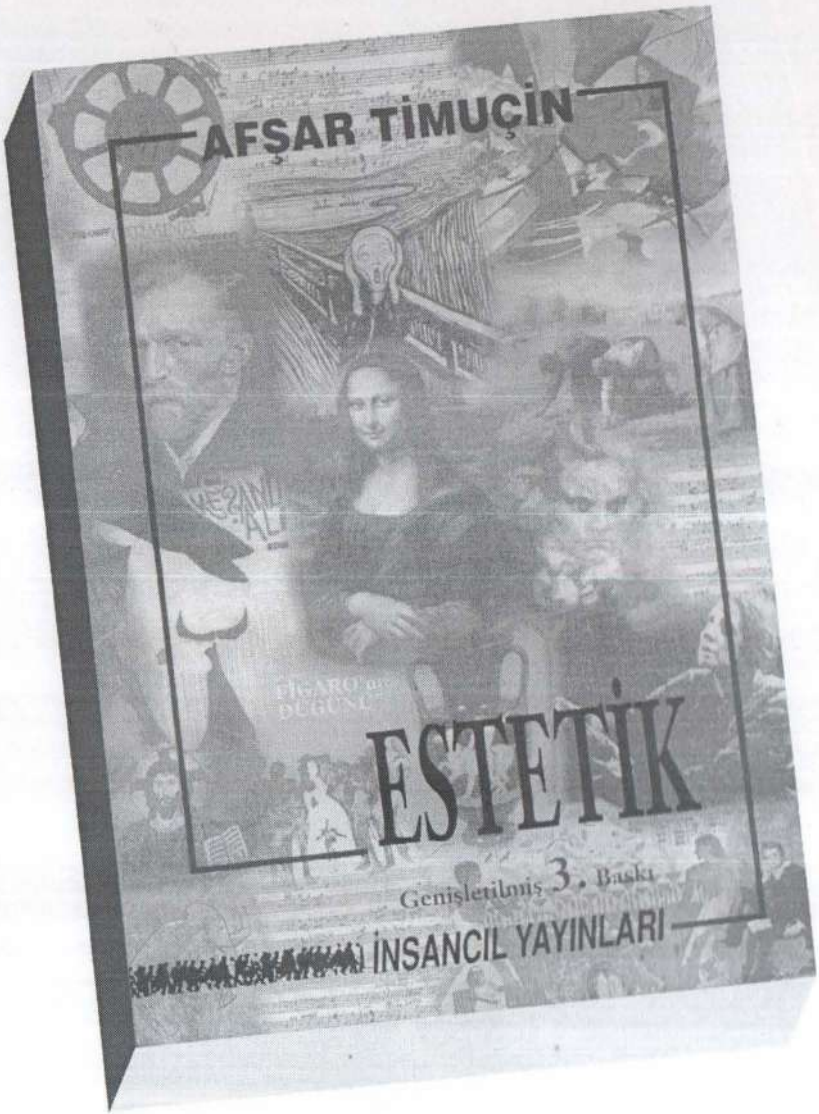

İNSANCIL YAYINLARI

İNSANCIL KİTAP

"Aydınlanmanın yolu"

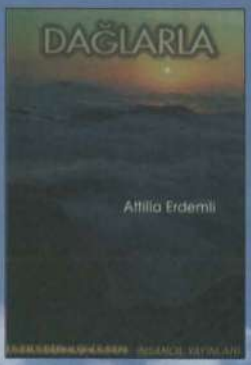

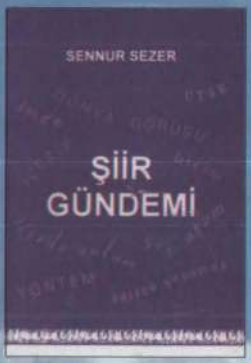

İNSANCIL YAYINLARI